

**TÜRKİYE ÜRÜN İHTİSAS BORSASI VE LİSANSLI DEPOCULUK:
ESKİŞEHİR İLİNDE BİR UYGULAMA**

Yüksek Lisans Tezi

Emel ÇELİK

Eskişehir 2023

**TÜRKİYE ÜRÜN İHTİSAS BORSASI VE LİSANS LI DEPOCULUK:
ESKİŞEHİR İLİNDE BİR UYGULAMA**

Emel ÇELİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ
İşletme Anabilim Dalı/Finansman Bilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. METİN ÇOŞKUN

Eskişehir
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temmuz 2023

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Emel ÇELİK'in "Türkiye Ürün İhtisas Borsası ve Lisanslı Depoculuk: Eskişehir İlinde Bir Uygulama" başlıklı tezi 05 Temmuz 2023 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca toplanan İşletme Anabilim Dalı Finansman Bilim Dalında, yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı) : **Prof. Dr. Metin ÇOŞKUN**

Üye : **Prof. Dr. Aslı AFŞAR**

Üye : **Prof. Dr. Feride HAYIRSEVER BAŞTÜRK**

Prof. Dr. Saime ÖNCE
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

TÜRKİYE ÜRÜN İHTİSAS BORSASI VE LİSANSLI DEPOCULUK: ESKİŞEHİR İLİNDE BİR UYGULAMA

Emel ÇELİK

İşletme Ana Bilim Dalı

Finansman Bilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mayıs 2023

Danışman: Prof. Dr. Metin ÇOŞKUN

Tarım, gıdanın en temel kaynağı olması sebebiyle tarih boyunca önemini hiçbir zaman kaybetmemiş ve tüm dünyada her zaman hassas ve stratejik bir sektör olarak ele alınmıştır. Aynı zamanda, en gelişmiş ülkeler dahil, istisnasız her ülke için gıda güvenliği, tarım ürünleri piyasasının en önemli parametrelerinden biri olmuştur. Bu bağlamda, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde tarımın nabzını tutan en önemli iki unsur lisanslı depolama ve tarım ürünleri ihtisas borsası olarak karşımıza çıkmaktadır. Lisanslı depoculuk sistemi, tarım ürünlerinin analiz edilerek modern altyapıya sahip depolarda sigortalı olarak depolandığı sistemdir. Tarım Ürünleri İhtisas Borsası ise, lisans almış depolarda depolanan tarım ürünlerinin mülkiyetini temsil eden ürün senetleri vasıtasıyla satışa sunulduğu, alıcı ve satıcının etkin bir piyasa çerçevesinde bir araya getirildiği elektronik platformdur. Bu çalışmada, ülkemizde uygulama alanı çok yeni olan lisanslı depoculuk sistemi ve tarım ürünleri ihtisas borsacılığı ile ilgili Eskişehir’de bulunan tarafların mevcut durumu değerlendirmeleri, beklentileri ve sistemin gelişimi için yapılabilecekler konusundaki görüşlerinin alınması adına yarı yapılandırılmış mülakat yöntemiyle veriler toplanmıştır. Bu doğrultuda TÜRİB ile Eskişehir ilinde bulunan lisanslı depolar, acente, tüccarlar ve üreticiler ile görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen veriler ise kavramsal çerçeve belirlenerek ortak ifadelerle indirgenmiş ve betimleme ile sistematik çözümlemeyi içeren yorumlama tekniği ile değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Türkiye Ürün ve İhtisas Borsası, Lisanslı Depoculuk Sistemi, Elektronik Ürün Senedi

ABSTRACT

Turkish Mercantile Exchange and Licensed Warehousing System:
Case Of Eskişehir

Emel ÇELİK

Department of Business Administration

Finance

Anadolu University, Institute of Social Sciences, May 2023

Supervisor: Prof. Dr. Metin ÇOŞKUN

Since agriculture is the most basic source of food, it has never lost its importance throughout history and has always been considered as a sensitive and strategic sector all over the world. At the same time, food safety has been one of the most important parameters of the agricultural products market for every country without exception, including the most developed ones. In this context, the two most important factors that take the pulse of agriculture in developed and developing countries are licensed warehousing and mercantile exchange of agricultural products. Licensed warehousing system is a system in which agricultural products are analyzed and stored insured in warehouses with modern infrastructure. Mercantile Exchange of agricultural products is an electronic platform where the agricultural products stored in licensed warehouses are offered for sale through product certificates representing the ownership, and where buyers and sellers are brought together within the framework of an efficient market. In this study, data were collected by semi-structured interview method in order to get the opinions of the stakeholders in Eskişehir about the current situation, expectations and what can be done for the development of the system regarding the licensed warehousing and mercantile exchange, which is brand new in our country. In this direction, meetings were held with TMEX and licensed warehouses, agency, traders and farmers in Eskişehir. The data obtained, on the other hand, were reduced to common expressions by determining the conceptual framework and evaluated with the interpretation technique that includes description and systematic analysis.

Keywords: Turkish Mercantile Exchange, Licensed Warehousing System, Electronic Warehouse Receipt

TEŞEKKÜR

Tez konusu belirleme sürecinden başlayarak araştırmamın her aşamasında değerli fikirlerini benimle paylaşan, bilgi ve tecrübeleriyle bana yol gösteren ve katkılarını esirgemeyen değerli danışmanım Prof. Dr. Metin COŞKUN'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Kıymetli görüş ve yorumlarını paylaşarak araştırmamın olgunlaşmasına katkı sağlayan, tez yazma sürecinde yönlendirmelerini ve desteğini her zaman hissettiğim Eskişehir Ticaret Borsası Yönetim Kurulu Başkanı Ömer ZEYDAN'a teşekkür ederim.

Çalışma boyunca tavsiyeler veren, bilgi ve deneyim birikimi ile beni destekleyen Eskişehir Ticaret Borsası Genel Sekreteri Gültekin GÜLER'e teşekkür ederim.

Çalışmamın gelişimine büyük katkılar sunan Türkiye Ürün İhtisas Borsası Genel Müdür Yardımcısı Dr. Necla İ. KÜÇÜKÇOLAK'a teşekkür ederim.

Saha çalışmaları ve mülakatlarda verdikleri yanıtlarla tezimi destekleyerek yardımlarını esirgemeyen lisanslı depo yöneticilerine, ilimizin tarımsal ticaret alanında önde gelen tüccarlarına ve görüşlerini paylaşan çiftçilere teşekkür ederim.

Hayatımın her anında maddi-manevi hep yanımda olan, bana bilgisiyle ve sevgisiyle her daim destek olan canım babam Nazmi ÇELİK'e, hayatta yapmak istediğim her şeyi en az benim kadar heyecanlanarak destekleyen ve bana tüm yolları açarak imkanlar sunan canım annem Rayime ÇELİK'e, kardeşi olduğu için hep çok şanslı hissettiğim, aldığım her kararda yanımda olan ve beni hep yürekten destekleyen Mehmet ÇELİK'e, tez yazarken verdiği destek ve gösterdiği anlayış için Nurşen ÇELİK'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez yazma sürecindeki stres ve yoğunluğumda bana psikolojik destek veren, beni destekleyen, yorulduğum anlarda devam etmem için beni teşvik eden Necmiye ÖZMEN'e, bu zorlu süreçte her an yanımda olan ve beni cesaretlendiren Dilek KIYMAZ ARIKAN, Burcu KIYMAZ ALTAY ve Nebahat KARACA'ya, tez sürecinin tüm zorluklarına rağmen her zaman heyecanıma ortak olan, deneyimlerini paylaşarak yol gösteren Yeliz SÜZEN ve yapıcı yaklaşımları ile beni destekleyen Filiz ŞAHİN'e çok teşekkür ederim.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “Bilimsel İntihal Tespit Programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Emel ÇELİK

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
BAŞLIK SAYFASI	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iii
TEŞEKKÜR	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ.....	x
GÖRSELLER DİZİNİ	xi
GRAFİK DİZİNİ	xii
KISALTMALAR DİZİNİ	xiii
1. TÜRKİYE ÜRÜN İHTİSAS BORSASI	1
1.1. Tarım Ürünleri İhtisas Borsası Tanımı ve Amacı.....	1
1.2. Dünyada Ürün İhtisas Borsaları.....	2
1.3. Türkiye’de Ürün İhtisas Borsası.....	5
1.3.1. Türkiye Ürün İhtisas Borsası ortaklık yapısı	7
1.3.1.1. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB)	8
1.3.1.2. Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO)	8
1.3.1.3. Borsa İstanbul A.Ş.	9
1.3.1.4. Ticaret Borsaları.....	9
1.3.1.5. Merkezi Kayıt Kuruluşu A.Ş. (MKK)	9
1.3.1.6. İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.	10
1.3.2. Türkiye Ürün İhtisas Borsası sistem paydaşları.....	10
1.3.2.1. T. C. Ticaret Bakanlığı	10
1.3.2.2. Sermaye Piyasası Kurulu	11
1.3.2.3. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı	11
1.3.2.4. T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı.....	11
1.3.3. Türkiye Ürün İhtisas Borsası’nın işleyişi.....	12
1.3.4. Türkiye Ürün İhtisas Borsası’nda işlem gören ürünler ve endeksler ..	13
1.3.5. Türkiye Ürün İhtisas Borsası’nın tarım ürünleri piyasasına etkileri...	15

2. LİSANS LI DEPOCULUK SİSTEMİ.....	19
2.1. Lisanslı Depoculuk Sistemi Tanımı ve Amacı	19
2.2. Lisanslı Depoların Kuruluşu ve Faaliyetleri.....	21
2.3. Dünya’da Lisanslı Depoculuk Sistemi.....	27
2.3.1. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)	28
2.3.2. Kanada.....	30
2.3.3. Bulgaristan	31
2.3.4. Macaristan.....	33
2.3.5. Slovakya.....	33
2.3.6. Japonya.....	34
2.3.7. Güney Afrika	34
2.4. Türkiye’de Lisanslı Depoculuk Sistemi	36
2.4.1. Lisanslı depoculuk sisteminde yer alan kurum ve kuruluşlar	41
2.4.1.1. Yetkili sınıflandırıcı laboratuvarlar	41
2.4.1.2. Referans yetkili sınıflandırıcılar	44
2.4.1.3. Sigorta şirketleri	45
2.4.1.4. Lisanslı Depoculuk Tazmin Fonu.....	46
2.4.2. Elektronik ürün senedi (ELÜS)	47
2.4.3. Lisanslı depoculuğun işleyişi	52
2.4.4. Türkiye lisanslı depoculuk sisteminde teşvik ve devlet yardımları	58
2.4.5. Lisanslı depoculuk sisteminin avantajları ve geliştirilmesi gereken yönleri.....	62
3. TÜRKİYE ÜRÜN İHTİSAS BORSASI VE LİSANS LI DEPOCULUK: ESKİŞEHİR İLİNDE BİR UYGULAMA	68
3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	68
3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	69
3.3. Araştırmanın Yöntemi ve Verilerin Toplanması	70
3.4. Araştırmanın Bulguları	71
3.4.1. TÜRİB’e yönelik mülakat soruları ve cevapları.....	71
3.4.2. Lisanslı depolara yönelik mülakat soruları ve cevapları.....	89
3.4.2.1. Altınbilek Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk A.Ş.’ye yönelik mülakat soruları ve cevapları	89

3.4.2.2. Mysilo Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk A.Ş.'ye yönelik mülakat soruları ve cevapları.....	95
3.4.2.4. Eskişehir Ticaret Borsası Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk A.Ş.'ye yönelik mülakat soruları ve cevapları.....	100
3.4.3. Acenteye (Eskişehir Ticaret Borsası) Yönelik Mülakat Soruları ve Cevapları.....	104
3.4.4. Tüccarlara yönelik mülakat soruları ve cevapları	107
3.4.5. Çiftçilere Yönelik Mülakat Soruları ve Cevapları	112
3.5. Bulguların Değerlendirilmesi.....	124
3.6. Sonuç ve Öneriler	135
KAYNAKÇA.....	145
EKLER	
ÖZGEÇMİŞ	

TABLÖLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1.1. TÜRİB A.Ş. Ortaklık Yapısı	8
Tablo 1.2. TÜRİB Ürün Endeksleri.....	14
Tablo 1.3. 2022 Yılı Ürün Bazında ELÜS Piyasası İşlem Bilgileri	15
Tablo 1.4. ELÜS Piyasası İşlem Hacminin 2019-2022 Dönemindeki Gelişimi (TL)17	
Tablo 2.1. Hububat, Baklagiller ve Yağlı Tohumlar Lisanslı Depo Tebliği'ne Göre Lisanslı Depo İşletmesi'nin Asgari Ödenmiş Sermaye Dağılımı (TL) ...	21
Tablo 2.2. Pamuk Lisanslı Depo Tebliği'ne Göre Lisanslı Depo İşletmesi'nin Asgari Ödenmiş Sermaye Dağılımı (TL)	22
Tablo 2.3. Kuruluş İzni ve Lisans Alan Şirketlerin Faaliyet Konularına Göre Dağılımı.....	23
Tablo 2.4. Şirketlerin Lisans Alış Yıllarına Göre Dağılımı.....	24
Tablo 2.5. Lisanslı Depoların 2023 Yılı Lisans Bedelleri	26
Tablo 2.6. Lisanslı Depoların 2023 Yılı Belge Bedelleri	27
Tablo 2.7. Lisanslı Depoların Faaliyet Konularına Göre Depolama Kapasiteleri....	39
Tablo 2.8. Faaliyet İzni Alan Yetkili Sınıflandırıcılar	43
Tablo 2.9. Faaliyet İzni Alan Referans Yetkili Sınıflandırıcılar.....	45
Tablo 2.10. Örnek ELÜS ISIN Kodu.....	48
Tablo 2.11. Lisanslı Depolara Konulan Ürünlere Ait Kira, Nakliye, Analiz ve Tonaj Miktarları.....	58
Tablo 2.12. Lisanslı Depo Desteklemeleri Ürün Depolama Dönemleri.....	59
Tablo 3.1. Yıllara Göre Arpa, Buğday, Mısır Üretimi.....	73
Tablo 3.2. 2022 Yılı Hasadı TMO Alım Fiyatı ve Hububat Alım Primi.....	75
Tablo 3.3. TÜRİB İşlem Hacminde Özel Sektör-TMO Payı.....	75
Tablo 3.4. TÜRİB'de Ürün Bazında Gerçekleştirilen İşlem Miktarları	79
Tablo 3.5. TÜRİB'de İşlem Gören Ürünlerin Üretim ve İthalat Miktarları	80
Tablo 3.6. TÜRİB'de İşlem Gören Ürünlerin ISIN Adetleri.....	83

GÖRSELLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Görsel 1.1. Ürün Bazında ELÜS Piyasası İşlem Hacmi (31.12.2022)	14
Görsel 1.2. TÜRİB’e Kayıtlı Yatırımcı Sayısı (31.12.2022)	16
Görsel 2.1. ELÜS Oluşturma Süreci	49
Görsel 2.2. Lisanslı Depoculuk İş Akış Şeması (04.04.2023)	57
Görsel 3.1. Arpa, Buğday, Mısır Hasat Başlangıcı	76

GRAFİK DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Grafik 2.1. TÜRİB Bazında Elektronik Ürün Senedi İşlemleri	50
Grafik 3.1. Lisanslı Depo Saklama Kapasitesi	73
Grafik 3.2. TÜRİB’de Gerçekleşen İşlemlerin Ürün Bazında Dağılımı.....	74

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AOF	: Ağırlıklı Ortalama Fiyat
BİST	: Borsa İstanbul A.Ş.
CBOT	: Chicago Board of Trade (Chicago Ticaret Borsası)
ÇKS	: Çiftçi Kayıt Sistemi
DX	: Digital Transformation (Dijital Dönüşüm)
EKK	: Elektronik Kayıt Kuruluşu
ELÜS	: Elektronik Ürün Senedi
ETB	: Eskişehir Ticaret Borsası
FIFO	: First In First Out (İlk Giren İlk Çıkar)
IDC	: International Data Corporation (Uluslararası Veri Kuruluşu)
ISIN	: International Securities Identification Number (Uluslararası Menkul Kıymet Tanımlama Numarası)
KDV	: Katma Değer Vergisi
LİDAŞ	: Lisanslı Depoculuk Anonim Şirketi
MKK	: Merkezi Kayıt Kuruluşu
MKS	: Merkezi Kaydi Sistem
SAFEX	: The South African Futures Exchange (Güney Afrika Vadeli İşlemler Borsası)
TBS	: Tarım Bilgi Sistemi
TMO	: Toprak Mahsulleri Ofisi
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜKAS	: Tarımsal Üretim Kayıt Sistemi
TÜRİB	: Türkiye Ürün İhtisas Borsası A.Ş.
TÜRKAK	: Türk Akreditasyon Kurumu
UNCTAD	: United Nations Conference on Trade and Development (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı)
ÜPAK	: Ürün Piyasası Aracı Kurumu

1. TÜRKİYE ÜRÜN İHTİSAS BORSASI

1.1. Tarım Ürünleri İhtisas Borsası Tanımı ve Amacı

Tarım Ürünleri İhtisas Borsası, lisans almış depolarda sınıf ve kalitesine göre depolanan tarım ürünlerinin mülkiyetini temsil eden ürün senetleri vasıtasıyla satışa sunulduğu, alıcı ve satıcının etkin bir piyasa çerçevesinde bir araya getirildiği elektronik platformdur.

Türkiye Ürün İhtisas Borsası (TÜRİB), Türk Ticaret Kanunu'na tabi olarak faaliyette bulunmak üzere, Sermaye Piyasası Kurulu'nun teklifi üzerine kurulmuştur. 5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Kanunu'nun 53. maddesi, 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu ve ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde işleyişini sürdürmektedir. 06 Nisan 2017 tarihli ve 30030 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2017/9986 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'na istinaden 08.06.2018 tarihinde resmen faaliyete başlamıştır. TÜRİB özel hukuk tüzel kişiliğine haizdir.¹

TÜRİB'in faaliyet konusu ve başlıca amacı; ilgili kanun ve mevzuatlara bağlı olarak lisanslı depolar tarafından oluşturulan Elektronik Ürün Senetleri (ELÜS) bağlamında tarım müstahsillerine ait vadeli sözleşmelerin yapılmasına olanak sağlamak üzere borsacılık işlemlerini yürütmektir. Tarım sektöründe bulunan tüm paydaşlara fayda sağlamayı hedefleyen bu sistem gerçekçi fiyattan işlem yapılmasına zemin hazırlayarak gün geçtikçe katma değerini arttıran bir yapıyla hizmet sunmaktadır. Bu doğrultuda, Türkiye Ürün İhtisas Borsası, ilgili sistem içerisinde alım-satım emri iletimi, takas işlemleri, saklama hizmetleri gibi ana faktörlerin sistematığını belirlemekle birlikte tarım sektörü paydaşlarının koordinasyonunu sağlayarak ulusal düzeyde derin bir spot piyasa oluşturmuştur. TÜRİB, gerçekleştirilen protokollerle birlikte, gerekli olan takas ve saklama gibi prosedürlerle ilgili de Merkezi Kayıt Kuruluşu A.Ş. ve İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.'den hizmet alarak işlem öncesi ve sonrası oluşan süreçlerde de fayda maksimizasyonunu sağlamaktadır.

Küreselleşme ve dünya ekonomisinde görülen hızlı gelişmelerle birlikte teknolojiye yaşanan köklü değişimler, stratejik planlama ve hedefleri belirlemede tarım sektörünü ön plana çıkarmıştır. Dünyanın herhangi bir yerinde yetiştirilen bir tarım ürününün türü, miktarı, ekiminin planlanması, satış ve pazarlaması gibi faktörler başka bir bölgedeki gıdaların fiyatlarına etki eder hale gelmiştir.

¹<https://www.turib.com.tr/hakkimizda/> (Erişim Tarihi: 15.12.2022)

Günümüzde, tarımsal üretimin kalitesi ve sürekliliği gibi etmenler yanında tarımsal ticaret de küresel tarım politikalarının belirlenmesinde etkili olmaktadır. Türkiye, coğrafi konumu, yapısı ve sahip olduğu ekolojik koşullar sayesinde tarımsal ürün çeşitliliği ve miktarı yönünden dünya çapında hatırı sayılır bir paya sahiptir. Sahip olduğu bu potansiyeli kullanarak gelişmiş ülkelerdeki etkinlik seviyesine ulaşabilir. TÜRİB ise etkin bir tarım piyasası oluşturma yolunda Türkiye'nin küresel gelişimine katkı sağlayacak yatırımların en önemli halkalarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. TÜRİB, üretilen ürünlerin değerinin biçilmesi, uygun maliyetlerde ve şartlarda depolanması, standart koşullarda ürün işleyicilerine ürünün ulaştırılması konularında önemli bir rol üstlenmektedir. Ayrıca, TÜRİB, tarım ürünlerinin hasat döneminde oluşturduğu arz fazlası sebebiyle yaşanan düşük fiyatlamayı önlerken piyasada fiyat istikrarı çerçevesinde bir dengelenme sağlamaktadır. Bu da, müstahsil sahiplerinin ürünlerini sadece yakın çevrelerinde bulunan sınırlı sayıdaki tüccara satma durumundan çıkarıp çok sayıda alıcının yer aldığı platformda işlem yapmalarına olanak sağlarken oluşan rekabetten de yararlanmalarının önünü açmaktadır. Kısacası; mevcut yönetmeliklere göre TÜRİB, gerçekleştirecek alım-satım işlemleri için serbest rekabet ilkelerini ve güvenilirliği temin eden bir yapı oluşturmak için yetkilendirilmiştir.

1.2. Dünyada Ürün İhtisas Borsaları

Ürün İhtisas Borsa'larından önce Dünya'da emtia borsalarının ortaya çıkışına değinmek daha doğru olacaktır. Çünkü Ürün İhtisas Borsaları çok da eski bir kavram değildir. Emtia borsalarının tarihine ilişkin ise farklı tanımlamalar mevcuttur. Bazı kaynaklarda borsacılık tarihinin milattan önce başladığı öne sürülürken bazı kaynaklarda ise milattan sonra gerçekleşen uygulamalar baz alınmaktadır.

Bazı kaynaklarda; Borsa şeklinde faaliyet gösterdiği ifade edilen ilk organize yapı, M.Ö. 259 yılında Roma'da inşa edilen ve Roma loncası şeklinde ifade edilen "Collegium Marcatorum" dur. "Collegium Marcatorum" un tüccarlara ticaret hizmeti sunan bir müessese olmasının yanı sıra firmaların şirket olarak ticaretlerine de imkan sağladığı bilinmektedir.²

²W.B. Dana (1868). *The merchant's magazine and commercial review*. New York: University of Michigan, 40.

Bazı kaynaklarda ise; Dünyanın bilinen ilk borsa yapısı Macellum'dur.³ Macellum, Çavdarhisar/Kütahya'da yapılan arkeolojik kazılar sonucunda ortaya çıkan Aizanoi Antik Kenti'nin içinde yer almaktadır. Burada başta balık olmak üzere et ürünleri, av hayvanları, unlu mamuller ile pahalı ve lüks ürünlerin satıldığı, taş bloklar üzerine yazılarak ilan edilen fiyat tablolarından anlaşılmaktadır. Yine bu yazıtlardan anlaşıldığı üzere Macellum, her gün hizmet veren organize bir pazardır. Ayrıca, aşırı fiyat hareketliliğinin engellenmesi için yayımlanan enflasyonla mücadele kararnamesi günümüzde uygulanan istikrar politikalarına benzemektedir.

Tarihte emtia borsalarının bir diğer kayıtlı formatı, 1650 yılında Japonya'nın Osaka şehrinde yaşayan ve varlıklı bir pirinç tüccarı olan Yodoya'nın evinde buluşan tüccarların, hem ticaret hem de bilgi alışverişinde bulunmaları ile oluşturdukları piyasa yapısıdır. Tüccarların Yodaya'nın evini bir ticaret merkezi haline dönüştürmeleri neticesinde, zamanla Yodaya'nın evinde belirlenen pirinç fiyatları, Osaka için referans fiyat olarak kabul edilmiş ve Yodaya'nın 1697 yılında başka bir bölgeye taşınmasından sonra Osaka'nın Dojima bölgesindeki pirinç piyasası 'Dojima Pirinç Borsası' olarak tanınmaya başlamıştır.⁴

Dünya'da, Ürün İhtisas Borsalarının başlangıç noktası olarak bilinen ve bir tür vadeli işlemler borsası niteliğinde olan Chicago Vadeli İşlemler Borsası 1848 yılında kurulmuştur. Bu borsada o dönemde hayati bir önem taşıyan buğday, mısır gibi önemli ürünlerin nakit ya da vadeli işlemleri yapılmıştır. Ayrıca, ortaya çıkması muhtemel fiyat dalgalanmalarından korunmak amacıyla bazı ticari sözleşmelere de aracılık edilmiştir. 1865 yılında kurulan Chicago Ticaret Kurulu ise genelleştirilmiş bir dizi kurallar koymak suretiyle Ürün İhtisas Borsalarını andıran modern vadeli işlem piyasalarını düzenlemiştir.⁵

Ticaret borsalarının büyük bir kısmının, pazar ve fuar organizasyonlarının başarısına bağlı olarak, özellikle 19. yüzyılın ilk yıllarında, piyasaya sunulan tarımsal ürünlerin arzının talebini aşmasına bağlı olarak ortaya çıktığı şeklinde değerlendirmeler de mevcuttur.⁶

³E. Özer (2012). *Aizanoi dünyanın bilinen ilk borsası*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 4.

⁴H.H. Bakken (1966). *Futures trading - origin, development and present economic status*. Wisconsin: Mimir Publishers Inc.,10.

⁵S.Dinç (2017). *Türkiye'de tarım ürünleri ihtisas borsası ve bu sisteme bağlı antrepo işletmeciliği*. İstanbul, T.C. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 16.

⁶H.F. Holtzclaw (1931). *Agricultural marketing*. New York: The Ronald Press Company, 295.

1980’lerde küresel piyasalarda yaşanan serbestleşme rüzgarı, çeşitli ülkelerin tarım sektörüne yönelik sağladıkları sübvansiyonları azaltmalarını tetiklerken ticaret borsalarının kurulmasına uygun zemin hazırlamış, mevcut ticaret borsalarının da gelişimini desteklemiştir.⁷

1980 sonrasında ise ticari ve finansal serbestleşme politikaları ağırlık kazanmıştır. Yapısal uyum ve istikrar programları ile birlikte gelişmekte olan ülkelerin emtia sektöründe neo-klasik modellerin uygulanması gündeme gelmiştir. Fiyatların piyasa koşullarında belirlenebilmesi için fiyatlara devlet tarafından müdahale edilmemesi gerektiği öne sürülmüştür.⁸ Buradan hareketle, özellikle 2000’li yıllarda, gelişmekte olan ülkeler, uluslararası kuruluşların veya ikili ülke ilişkilerin de gereklilikleri doğrultusunda kalkınma konularında piyasa tabanlı mekanizmaları kullanmaya başlamış ve emtia ticaretinde özellikle 1980 öncesi dönemde belirgin rol oynayan devletin kapsamı daraltılmıştır. Ancak, bunun sonucunda emtia sektör katılımcıları fiyat oynaklıklarından daha çok etkilenmeye başlamış ve bu noktada piyasa tabanlı enstrümanlar ile fiyat riskinin ticaret borsalarında yönetilmesi teşvik edilmiştir.

Gelişmekte olan ülkelerde, ticaret borsalarının kurulması ve geliştirilmesinde bazı uluslararası yapıdaki organizasyonların etkileri büyüktür. Özellikle 1990’lı yıllarda Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Trade and Development – UNCTAD) gibi kurumlar gelişmekte olan ülkelerdeki küçük ölçekli çiftçilerin emtia ticaretinde karşılaştıkları fiyat riskini yönetebilmeleri için projeler geliştirmek üzere özel çalışma grupları kurmuşlardır. 1990’lı yıllarda bu çalışma gruplarından ilk çıkan öneri gelişmekte olan ülkelerdeki çiftçileri uluslararası ve etkin emtia borsalarına entegre etmek olmuştur. Fakat, bu yaklaşım bazı sebeplerden dolayı başarılı olamamıştır. Bu gerekçeler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Vadeli işlem sözleşmeleriyle ilgili bilgisi olan yerel toptancıların eksikliği
- Uluslararası piyasalardaki sözleşmelerin gelişmekte olan ülkelerdeki gereksinimlerin üzerinde olması
- Kurlardaki volatilitenin risk yönetiminin etkisini düşürmesi
- Uluslararası piyasalara erişimin sıkılaştırılması⁹

⁷Report by the UNCTAD (1997). *Emerging commodity exchanges: from potential to success*. UNCTAD Secretariat, s.1’den aktaran A. Kılıçarslan (2021) *Ticaret borsaları ve islami ticaret borsalarında risk yönetiminde bir model önerisi: vadeli ürün satış modeli*. Konya: Karatay Üniversitesi, 11.

⁸E. Tahsin (2014). *21.yy’da tarım ve kalkınma sorununa bakmak*. İstanbul: İmge Yayınevi, 185.

⁹N. Tuncer (2018). *Emtia piyasalarında risk yönetimi: Borsa İstanbul vadeli işlem ve opsiyon piyasası ve Chicago Ticaret Borsası karşılaştırmalı analizi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 18.

Yaşanan bu beklenmedik sonuç karşısında UNCTAD tarafından bu duruma ilişkin, gelişmekte olan ülkelerde yerel ihtiyaçlara yönelik bağımsız emtia borsaları kurulması şeklinde alternatif bir yöntem geliştirilmiştir. UNCTAD'ın çabaları sonucunda birçok ülkede emtia borsası kurulmuş ancak hepsinde başarılı olunamamıştır. Örnek olarak, Afrika'da birçok borsa kurulması girişiminde bulunulmuş ancak Güney Afrika dışındaki tüm borsalar amaçlarına ulaşamamış ve başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu başarısızlıkların arkasında güçlü ve şeffaf düzenleyici çerçeve eksikliği ve kamunun emtia sektörüne müdahaleleri gibi çeşitli sebepler bulunmaktadır. Buna karşılık, emtia borsaları açısından bazı gelişmekte olan ülkeler oldukça başarılı olmuştur. Sözleşme adedi açısından incelendiğinde en yüksek işlem hacmine sahip 20 borsadan 9'u gelişmekte olan ülkelere bulunmaktadır.¹⁰

Emtia borsalarının ve piyasalarının gelişiminde günümüze gelindiğinde ise, küresel ölçekte buğday, pamuk, gümüş, enerji ve metal ürünleri başta olmak üzere 96 ana ürünün işlem gördüğü yaklaşık 48 civarında büyük borsa bulunduğu ifade edilmektedir.¹¹

Günümüzde dünyada uzmanlaşmış borsalara örnek olarak New York'ta: Şeker Borsası, Liverpool'da: Pamuk Borsası, Londra'da: Üzüm Borsası, Chicago'da: Et Borsası, Buğday Borsası, Yağ ve Yumurta Borsası, Pirinç ve Pamuk Borsası gösterilebilir.¹²

1.3. Türkiye'de Ürün İhtisas Borsası

Türkiye'de tarım ürünleri piyasasında aktif rol alarak ülke ekonomisini destekleyen halihazırda 113 Ticaret Borsası bulunmaktadır. Ticaret Borsalarının sunduğu hizmetlerin temeli Selçuklu ve Osmanlı zamanındaki ahilik geleneğine dayanmaktadır. Bu bağlamda Ticaret Borsaları çok köklü olan ticaret anlayış gücü ve bilgi birikimini modern uygulamalarla birleştirip geliştirerek paydaşlarına serbest piyasa koşullarında, alıcı ve satıcıyı karşı karşıya getirecek teknolojik altyapı ile desteklenmiş bir platform hizmeti sunmaktadır.

¹⁰Tuncer, 2018, **a.g.k.**, 19.

¹¹S. Ngabirano (2015). *Development of commodity exchange markets as an avenue to foster economic development in Africa*. Mukono: Uganda Christian University, 6.

¹²G. Güngör (1994). *Tekirdağ ticaret borsasının yapısı ve işleyişi*. Tekirdağ: Trakya Üniversitesi, 31.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerdeki Ticaret Borsaları tarım ürünlerine ait alım satım işlemlerinin kayıt altına alınması ve takibinin sürekli yapılması kapsamında hizmet etmektedir. Dolayısıyla, tarım ürünleri ile ilgili ticari işlemleri disiplin altına aldığı için ticaret borsalarının sayısı fazladır. Ancak, Ticaret Borsaları mevzuatlar nedeniyle farklı ürün kotasyonlarına sahiptir. Her Borsa kotasyonuna tabi ürünler çerçevesinde hizmet sunmaktadır. Borsalar bu bağlamda alım satımı kolaylaştıran yerel ve merkezi platformlar olarak paydaşlara çözüm sunmaktadır. Bu durum da, kotasyonda yer alan tüm ürünlerde yerele bağlı olmadan işlem yapma imkanı sunan yazılım ve teknoloji altyapısının kurulduğu entegre bir yapıya duyulan ihtiyacı gözler önüne sermektedir. Hatta belirli ürünlerde işlem derinliğine sahip Borsaların ihtisas borsası olması için mevzuatsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi ve her ihtisas borsasının mevcut satış salonlarına ek olarak, tüm lisanslı depolar üzerinden elektronik ürün senedi işlemleri gerçekleştirebilmesine imkan sunulması, tarım piyasalarının gelişimine katkı sağlayabilecektir. Dünyada tarım borsacılığı; çok ürünlü borsa tipinden ürün veya ürün gurubunda uzmanlaşmış ihtisas borsacılığı şekline dönüşmüştür. Bu bağlamda Türkiye'deki tarımsal ürün işlemlerini spot piyasalardan futures işlemlere taşıma girişimi İzmir Ticaret Borsası öncülüğünde olmuştur. Bakanlık Kurulu Kararı ile İzmir'de kurulan ve 4 Şubat 2005 tarihinde faaliyete başlayan Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası (VOB), Ürün İhtisas Borsası'na benzer vadeli işlemlerin yapıldığı ilk borsadır. Ancak, mevzuat değişikliği nedeniyle 2 Ağustos 2013 tarihinde son işlem gününü yaşayan VOB'a ait hisselerin tamamı Borsa İstanbul'a (BİST) devredilmiştir. Daha sonra ise; 6 Şubat 2014 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan kararın yürürlüğe girmesi ile resmi olarak kapanmıştır.

Bilindiği üzere, tarımsal ürünlerde yıl içinde arz kısa olmasına rağmen talep uzun vadelidir. Gelişmiş ülkelerde, bu arzın yıl içine yayılmasını sağlamak adına üreticinin depolama ve finansman ihtiyacına cevap verecek lisanslı depoculuk sistemi uygulanmaktadır. Bu doğrultuda, ülkemizde de 2005 yılında Lisanslı Depoculuk Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunla, ülkemizin sahip olduğu tarımsal ürün ve üretim potansiyelini fırsata çevirmek hedeflenmiştir. Başta hububat ürünleri olmak üzere lisanslı depoculuğa konu olan tüm ürünleri modern depoculuk sistemine göre depolamayı amaç edinen TMO-TOBB Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk San. ve Tic. A.Ş. 2010 yılında Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) ve Türkiye Odalar Borsalar Birliği (TOBB) ortaklığında kurulmuştur.

Türkiye’deki ilk lisanslı depo şirketi olan TMO-TOBB Tarım Ürünleri LİDAŞ çok kısa sürede yüksek kapasitelerde depolama yapma seviyelerine ulaşmıştır. Yaşanan bu olumlu gelişme Ürün İhtisas Borsası ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda, lisanslı depolar tarafından oluşturulan elektronik ürün senetleri ve bu senetlere bağlı vadeli işlem sözleşmelerine ait ticaretin yürütülmesini sağlamak amacıyla 2019 yılında Türkiye Ürün İhtisas Borsası (TÜRİB) faaliyetlerine başlamıştır. Böylece, Elektronik Ürün Senedi piyasasının derinleşmesinde önemli bir adım atılmış ve bu sistemde işlem yapmak isteyen alıcıların üyelik başvurusu, alış-satış emirleri gibi prosedürler yeknesak bir yapıya dönüştürülmüştür. TÜRİB, üyelik ve aracılık işlemlerine ait esasların oluşturulmasını düzenlerken emtia sektöründe ürün kalite sınıflandırılmasının standartlarını, lisanslı depoların koordinasyonunu, teminat-risk yönetimi mekanizmalarının çalıştırılmasını ve piyasanın denetimi için gerekli olan mevzuat ve teknik altyapının geliştirilmesini de sağlamaktadır. Ayrıca, tarım ürünlerinin hasat dönemlerinde görülen arz fazlasına bağlı fiyat düşüşleri de bu sayede engellenecek ve fiyat istikrarı çerçevesinde piyasanın dengelenmesine katkıda bulunulacaktır.

1.3.1. Türkiye Ürün İhtisas Borsası ortaklık yapısı

TÜRİB, bugün 50.000.000 TL kayıtlı sermayesi ve güçlü ortaklık yapısı ile hissedarlarına ve yatırımcılarına güven veren bir aracı kurum olması özelliğiyle ülkemizin gelişmiş ve etkin sermaye piyasasına kavuşmasında önemli bir rol üstlenmektedir. TÜRİB’in %15 oranındaki sermaye payı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği’ne, %15 oranındaki sermaye payı Toprak Mahsulleri Ofisi’ne ve %15 oranındaki sermaye payı ise Borsa İstanbul A.Ş.’ye ait olup kalan oranlar ise Ticaret Borsaları, Merkezi Kayıt Kuruluşu A.Ş., İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş. ile T.C. Ziraat Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası A.O. ve Türkiye Halk Bankası A.Ş. arasında dağılım göstermektedir.

Tablo 1.1. TÜRİB A.Ş. Ortaklık Yapısı¹³

Ortak Ticaret Unvanı	Pay Oranı (%)	Pay Tutarı (TL)
Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği	15,00	7.500.000
Ticaret Borsaları (53 Adet)	36,00	18.000.000
Toprak Mahsulleri Ofisi	15,00	7.500.000
Borsa İstanbul A.Ş.	15,00	7.500.000
Merkezi Kayıt Kuruluşu A.Ş.	5,00	2.500.000
İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.	5,00	2.500.000
T.C. Ziraat Bankası A.Ş.	3,00	1.500.000
Türkiye Vakıflar Bankası A.O.	3,00	1.500.000
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	3,00	1.500.000
Toplam	100,00	50.000.000

1.3.1.1. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB)

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), 5174 sayılı kanun kapsamında hizmet sunan, Ticaret Odaları, Ticaret Borsaları, Sanayi Odaları, Ticaret ve Sanayi Odaları ile Deniz Ticaret Odalarının üst kuruluşudur. Kamu kurumu niteliğinde olarak 1950 yılında kurulmuş olan TOBB'a bağlı 81 il ve 160 ilçede yer alan 365 adet oda ve borsa bulunmaktadır. Asıl amacı, odalar ve borsalar arasında dayanışma ve birlik bilinci oluşturmak olup mesleki disiplini de temin etmekle görevlidir. Ayrıca, oda ve borsalarda sunulan hizmetler ile faaliyetlerin standardizasyonunu sağlamak konusunda da yetkilidir.

1.3.1.2. Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO)

Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO); sermayesi devlete ait, tüzel kişiliğe haiz iktisadi devlet teşekkülüdür. 1938 yılında kurulmuştur. Ekonomi ve istihdam açısından kilit sektörlerden biri olan tarımsal alanda, başta buğday olmak üzere hububat piyasasını düzenlemek en önemli görevidir. Ayrıca, gerektiğinde üretici ve tüketiciyi koruyacak önlemler alarak ülkemiz tarımına katkıda bulunmaktadır. Sektör paydaşlarının ihtiyaç ve beklentilerine çağın gerekleriyle uyumlu çözümler sunması ve gerektiğinde himayesinde bulundurduğu olağanüstü hal stoklarını kullanıma açması ile TMO, tarım sektöründe anahtar rol oynamaktadır.

¹³<https://www.turib.com.tr/ortaklik-yapisi/> (Erişim Tarihi: 15.12.2022)

1.3.1.3. Borsa İstanbul A.Ş.

Tarihi çok eski zamanlara dayanan Borsa İstanbul, altın ve vadeli opsiyon borsalarını bünyesine katarak 2012 yılında şirketleşmiştir. Böylelikle, Borsa İstanbul sunduğu geniş hizmet yelpazesi ile yatırımcıların birikimlerini değerlendirdiği, şirketlerin ise uzun vadeli finansman ihtiyaçlarını karşıladığı bir yapı olmuştur. Kısaca Borsa İstanbul, pay senetleri, sabit getirili menkul kıymetler ile kıymetli madenler başta olmak üzere sermaye piyasası araçlarının serbest rekabet koşulları altında alım-satım süreçlerini entegre bir iş modeli ile yürütüp ilgili işlemlere ait fiyatları tespit ve ilan eden piyasadır.

1.3.1.4. Ticaret Borsaları

Ticaret Borsaları, kotasyona tabi, standardize edilmiş ve numuneyle malın tamamının temsil edildiği ürünlerin alım-satımına aracılık yapan, bu işlemleri tescil edip oluşan fiyatları ilan eden, kamu tüzel kişiliğine sahip kurumlardır. Ticaret Borsaları, verdikleri laboratuvar hizmetleri sonucunda ürünlerin gerçek değerinden işlem görmesini, alım-satım işlemlerinin güvenli platformlar üzerinden yapılmasını ve fiyat istikrarının oluşturulmasını sağlayan etkin nitelikteki piyasa mekanizmalarıdır.

TÜRİB İşlem Platformu üzerinde Elektronik Ürün Senedi (ELÜS) alım ve satımı yapabilmek için yetkili acenteler vasıtasıyla yatırımcı kaydı oluşturulması gerekmektedir. Türkiye çapında faaliyet gösteren ticaret borsalarından TÜRİB ile sözleşme imzalayanlar bu işlemleri yerine getirmek üzere yetkilendirilmiş acente statüsündedir.

1.3.1.5. Merkezi Kayıt Kuruluşu A.Ş. (MKK)

Merkezi Kayıt Kuruluşu, Türk sermaye piyasalarının üyelerine saklama, veri depolama ve raporlama, kurumsal yönetim ve yatırımcı hizmetlerini sunan platformdur. MKK, kendi iç kaynaklarını kullanarak geliştirdiği yazılım, sistem ve platformlarla yerli ve yabancı sermaye ve finans kuruluşlarına veri ve teknoloji hizmetleri sunmaktadır. TÜRİB, sözleşme imzalayarak, elektronik ürün senetlerinin alım satım işlemleri kapsamında MKK'dan elektronik kayıt kuruluşu hizmeti almaktadır.

1.3.1.6. İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.

İstanbul Takas ve Saklama Bankası temel olarak, sahip olduğu ‘merkezi takas’ ve ‘bankacılık’ lisansları ile Türk sermaye piyasalarında, üyelerine, takas, merkezi karşı taraf ve bankacılık hizmetleri sunmaktadır. Güvenilir, hızlı ve düşük maliyetli nakit transferi hizmeti sağlayarak para ve sermaye piyasaları arasında köprü görevi üstlenen Takasbank, tam otomasyon ortamında organize piyasalar ile online bağlantılı olarak takas hizmetleri sunmaktadır. Böylelikle, nakit ve menkul kıymet transfer işlemlerinde etkinlik sağlamakla birlikte takas yükümlülüklerinin valör tarihinde güvenli ve zamanında ödenmesini de sağlamaktadır.

TÜRİB takas hizmetleri konusunda Takasbank ile sözleşme imzalamıştır. Bu bağlamda, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı’nın onayıyla pamuk, buğday, arpa, fasulye, mercimek, mısır, yulaf, zeytin ve çeltiğe dayalı elektronik ürün senetlerinin (ELÜS) işlem göreceği spot bir platform için ürün senedi tanımlaması yaparak Uluslararası Menkul Kıymet Tanımlama Numarası (ISIN kodu) üretilmesini sağlamaktadır. Ek olarak, ELÜS’lerin şartlı virman sistemi üzerinden takas işlemlerinin gerçekleştirilmesi hizmetlerini de sunmaktadır.

1.3.2. Türkiye Ürün İhtisas Borsası sistem paydaşları

1.3.2.1. T. C. Ticaret Bakanlığı

T.C. Ticaret Bakanlığı, TÜRİB’de alım satım işlemlerine konu olan ürünlerin depolandığı lisanslı depoculara kuruluş ve faaliyet izni vermekte, sistemin daha iyi çalışması için ikincil düzenlemeler yapmakta ve sistemin tüm paydaşlarını denetlemektedir. Bakanlık, ayrıca 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk faaliyeti yapmak üzere kurulan anonim şirketlerin tescil ve ilan ettirilmesi için lisans veren üst kurumdur.

1.3.2.2. Sermaye Piyasası Kurulu

Sermaye Piyasası Kurulu, halka açık ortaklıkların ve borsaların sermaye piyasası mevzuatı kapsamında gerçekleştirecekleri işlemlerin mevzuata uyumunun kontrol, gözetim ve denetimini yapan üst kuruluştur. TÜRİB, 5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Kanunu'nun 53 üncü maddesi çerçevesinde T.C. Ticaret Bakanlığı ile birlikte Sermaye Piyasası Kurulu'nun uygun görüşü ile kurulmuştur. TÜRİB'in mevzuatının büyük bir bölümünü oluşturan yönetmelikler, T.C. Ticaret Bakanlığı ile birlikte Sermaye Piyasası Kurulu'nun ortak çalışması sonucunda tanzim edilmektedir.

1.3.2.3. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, TÜRİB sisteminin teşvik edilmesi amacıyla lisanslı depoculuk faaliyeti yapmak isteyen taraflar ile üreticiye sistemin kullanması adına ve böylelikle arzın yıl boyunca dengelenmesini sağlamak hedefi ile çeşitli teşvikler sunmaktadır. Bu kapsamda, lisanslı depo yatırımcılarına işletme kredilerinde %50 faiz indirimi sağlanırken yatırım kredilerinde ise %75 faiz indirimi uygulanmaktadır. Aynı zamanda, üreticilere ELÜS karşılığında uygun kredi imkanları sunulurken hem üreticilere hem de tüccarlara verilen depo kira destekleri ile de teşvikler çeşitlendirilmektedir.

1.3.2.4. T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı

T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Gelir Vergisi Kanunu'na istinaden TÜRİB'de işlem görmek üzere lisanslı depolarda stoklanan tarımsal ürünlere ait elektronik ürün senetlerinin elden çıkarılmasından doğan kazançlar için geçerli olan gelir ve kurumlar vergisini istisna kapsamına almıştır. Ayrıca, ilgili işlemler damga vergisi ve KDV'den de muaftır. Bununla birlikte bu kazançlarla ilgili stopaj istisnaları da uygulanmaktadır.

1.3.3. Türkiye Ürün İhtisas Borsası'nın işleyişi

Türkiye Ürün İhtisas Borsası, merkezi yapısı ile tarım ürünleri ve emtiaya yönelik türev piyasaların işletimi çerçevesinde; sektör paydaşlarının koordinasyonunu sağlayarak teknolojik verimliliğin yanı sıra operasyonel verimliliğe de hizmet etmektedir. Bu çerçevede; TÜRİB'in hizmet sıralaması, lisanslı depolarda bulunan tarımsal ürünler için oluşturulan elektronik ürün senetlerinin sistemde yer almasıyla başlar. Sistemde işlem yapmak isteyen çiftçiler, tüccarlar ve yatırımcılar TÜRİB İşlem Platformu'na girmek için acente statüsünde olan Ticaret Borsalarına giderek kayıt işlemlerini gerçekleştirmek zorundadırlar. Kayıt işlemlerinde gerekli olan en önemli evrak; Merkezi Kayıt Kuruluşu (MKK) sicil numarasının bulunduğu yatırımcı hesabını gösteren belgedir. Bu belge, aracı kurum ya da bankadan temin edilir. Bunun dışındaki TÜRİB'e kayıt için gerekli olan belge ve evraklar gerçek ve tüzel kişiler için farklılık göstermektedir. TÜRİB'in internet sitesinde yer alan gerekli evraklar hazırlandıktan sonra yetkili acente olan Ticaret Borsaları bilgileri kontrol edip sisteme girerek yatırımcıların TÜRİB'e kayıt işlemlerini tamamlar. Yatırımcılara, kayıt esnasında bildirdikleri cep telefonu üzerinden TÜRİB kullanıcı bilgileri kısa mesaj olarak gönderilir. Bu sürecin tamamlanmasından sonra yatırımcılar www.turib.com.tr internet adresinden platforma giriş yaparak işleme başlayabilirler.

TÜRİB, hafta içi 10.00-13.00 saatleri arasında işlem yapılmasına olanak sağlamaktadır. Sisteme kayıtlarını tamamlamış olanlar gerçek kişi, tüzel kişi ya da şirket yetkilisi olma durumuna göre farklı sekmeler üzerinden platforma giriş yapmaktadırlar. Platform üzerinden alım, satım veya anlaşmalı özel emir girişleri yapılmaktadır. Yapılacak işlem seçildikten sonra ürün ve fiyat bilgileri sisteme tanımlanır. Daha sonra ELÜS hesabı bölümünden işlem yapılacak hesap seçilir ve emir kaydı oluşturulmuş olur. Verilen alım satım emirlerinin geçerliliği emrin verildiği seansın sonuna kadardır. Alım ve satım emirleri online ve gerçek zamanlı olarak emir defterlerine işlenir ve fiyat-zaman önceliğine göre eşleştirilir. Emirlerim ekranından kaydı yapılan işlemlerin durumu izlenir. Eşleşmiş emirler işleme dönüşür. Emir iletim anında nakit kontrolleri, işlem kayıt ve gerekli blokaj hizmetleri Merkezi Kayıt Kuruluşu tarafından gerçekleştirilerek takasın güvence altında olması sağlanır. Seansın bitişinden sonra Takasbank tarafından para ve ELÜS takas işlemleri gerçekleştirilir. İşleme konu olan ürünün tekrar satılması ya da ürünün depodan alınmasıyla süreç tamamlanmış olur.

TÜRİB, platform üzerinden gerçekleştirilen işlemler üzerinden hizmet bedeli almaktadır. Bunlardan ilki tescil ücretidir. Tescil ücreti, her bir ELÜS işlemi için işlem tutarı üzerinden on binde 4,5 oranında alınır. Tescil ücreti üzerinden Lisanslı Depoculuk Tazmin Fonu'na on binde 0,5 pay ayrılır. Bunlara ek olarak bir de borsa hizmet bedeli alınmaktadır. Borsa hizmet bedelinin belirlenmesinde esas kriter işleme konu ürünün miktarıdır. Satılan ürün 40.000 tondan az ise binde 3 oranında, 40.000 ton ile 60.000 ton aralığında ise binde 2,5 oranında, 60.000 ton ile 80.000 ton aralığında ise binde 2 oranında ve 80.000 ton üzerinde ise binde 1,5 oranında borsa hizmet bedeli hesaplanmaktadır. Bu ücretlerin hepsi, ilgili vergiler eklenerek takasın gerçekleştiği anda satıcıdan tahsil edilir.

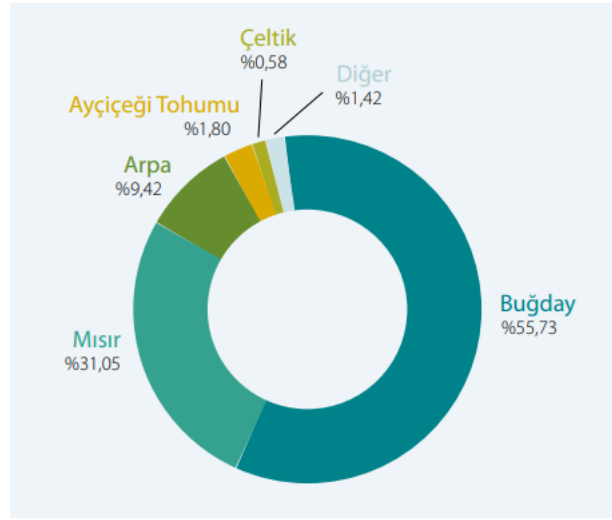
1.3.4. Türkiye Ürün İhtisas Borsası'nda işlem gören ürünler ve endeksler

TÜRİB işlem platformunda arpa, buğday, çavdar, çeltik, fındık, mercimek, mısır, nohut, pamuk, soya fasulyesi, ayçiçeği tohumu, fasulye, kabuklu antep fıstığı, kuru kayısı, tritikale, yulaf ve zeytine dayalı olarak oluşturulan ELÜS'ler işlem görmektedir. Bu ürünler içerisinde arpa, buğday ve mısır ile birlikte hububat için endeksler hazırlanmaktadır. Endeksler, TÜRİB'de oluşan fiyat dinamiklerinin anlık, anlaşılabilir ve şeffaf olarak sunulması amacıyla tasarlanmıştır. Ayrıca bu endeksler, Türkiye'deki tarımsal ekonomik aktivitenin bir göstergesi niteliğinde olup tarımsal ürünlerin performansının diğer yatırım araçları ile karşılaştırılmasında da önemli bir ölçüttür. Ürün ya da ürün gruplarına ait endeksler aşağıdaki şekilde hesaplanarak yayımlanmaktadır.

Tablo 1.2. TÜRİB Ürün Endeksleri¹⁴

Endeks Adı	Kısa Kodu
TÜRİB Hububat Endeksi	TRBHUB
TÜRİB Arpa Endeksi	TRBARP
TÜRİB Buğday Endeksi	TRBBGD
TÜRİB Buğday Ekmeklik Endeksi	TRBBGDEKM
TÜRİB Buğday Makarnalık Endeksi	TRBBGDMAK
TÜRİB Mısır Endeksi	TRBMSR
TÜRİB Mısır 1. Sınıf Endeksi	TRBMSR1SN
TÜRİB Mısır 2. Sınıf Endeksi	TRBMSR2SN

TÜRİB’de 2022 yılında en çok işlem gören ürün buğday olmuştur. Buğdayı mısır, arpa ve ayçiçeği tohumu takip etmiştir. TÜRİB’in ürün bazında 31.12.2022 tarihi itibarıyla gerçekleşen işlem hacmi aşağıdaki gibidir.

Görsel 1.1. Ürün Bazında ELÜS Piyasası İşlem Hacmi (31.12.2022)¹⁵

TÜRİB’de işlem gören ürünlerin 2022 yılındaki işlem miktarları, işlem hacimleri ve işlem adetleri ise aşağıdaki grafikteki gibidir.

¹⁴<https://www.turib.com.tr/endeksler/> (Erişim Tarihi: 15.12.2022)

¹⁵Türkiye Ürün ve İhtisas Borsası [TÜRİB] (2023). *Elektronik ürün senedi piyasası 2022 yılı değerlendirmesine ilişkin bülten*. Ankara, s. 5.

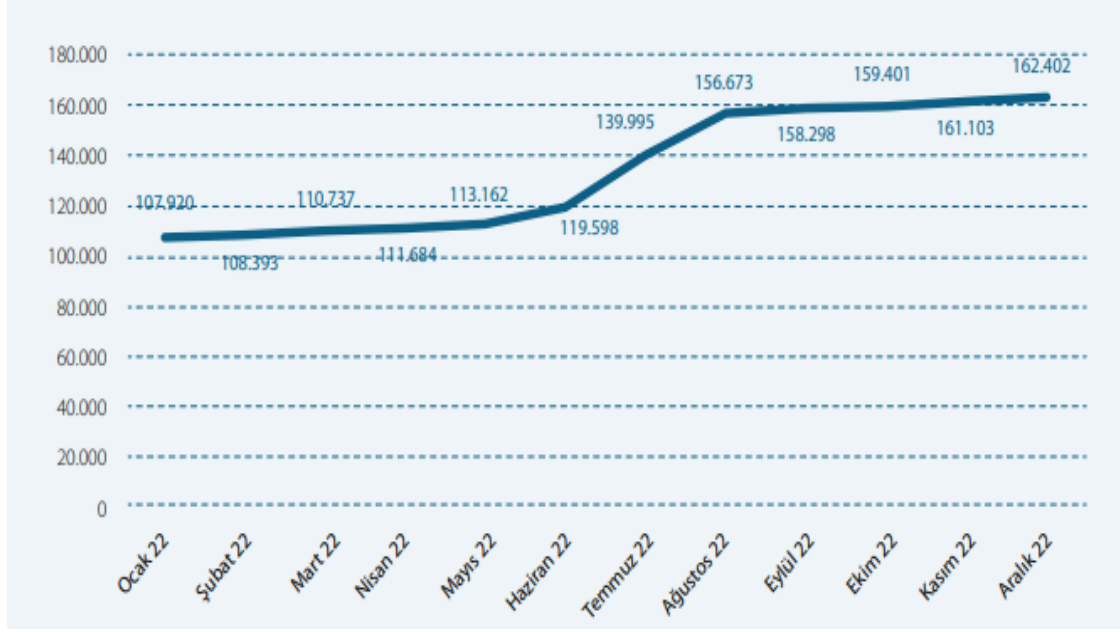
Tablo 1.3. 2022 Yılı Ürün Bazında ELÜS Piyasası İşlem Bilgileri¹⁶

Ürün Adı	İşlem Miktarı (Kg)	İşlem Hacmi (TL)	İşlem Adedi
Buğday	6.205.034.381	37.300.962.816,09	211.696
Mısır	3.843.941.395	20.780.790.296,83	94.469
Arpa	1.156.173.480	6.301.921.450,93	63.925
Ayçiçeği Tohumu	98.907.291	1.207.115.546,91	4.495
Çeltik	30.133.027	387.844.170,16	492
Diğer (12 Adet Ürün)	56.942.633	952.359.264,36	2.190
Genel Toplam	11.391.132.207	66.930.993.545,28	377.267

1.3.5. Türkiye Ürün İhtisas Borsası'nın tarım ürünleri piyasasına etkileri

Türkiye Ürün İhtisas Borsası'nın kurulması ile birlikte tarımsal ticarete dijitalleşmenin temel taşları atılmış, ürünün miktar ve zaman bakımından dengeli bir şekilde piyasaya arz edilmesine zemin hazırlanmıştır. TÜRİB, değişen küresel koşulları dikkate almak ve uyum sağlamak amacıyla tarımsal ürün ticaretinin yapıldığı piyasaların etkin, kesintisiz ve sağlıklı bir şekilde yürütülmesine yönelik tüm araçları bünyesinde barındırmaktadır. TÜRİB'in en temel hedeflerinden biri piyasanın derinleştirilmesidir. Piyasanın derinleştirilmesinin sağlanması ve bu hedefin gerçekleşmesinin yansıması olarak da finansal göstergelerin üst seviyelere ulaşması beklenmektedir. Bu durum da piyasa aktörleri olan çiftçi, tüccar ve yatırımcılara olumlu bir şekilde yansırken ülkenin de ekonomik kalkınmasına ve finansal istikrarına büyük katkı sağlayacaktır. Teknolojik alanda yaşanan hızlı değişim ve dönüşümler çiftçilerin, üyelerin ve de yatırımcıların beklentilerini de şekillendirmektedir. Bu sebeple, TÜRİB, sürdürülebilirlik yaklaşımını ve entegre düşünceyi benimseyerek piyasanın ihtiyaçlarına cevap veren teknolojik altyapıyı tüm süreç ve hizmetlerinde önemli bir araç olarak kullanmaktadır. Başta tarım ürünleri olmak üzere emtia ticaretinin, teknolojiyle desteklenmiş piyasa ortamında yapılması alım satım işlemlerini kolaylaştırıp likiditeyi arttırırken fiyat dalgalanmalarına karşı da doğal bir direnç mekanizması oluşturmaktadır. Organize ve etkin bir tarımsal ürün piyasasının varlığı tüm paydaşlara güvenli işlem yapma olanağı sunmaktadır. Bunun sonucunda da aşağıdaki grafikten de görüleceği gibi kayıtlı yatırımcı sayısı 162.000'in üzerine çıkmıştır.

¹⁶TÜRİB, 2023, a.g.k., 5.

Görsel 1.2. TÜRİB'e Kayıtlı Yatırımcı Sayısı (31.12.2022)¹⁷

TÜRİB'de yatırım yapanların sayısında görülen yükseliş ve ELÜS'ler ile bunlara yönelik teşviklerin bilinirliğinin artması sonucunda işlem hacminin 2019-2022 yılları arasında önemli bir artış kaydettiği aşağıdaki tabloda görülmektedir. 2022 yılında işlem hacminde bir önceki yıla göre %262 artış kaydedilmiştir.

¹⁷TÜRİB, 2023, a.g.k., 4.

Tablo 1.4. ELÜS Piyasası İşlem Hacminin 2019-2022 Dönemindeki Gelişimi (TL)¹⁸

	2019	2020	2021	2022
Ocak	249.631.758,00	409.625.952,13	684.547.076,42	1.884.912.339,77
Şubat	373.078.585,00	483.659.535,50	838.929.330,88	1.534.117.917,16
Mart	609.349.568,00	423.966.557,20	1.038.175.987,92	4.421.326.840,69
Nisan	619.005.795,00	1.136.249.075,82	1.041.200.101,44	3.683.564.658,89
Mayıs	316.028.167,00	829.363.899,46	1.018.704.589,16	2.594.301.695,28
Haziran	279.310.076,00	742.479.935,44	1.143.053.350,68	3.930.673.484,76
Temmuz	1.021.044.476,00*	1.864.101.487,90	1.219.884.240,99	8.440.988.500,27
Ağustos	385.930.707,09	839.643.924,93	1.463.252.266,53	13.395.738.189,65
Eylül	476.810.372,06	996.687.321,02	1.940.527.518,79	9.690.696.002,01
Ekim	813.129.129,67	1.791.924.551,73	1.748.312.430,01	4.228.717.765,32
Kasım	998.481.556,51	1.171.262.164,89	3.284.508.556,86	6.367.829.725,57
Aralık	312.482.450,90	734.410.486,94	3.081.885.836,08	6.758.126.425,90
Toplam	6.454.282.641,00	11.423.374.893,00	18.502.981.285,76	66.930.993.545,28
		(%77 Artış)	(%62 Artış)	(%262 Artış)

(*) TÜRİB ELÜS Piyasası 26.07.2019 tarihinde faaliyete geçmiştir. 26.07.2019'a kadar olan rakamlarda İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.'den (Takasbank) alınan takas verileri kullanılmıştır.

Türkiye Ürün İhtisas Borsası'nın 2022 yılı değerlendirmelerine bakıldığında; başta buğday, mısır ve arpa olmak üzere 17 farklı ürün çeşidinin işlem gördüğü ve işlem hacminin 67 Milyar TL olarak gerçekleşmesi sonucunda bir önceki yıla göre 3,6 kat arttığı görülmektedir. İşlem hacminin dağılımına bakıldığında ise; TMO ile özel sektörün payı %50-%50 şeklinde dengeli bir dağılım kaydetmiştir. 2022 yılında işlem miktarı ise 11,4 Milyon ton olmuştur. Ayrıca, TÜRİB'de işlemlerin başladığı 2019 yılından bu zamana kadar geçen sürede 729.000 üzerinde işlem ile 28 Milyon ton ve 100 Milyar liralık hacme ulaşılmıştır.¹⁹ Bu veriler değerlendirildiğinde; TÜRİB'in 28 milyon tonluk alım satım aracılık etmiş olması gelecek dönemlerdeki potansiyel açısından da önemli bir gösterge niteliğindedir.

¹⁸TÜRİB, 2023, a.g.k., 6.

¹⁹ TÜRİB, 2023, a.g.k., 2.

TÜRİB’de gerçekleşen işlem hacmi ve işlem tutarları her ne kadar yüksek görünse de ülkemizdeki mevcut üretimin çok az bir kısmı TÜRİB’de işlem görmektedir. Çünkü TÜRİB’in faaliyete başladığı yıl olan 2019 yılından kısa bir süre sonra tüm dünyayı etkisi altına alan koronavirüs salgını yaşanmıştır. Bu sebeple, sistemin asıl kullanıcıları olan çiftçilere yeterince ulaşamamış ve sistem yeterli düzeyde anlatılamamıştır. Bunun sonucunda da gelenekselleşmiş uygulamaları kolay terk edemeyen çiftçiler tarafından sistemin benimsenmesi daha da uzun sürece yayılmıştır. TÜRİB platformu her ne kadar sağlam ve dinamik bir yapıda olsa da istikrarlı ve bilinçli kullanıcı sayısı uygun düzeylerde değildir. Sistemin işleyişini destekleyen en önemli unsurlardan olan kullanıcılara hak ve menfaatleri ile bilgilendirmenin yanında eğitimlerin verilmesi de TÜRİB’in yakın gelecek hedeflerine ulaşmasının önünü de açacaktır. Türkiye’nin tarımsal ticaret alanında köklü değişim ve dönüşümleri getiren TÜRİB, sistemin kullanıcılarına yeterince ulaşabildiği takdirde hem kamu-özel işbirliğinin geliştirilmesine katkı sunacak hem de tarım sektörüyle birlikte ülke ekonomisine büyük faydalar sağlayacaktır.

2. LİSANSLI DEPOCULUK SİSTEMİ

2.1. Lisanslı Depoculuk Sistemi Tanımı ve Amacı

Lisanslı depoculuk sistemi, standardize edilebilen ve depolamaya uygun olan temel ve işlenmiş tarım ürünlerinin analiz edilerek kalite ve sınıflarının yetkili laboratuvarlar tarafından belirlendiği, modern altyapıya sahip depolarda sigortalı, teminatlı ve sağlıklı koşullarda depolandığı ve bu ürünlerin ticaretinin kıymetli evrak hükmünde olan ürün senetleri vasıtasıyla yapıldığı sistemdir. Bu sistem, oluşturulan ürün senetlerinin temsil ettiği tarım ürününe ait ticaretin ulusal ve uluslararası seviyede faaliyet gösterebilecek nitelikte gerçekleşmesi, ürün senedinin rehin edilmesi yoluyla çiftçiye finansman olanağı sağlanması ve arz fazlası yaşanan hasat dönemlerinde ürünlerin depolanarak ticaretin bütün bir yıla yayılmasıyla fiyat istikrarının sağlanması unsurlarını içinde barındırmaktadır. 10 Şubat 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5300 Sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu'nda ise Lisanslı Depolar, “Tarım ürünlerinin sağlıklı koşullarda muhafaza ve ticari amaçla depolanması hizmetlerini sağlayan tesisler” olarak tanımlanmaktadır.²⁰ Temel olarak lisanslı depolar, bünyesine kabul ettikleri tarım ürünlerinin kalitesini koruyarak emniyetini sağlamakla görevlidirler.

Türkiye, konumu ve doğal kaynaklarının zenginliği neticesinde tarımsal ürün çeşitliliğinin fazlaca görüldüğü bir ülkedir. Bu bağlamda, tarımsal piyasaların düzenlenmesi noktasında yerel ve bölgesel imkanları en verimli şekilde değerlendirme imkanı sunan stratejilerin hayata geçirilmesinin önemi büyüktür. Tarımsal alanda bu amaçla yapılan kalkınma hamlelerinden biri de lisanslı depoculuktur. Tarımsal ürünler, organik yapıları sebebiyle uzun süreli dayanıklılığa sahip değildir. Ancak, sağlıklı ve uygun koşulların sağlanmasıyla uzun süre depolanabilirler. İnsanların gıda ihtiyaçlarının karşılanması açısından büyük bir öneme sahip olan tarımsal ürünlerin depolanmasındaki en temel amaç, ilgili ürünün kalitesinin azalmasına sebep olan etkilerin minimuma indirilmesiyle hasat dönemindeki sınıf ve niteliklerinin mümkün olduğunca korunmasıdır. Böylelikle, ürünün üzerinde zararlıların ve olumsuz iklim koşullarının oluşturacağı negatif etkiler de hafifletilmektedir.

²⁰ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5300.pdf> (Erişim Tarihi: 18.01.2023)

Lisanslı depoculuk, tarımsal piyasalarda güçlü ve etkin bir rol oynamaktadır. Çünkü lisanslı depolar, belli bir kira karşılığında tarımsal ürünleri sağlıklı koşullarda depolamayı taahhüt eden, çalışma usul ve esasları devlet tarafından belirlenmiş olan, anonim şirket statüsünde hizmet veren büyük kapasiteli depolardır.

Tarımsal üretim sürecinin uzun olması sebebiyle talebe göre ürün ayarlaması yapmak oldukça zordur. Bu da, tarım ürünlerinde arz-talep esnekliğinin çok düşük olmasına neden olmaktadır. Talebin yoğun olduğu zamanlarda ürünün piyasaya yeteri kadar sunulamaması fiyat artışları şeklinde gözlemlenirken bolluk zamanlarında istenilen talebin oluşmaması ise fiyat düşüşleri olarak sektöre yansımaktadır. Yaşanan bu aşırı fiyat artış ve düşüşleri iyi bir stok yönetimi yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Lisanslı depoların, elverişli şartlarda ürünleri depolama hizmeti sunmasıyla birlikte üreticiye, kendisi için en uygun zamanda ürününü satma imkanı sunulmaktadır. Ayrıca bu sistemde üretici, depoladığı ürünü teminat göstererek kredi çekme fırsatına da sahiptir. Bunun sonucunda, ürünün kalite ve miktarının koruma altına almasının yanı sıra tarım sektöründe likiditenin artması sağlanmaktadır. Dolayısıyla yatırımcılara döviz, altın, faiz ve benzerlerine alternatif olarak yeni bir yatırım aracı da sunulmaktadır.

Tarımsal ürün ticareti ile uğraşan tüccarların, kalitesinin bilimsel kriterler çerçevesinde belirlenmiş ve fiyat istikrarının sağlanmış olduğu ürünlere kolayca ulaşmasını sağlayan lisanslı depoculuk sistemi üretimde sürekliliğin önünü açmaktadır. Son zamanlarda yaygınlaşan modern üretim tekniklerinin uygulanması sonucunda ürünlerin verimliliği ve katma değerinde görülen artışla birlikte ilgili ürünlerin üretim şekli kadar depolama yöntemleri de stratejik bir önem arz etmektedir. Lisanslı depoculuk sisteminde kalite ve gerçek değer ölçütüne göre ürün fiyatlandırması yapılması sonucunda alıcı ve satıcıların daha geniş bir alanda bir araya getirilmesi de sağlanmaktadır. Böylelikle, üretim tarafında bulunan kesim ile birlikte bu sektörde alıcı konumunda bulunan tarafın da yaşanan fiyat dalgalanmalarından korunması sağlanmaktadır.

Lisanslı depolarda; buğday, arpa, mısır ve yulaf gibi hububat ürünleri; ayçiçeği gibi yağlı tohumlar; mercimek, nohut ve fasulye gibi baklagiller; zeytin, zeytinyağı, şeker, kuru kayısı, fındık ve pamuk gibi temel ya da işlenmiş tarım ürünleri depolanabilir. Konuya sadece depolanabilir tarımsal ürünler açısından değil de hammaddesini bu ürünlerden sağlayan gıda ve tekstil üreticileri tarafından da bakıldığında lisanslı depoların bu sistemde yer alan tüm paydaşlara fayda sağlayacak katma değerde olduğu görülmektedir.

2.2. Lisanslı Depoların Kuruluşu ve Faaliyetleri

Lisanslı depoculuk faaliyetini yürütecek işletmeler, Ticaret Bakanlığı'nın vereceği izne dayanarak anonim şirket statüsünde kurulurlar. Lisanslı depo şirketinin kuruluşunda ilgili yönetmelikte belirtilen evraklarla birlikte 1.000.000,00 TL'den az olmamak koşulu ile ürünün cinsi ve depolama kapasitesine göre değişkenlik gösteren ödenmiş sermayeye sahip olunması gerekmektedir. Örnek olarak; Hububat, Baklagiller ve Yağlı Tohumlar Lisanslı Depo Tebliği'ne bakıldığında kurulacak lisanslı depo şirketinin ödemesi gereken asgari sermaye aşağıdaki gibidir:

Tablo 2.1. *Hububat, Baklagiller ve Yağlı Tohumlar Lisanslı Depo Tebliği'ne Göre Lisanslı Depo İşletmesi'nin Asgari Ödenmiş Sermaye Dağılımı (TL)²¹*

TON	TL
20.000 Ton için	1.000.000 TL
20.001 ile 40.000 Ton için	1.500.000 TL
40.001 ile 70.000 Ton için	2.000.000 TL
70.001 ile 110.000 Ton için	2.500.000 TL
110.000 Tonu aşan her 30.000 Ton İçin	İlave 250.000 TL

²¹<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=17277&MevzuatTur=9&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 18.01.2023)

Pamuk Lisanslı Depo Tebliği'ne bakıldığında ise kurulacak lisanslı depo şirketinin ödemesi gereken asgari sermaye aşağıdaki gibidir:

Tablo 2.2. *Pamuk Lisanslı Depo Tebliği'ne Göre Lisanslı Depo İşletmesi'nin Asgari Ödenmiş Sermaye Dağılımı (TL)*²²

TON	TL
10.000 Ton için	1.000.000 TL
10.001 ile 20.000 Ton için	1.500.000 TL
20.001 ile 40.000 Ton için	2.000.000 TL
40.001 ile 70.000 Ton için	2.500.000 TL
70.000 Tonu aşan her 20.000 Ton İçin	İlave 250.000 TL

Lisanslı depo kurulmasına izin verilmesi aşamasında Ticaret Bakanlığı'nın istediği önemli evraklardan biri ise; depolanacak ürüne ilişkin piyasa yapısının yeni depo kurulmasını gerektirecek düzey ve nitelikte bulunduğunu, ekonomik ihtiyaç ve etkinlik şartlarının uygun olduğunu gösteren gerekçeli rapordur. Bu raporun uygunluğundan sonra gerekli belgelerin de hazırlanması sonucunda şirket kuruluşuna izin verilir ve kurulacak şirketin unvanında kesinlikle “Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk” ibaresinin bulunması şartı aranır.

Türkiye, dinamik tarımsal üretim kapasitesini her geçen gün arttırarak son dönemlerde azalan doğal kaynaklar ve küresel iklim değişikliği gibi etkenler karşısında tedbirler almaktadır. Çünkü tarım sektörü, gıda gereksinimini sağlamanın yanında birçok sanayi koluna hammadde temin etmesi ve ihracata olan katkısı açısından oldukça stratejik bir role sahiptir. Bu yönüyle de tarım, ekonominin itici gücüdür. Bu kadar geniş etki alanına sahip olan tarımsal ürünlerin arzının sürekliliği de risklerin yönetimi ve güvenli depolama ile mümkündür. Sahip olduğu teknolojik ve sistematik depolama modelleri ile lisanslı depolar tarım sektöründe vazgeçilmez bir noktada olup gün geçtikçe de sayıları artmaktadır.

²²<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=17275&MevzuatTur=9&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 18.01.2023)

Lisanslı depoculuk sisteminin başlangıcından günümüze kadar bakıldığında ulusal arenada konumunu sağlamlaştırdığı ve giderek daha da yaygınlaştığı görülmektedir. Geline bu noktada, kuruluş izni ve lisans alan şirketlerin sayısı 314'e ulaşmıştır. Bu şirketlerin faaliyet konularına göre dağılımı ise aşağıdaki gibidir.

Tablo 2.3. *Kuruluş İzni ve Lisans Alan Şirketlerin Faaliyet Konularına Göre Dağılımı*²³

FAALİYET KONUSU	ŞİRKET SAYISI
Hububat, Baklagiller ve Yağlı Tohumlar	291
Pamuk	7
Zeytin	4
Antep Fıstığı	3
Kuru Kayısı	2
Kuru Üzüm	2
Zeytinyağı	2
Fındık	1
Hububat, Kuru Kayısı, Fındık	1
Süt Ürünleri	1
TOPLAM	314

Tablodan da görüldüğü üzere lisanslı depolar toplam 10 faaliyet konusunda hizmet vermektedir. Dağılıma bakıldığında ise hububat, baklagiller ve yağlı tohumlar ilk sırada yer almaktadır. Pamuk ise en yaygın ikinci faaliyet konusudur. Lisanslı depoculuğun bilinirliğinin artması ile diğer faaliyet konularındaki şirket sayılarının da yükseleceği öngörülmektedir. Lisanslı depolar, doğal afetler ve oluşabilecek diğer risklerden ürünü korumaya yönelik gerekli uygulamaları titizlikle yürütmektedir. Hem yurtiçi piyasa hem de ihracat koşulları düşünüldüğünde lisanslı depolar, likit ve derin bir piyasa hizmeti sunmaktadır. Tarımsal ekonomide dengenin sağlanabilmesi amacıyla da mevcut şirket sayısının artırılması önem arz etmektedir. Bu çerçevede, faaliyet konularıyla ilgili çıkarılan tebliğlerin yanında stoklamaya konu olabilecek ürünlerin muhafazasıyla ilgili farkındalık çalışmaları yapılmalıdır. Bu sayede tarımsal ticarete oluşacak güçlü altyapıyla, lisanslı depoculuk orta ve uzun vadede daha da yaygınlaşacaktır.

²³<https://ticaret.gov.tr/ic-ticaret/lisansli-depoculuk/kurulus-ve-faaliyet-izinleri/lisansli-depo-isletmeleri> (Erişim Tarihi: 05.02.2023)

Tablo 2.4. Şirketlerin Lisans Alış Yıllarına Göre Dağılımı²⁴

YIL	ŞİRKET SAYISI
2011	1
2012	1
2013	1
2014	1
2015	3
2016	7
2017	22
2018	26
2019	25
2020	36
2021	33
2022	11
2023 (Ocak ayı sonu itibariyle)	3
Kuruluş İzni Verilen, Henüz Lisans Almamış Şirketler	144
TOPLAM	314

Tarım sektörü, doğası gereği, su kaynaklarının yeterliliği, sıcaklık değerlerinin değişikliği, yağış miktarları gibi etmenlerden en çok etkilenen sektörlerdendir. Bu anlamda, farklı iklim etkilerine karşı tarım desenleri geliştirilmeli ve güvenli depolama yöntemleriyle entegrasyonu sağlanmalıdır. Lisanslı depoculuk, sürdürülebilir tarımsal üretim ve gıda arzının yönetilmesi açısından çok önemli bir girişimdir. Tarımsal tedarik zincirinde kilit rollerden biri olan lisanslı depoların sayısı, Tablo 2.4.'te görüldüğü üzere, 2016 yılından itibaren hızla artmaktadır. 2022 yılında görülen düşüşün sebebi ise; arazi, etüt-proje giderleri, bina yapımı gibi sabit maliyetlerle birlikte sigorta, enerji, personel giderleri gibi değişen maliyetlerde görülen artıştır. Ayrıca yatırımın geri dönüş süresinin uzun olması da şirket kuruluşlarında yaşanan düşüşün diğer bir sebebidir. Bunun yanında; finansman desteği, KDV istisnası, Gümrük Vergisi muafiyeti, Sigorta Primi İşveren Payı desteği gibi unsurları barındıran yatırım teşvik sistemi de mevcut işleyişte uygulanmaktadır.

²⁴(http-23).

Tablo 2.4.’ten de görüleceği üzere; kuruluş işlemlerini tamamlayıp lisans alma sürecinde olan 144 şirket bulunmaktadır. Bu da, lisanslı depo sayılarının geçmiş yıllarda yakaladığı istikrarlı ve hızlı gelişim ivmesinin gelecek yıllarda da artarak devam edeceğinin işaretidir.

Lisanslı depoların kuruluş izni ile faaliyet izni (lisans alma) farklı kavramlar olup her iki izin de ayrı ayrı verilmektedir. Kuruluş işlemlerini tamamlayan şirketin, kuruluş tescilinin Ticaret Sicili Gazetesi’nde yayımlanmasından itibaren en geç 2 yıl içinde lisans almak için başvuru yapması gerekir. Şirketler, kuruluş aşamasında ödedikleri asgari sermaye dışında kalan sermayeyi faaliyet izni için başvurmadan önce ödemek zorundadırlar. Faaliyet izni için başvuru yapıldıktan sonra Ticaret Bakanlığı tarafından Lisans Başvurusu İnceleme Komisyonu kurulur. Bu komisyon, hazırlanan belgelerin ve tesisin incelenmesini mahallinde yapar. Komisyonun uygunluk verebilmesi için tesisin gerekli işlem altyapısının belirlenen şartlara göre oluşturulmuş olması gerekmektedir. Ayrıca, yetkili sınıflandırıcı ile sözleşme yapılmış olması ve tartım, alet, cihaz ve kantarların bulunması şartı da aranmaktadır. Teknik donanım ve iç kontrol sisteminin eksiksiz çalışması da sağlanmalıdır. Depo kapasitesinin ürün rayiç bedelinin %15’inden az olmamak üzere Bakanlıkça belirlenen lisanslı depo teminatının fona yatırılması ve sigorta yükümlülüğünün yerine getirilmiş olması da komisyon tarafından incelenen diğer iki önemli konudur. Faaliyet izni alabilmek için sunulması gereken belgeler arasında; sermayenin tamamının ödendiğini gösteren mali müşavir raporu, Ticaret Sicili Gazetesi sureti, TÜRİB ile akdedilen sözleşme, ürün senetlerinin Bakanlıkça basılmasıyla ilgili dilekçe, yerleşim planı, organizasyon şeması ve depolanacak ürünlere ait sigorta poliçelerinin sureti yer almalıdır. Komisyon, şirketin teknik yeterlilikleri sağlayıp sağlamadığını ve diğer hususları inceleyerek sonucu bir rapor halinde Ticaret Bakanlığı’na sunar. Gerekçeli sunulan raporun uygunluğuna karar verilmesi durumunda şirkete lisans verilir. Bu lisans, Ticaret Sicil Gazetesi’nde yayımlanır. Lisansın içeriğinde, faaliyet gösterecek tüm şubeler ile hangi ürünlerin depolanacağı ve bu ürünlerin azami kapasiteleri açıkça belirtilir. Lisans, 2 yıl geçerlidir. 2 yılın sonunda lisansın yenilenmesi gerekmektedir. Lisansın yenilenmesi, lisans alınmasındaki usul ve esaslarla aynıdır. Lisans bedelleri ise depo kapasitelerine göre belirlenir ve her yıl güncellenerek ilan edilir. 2023 yılına ait lisans bedellerini gösteren tablo aşağıdadır.

Tablo 2.5. Lisanslı Depoların 2023 Yılı Lisans Bedelleri²⁵

Lisanslı Depo İşletmesi Lisansı										
Depo Kapasitesi (TON)										Tutar (TL)
Hububat, Baklagiller ve Yağlı Tohumlar	Pamuk	Fındık	Zeytin	Zeytinyağı	Kuru Kayısı	Antep fıstığı	Kuru Üzüm	Süt Ürünleri		
								Süt Tozu ve Peynir Altı Suyu Tozu	Tereyağı ve Çedar Peyniri	
20.000	10.000	10.000	5.000	4.000	5.000	2.000	5.000	10.000	7.000	4.400.-
20.001 - 40.000	10.001 - 20.000	10.001 - 20.000	5.001 - 10.000	4.001 - 8.000	5.001 - 10.000	2.001 - 3.000	5.001-10.000	10.001 - 20.000	7.001 - 14.000	5.500.-
40.001 - 70.000	20.001 - 40.000	20.001 - 35.000	10.001 - 25.000	8.001 - 16.000	10.001 - 15.000	3.001 - 4.000	10.001-15.000	20.001 - 30.000	14.001 - 28.000	6.600.-
70.001 - 110.000	40.001 - 70.000	35.001 - 50.000	25.001 - 50.000	16.001 - 30.000	15.001 - 20.000	4.001 – 5.000	15.001-20.000	30.001 ve Üzeri	28.001 - 56.000	7.700.-
110.001 ve Üzeri	70.001 ve Üzeri	50.001 ve Üzeri	50.001 ve Üzeri	30.001 ve Üzeri	20.001 ve Üzeri	5.001 ve Üzeri	20.001 ve üzeri		56.001 ve Üzeri	8.800.-

²⁵<https://ticaret.gov.tr/ic-ticaret/lisansli-depoculuk/lisans-bedelleri> (Erişim Tarihi: 06.02.2023)

Lisanslı depo şirketleri, lisans bedelleri dışında, kapasite artırımını ya da yeni şube açılışı gibi durumlarda lisanslarında değişiklik yapmak istediklerinde veya lisans belgesini tekrar basılı olarak almak istediklerinde de bazı ödemeler yapmaktadırlar. Bu bedeller de her yıl için güncel olarak belirlenir. 2023 yılı için belge bedelleri aşağıdaki gibidir.

Tablo 2.6. Lisanslı Depoların 2023 Yılı Belge Bedelleri²⁶

Tüm Lisanslar İçin	
Konu	Tutar (TL)
Lisansta Değişiklik Yapılması	Lisans Bedelinin %25'i
Lisans Sureti Verilmesi	Lisans Bedelinin %3'ü
Zayi Olma Halinde Yeni Belge Verilmesi	Lisans Bedelinin %3'ü

2.3. Dünya’da Lisanslı Depoculuk Sistemi

Tarım, gıdanın en temel kaynağı olması sebebiyle tarih boyunca önemini hiçbir zaman kaybetmemiş ve tüm dünyada her zaman hassas ve stratejik bir sektör olarak ele alınmıştır. Aynı zamanda, en gelişmiş ülkeler dahil, istisnasız her ülke için gıda güvenliği, tarım ürünleri piyasasının en önemli parametrelerinden biri olmuştur. Bu bağlamda, dünyada gelişimini hızla sürdüren lisanslı depolar tarımın nabzını tutmaktadır. Özellikle, son yıllarda dünya nüfusunda görülen artışa bağlı olarak gıda ihtiyacının da hızlı bir şekilde yükselişe geçmesi tarım sektörünü önemli ve kritik bir alan haline getirmiştir. Temel amacı tarım ürünlerinin sağlıklı ve güvenilir bir şekilde muhafaza etmek olan lisanslı depoculuk sistemi pek çok ülkede yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Ülkeler boyutunda bakıldığında; uygulanan lisanslı depoculuk sistemleri, farklı özellikler barındırmakla birlikte amaçları ve işleyiş yapısı gibi unsurlarda uluslararası standartlara uygunluk açısından benzer bileşenleri de içermektedir. Lisanslı depoculuk sistemi bazı ülkelerde özel şirketler üzerinden yürütülürken bazı ülkelerde ise kamu kuruluşları üzerinden ilerletilmektedir. Ülkelerin lisanslı depoculuğa yönelişini ve sistemin işleyişini açıklamak için bu alanda öncü ve önemli olan ülkelerin oluşturduğu lisanslı depoculuk yapısı aşağıda anlatılacaktır.

²⁶(http-25).

2.3.1. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)

Dünya’da pek çok konuda olduğu gibi lisanslı depoculuk kavramı da ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) ortaya çıkmış ve geliştirilerek günümüze kadar ulaşmıştır. Bu kavram, ABD’de 19. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Geniş arazilerin ekilmesi, demiryolu ve buharlı gemiciliğin gelişmesi ve telgrafın da icadıyla iletişim ağı yayılmış ve Amerika’nın ortasından doğu kıyılarına ve hatta Avrupa’ya kadar uzanan büyük tahıl sevkiyatları yapılmıştır. Chicago, liman kenti olmasının da etkisiyle, 1830 ve 1850 yılları arasında söz konusu tahıl ticaretinin merkezi haline gelmiştir. Bu çerçevede girişimciler, üreticilerin ürünlerinin alınması ve satış sonrası sevkiyata kadar ürünlerin depolanması için büyük depolar inşa etmişler ve buna bağlı olarak da ilgili ürünlerin ticaretinin yapılabilmesi için ürün senetleri çıkarmışlardır.²⁷ Belirli tonaj ve kalitedeki ürünlerin üretim, depolama, dağıtım ve ihracat gibi süreçleri lisansa tabi tutulmuştur. Bu lisanslar; soğuk hava depoları, hububat, pamuk ve yer fıstığı depoları, üretim, işleme ve paketleme olmak üzere 3 ana kategoride sınıflandırılmıştır. Ticaret merkezi olarak anılmaya başlanan Chicago’da, 1842 yılında icat edilen mekanik silolar devrim niteliğinde olup bu alanda hızlı gelişmeler yaşanmasının da önünü açmıştır. Bununla birlikte, depolama alanında işleyişle ilgili düzenlemeler de devreye girmiştir. 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında şirketler, girişimciler ve kooperatifler emtianın muhafazası için depolar kurup işletmeye devam etmişlerdir. Bu dönemde lisanslı depoculuk çok fazla yaygınlaşmıştır. Ürün depolama ve ticaret borsacılığı ile ilgili standartların belirlenerek uygulamaya konması ve konuyla ilgili ilk mevzuatın yayınlanması 1916 yılında olmuştur. Bu mevzuat kapsamında, depolama hizmeti veren şirketlerin devletten lisans almaları konusunda yükümlülük getirilmiştir. Bu kapsamda; buğday ve çavdar Ağustos 1917’de, şeker Eylül 1917’de, yem bitkileri ise Ocak 1918’de lisansa tabi tutulmuş ve her bir ürün için minimum depolama tonajı belirlenmiştir. İlerleyen zamanlarda bu ürünlere yenileri eklenmiş ve çabuk bozulabilen ürünler ile dayanıklı ürünlerin yönetmelikleri birbirinden ayrılmıştır. Mayıs 1918’e gelindiğinde, ABD’de tüm ürünler için geçerli olan Genel Lisans Düzenlemesi yayımlanmış ve lisans alan tüm ürün gruplarını kapsayan düzenlemeler yapılmıştır.²⁸

²⁷J. Coulter (2019). *Review of warehouse receipt system and inventory credit initiatives in eastern & southern africa*. United Nations: UNCTAD, 11.

²⁸M. Kaya (2017). *Tarımda lisanslı depoculuk sistemi:hububat piyasası örneği*. Ankara: Kalkınma Bakanlığı, 25.

İlgili düzenlemeler sonrasında, lisanslı depolardaki ürünlere ait ürün senetleri, Chicago Ticaret Borsası'ndaki (Chicago Board of Trade - CBOT) vadeli işlem sözleşmelerinde dayanak varlık olarak kullanılmaya başlanmıştır. Depolanan ürünlerin fiziki teslimatından önce alıcılara fiyat garantisi sunan vadeli işlemler ve bu işlemlerde ürün senetlerinin kullanılması CBOT'ta kısa süre içinde yaygınlaşmıştır. Temelleri sağlam bir biçimde atılmış olan lisanslı depo uygulamalarını daha da iyileştirmek adına yıllar içinde mevcut yapı ile operasyonel süreçler birleştirilerek modernize edilmiştir. Basılı belge maliyetlerinin azaltılması ve evrakta sahtecilik durumlarının önüne geçilmesi amacıyla ABD'de ilk elektronik makbuz 1995 yılında kullanılmıştır.²⁹ 2000 yılında ise Tahıl Standartları ve Depoculuğu İyileştirme Yasası çıkarılmıştır. Bu yasa ile tarım ürünlerinin uygun fiyatlarla lisanslı depolarda depolanması, tarımsal ürün mudilerinin fiyat dalgalanmalarından korunması ve ülke çapında lisanslı depolar için standart bir düzenleyici sistemin oluşturulması hedeflenmiştir. ABD'de lisanslı depoların tamamı özel sektör tarafından işletilmektedir. ABD hükümeti de stratejik ihtiyaçları kapsamında stokladığı ürünleri lisanslı depolarda muhafaza ederek sistemin gelişmesine katkı sağlamaktadır. ABD'de lisanslı depolar; sermaye yeterliliği, fiziki imkanlar ve sigortalama gibi unsurlar üzerinden ciddi denetime tabidir. Depolara ürün kabul işlemlerinde kullanılan numune alım cihazları, tartılar gibi araçlar da belli bir standartta olmak zorundadır. Depolar düzenli aralıklarla müfettişler tarafından teftiş edilmektedir. Tüm bu düzenleyici ve denetleyici unsurlar sistemin performansını arttırmıştır. Bu da, tarım ürünlerinin pazarlanması noktasında, iç ve dış pazarların genişlemesine katkı sağlamıştır. Üreticilerin büyük ölçekli işletmeler olarak karşımıza çıktığı ve genellikle en düşük üretim alanının 200 hektardan başladığı ABD'de lisanslı depoculuk ve ürün borsacılığı oldukça etkin olarak işlemektedir. 1900'lü yılların başından itibaren önemli ilerlemeler kaydederek lisanslı depolama sektöründe öncü ülkelerin başında gelen Amerika'da Şubat 2023 itibariyle federal düzeyde 2.968, eyalet düzeyinde 2.747, lisans alma aşamasında ise 250 olmak üzere toplam 5965 lisanslı depo hizmet sunmaktadır. Bu depolarda, hububat başta olmak üzere yer fıstığı, pamuk, soya fasulyesi gibi ürünler işlem görmektedir.³⁰

²⁹B.İ. Yurtoğlu (2015). *Ürün senedinin tarım sektörünün finansmanındaki rolü*. Ankara: Başkent Üniversitesi, 60.

³⁰https://publicdashboards.dl.usda.gov/t/MRP_PUB/views/WCMDDashboard/WCMDDashboard?%3AisAisGuestRedirectFromVizpor=y&%3Aembed=y (Erişim Tarihi: 28.02.2023)

Amerika, oldukça geniş lisanslı depoculuk ağına sahip olmakla birlikte modern ticaret ve işletme uygulamalarını da bünyesinde barındırmaktadır. Bu yönüyle Amerika, tarım mevzuatını geliştirmek isteyen diğer ülkeler tarafından sıklıkla model olarak görülür.

Latin Amerika ülkelerine bakıldığında ise; lisanslı depoculuk uygulamaları ABD'ye göre farklılıklar göstermektedir. Latin Amerika'da lisanslı depoculuğun uygulandığı ülkelere olan Arjantin ve Brezilya gibi ülkelere lisanslı depoların sahibi bankalardır. Kolombiya'da ise lisanslı depolar ya bankalar tarafından işletilmektedir ya da devletin tekelindedir.³¹ Bu ülkelere lisanslı depolama 20. yüzyılın başlarına kadar uzanmasına rağmen uygulanan hükümet politikaları, siyasi müdahaleler ve yeterli yasal düzenlemelerin olmaması gibi unsurlar nedeniyle işleyişte aksaklıklar yaşanmasının yanında lisanslı depoculuğun gelişimi de olumsuz etkilenmiştir. Ancak, büyük bankaların işlettiği lisanslı depolar, ürün mudilerine dolandırıcılıktan korunacaklarına dair garanti verdikleri için sistemde başarısız olmaktan korunmuşlardır. Bu ülkelere, kahve depolayan lisanslı depolar dışında kalan depoların kalitesinin düşük olması da işleyiş olumsuz etkilemiştir. 1990'larda sistemin öneminin anlaşılması ve çıkarılan yeni düzenlemeler ile olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Lisanslı depolama için uygun yer belirlenmesi, ürüne özel muhafaza dizaynı, ürünün cinsine ve kalitesine göre sınıflandırılmasını sağlayan tesislerin kurulması ve depolama alanına ulaşım olanaklarının artırılması bu gelişmelere örnektir. Böylelikle sistem, hem üreticiler hem de diğer tarım paydaşları tarafından daha erişilebilir hale getirilmiştir ve 2000 yılından sonraki süreçte ürün senetlerinde önemli ölçüde artış gözlemlenmiştir.

2.3.2. Kanada

Lisanslı depoculuğun geliştiği ülkelere bakıldığında; Kanada, sistemin yaygın kullanıldığı ülkeler arasında üst sıralarda yer almaktadır. Kanada'da lisanslı depoculuğu konu edinen ilk yasal düzenleme hububat ürünlerinde, 1971 yılında yapılmıştır. Bu düzenlemeye göre; lisanslı depoların işleyişinin ve tarımsal ticaretin kontrolü Kanada Tahıl Komisyonu tarafından sağlanmaktadır. Kanada'da hem lisanslı depo işletmecileri hem de tarımsal ürün ticareti ile uğraşanlar lisans almak zorundadır. Tüm ilgililere lisans verme yetkisini Kanada Tahıl Komisyonu elinde bulundurmaktadır.

³¹Coulter, 2019, **a.g.k.**, 13.

Kanada’da lisanslı depolar 4 farklı kategoride hizmet sunmaktadır. Bunlardan ilki; hububatı depolamak ya da sevk etmek için ürünü direk olarak üreticiden alan depolardır. İkincisi ise; imalata yönelik süreç depolarıdır. Bu depolar ürünü, direk işleme tesislerine aktarabilecekleri gibi diğer ürünlere girdi olarak kullanılmak üzere depolama da yapabilmektedirler. Bir diğer depo çeşidi ise terminal depolardır. Terminal depolarda ürünler resmi analiz, tartım ve zararlı bileşenlerden ayırma işlemlerinden sonra kabul edilir ve bu depolar, hububatın depodan sevk edilene kadar güvenli ve temiz şartlarda muhafaza edileceğine dair güvence verir. Dördüncü depolama tipi olan transfer depoları ise; diğer depolarda resmi olarak analizi yapılan ve denetlenen ürünlerin büyük sevkiyatlarının yapıldığı depolardır.³² Kanada Tahıl Komisyonu’nun verilerine göre, Şubat 2023 itibariyle 163 adet lisanslı depo bulunmaktadır. Ülke genelinde en çok görülen depo çeşitleri ise birinci ve dördüncü tip depolardır.³³ Tahılların büyük bir bölümünün lisanslı depolar üzerinden ticarete konu olduğu Kanada’da en önemli ve en büyük lisanslı depo Vancouver Lisanslı Deposu’dur. Vancouver Lisanslı Deposu’nun 3 milyon ton kapasiteli olduğu, bölgedeki neredeyse tüm tarım ticaretinin ve ihracatının buradan yürütüldüğü ve tahıl ticaretinin günümüzdeki en önemli merkezlerinden biri olduğu bilinmektedir. Vancouver Lisanslı Deposu’nun bir tarafında demir yolu olup diğer tarafında ise liman bulunmaktadır. Son derece elverişli ve planlı şekilde dizayn edilen yapısı neticesinde hem dünya çapında örnek teşkil etmekte hem de uluslararası ticarete oldukça avantajlı olmaktadır.

2.3.3. Bulgaristan

Bulgaristan, lisanslı depoculuk sistemini kullanan nadir Avrupa ülkelerinden biridir. Çünkü Avrupa Birliği’ne (AB) üye ülkeler arasında tarımsal istikrarın sağlanması, teknik gelişmelerin desteklenmesi, ürün arzının dengelenmesi ve hem çiftçi hem de tüketicilerin korunması adına 1962 yılında Ortak Tarım Politikaları uygulaması geliştirilmiştir. Bu uygulama; ihracat teşvikleri, ithalat kotaları, fiyat destekleri ve korumacı politikalar gibi unsurları içermektedir. Bunun sonucunda üreticilere, dünya piyasalarında oluşan fiyat seviyelerinin üzerinde alım fiyatları garanti edilmektedir. Buna

³² <https://www.grainscanada.gc.ca/en/licences/unlicensed-companies.html> (Erişim Tarihi: 28.02.2023)

³³ <https://www.grainscanada.gc.ca/en/licences/licensed-grain-companies/> (Erişim Tarihi: 28.02.2023)

bağlı olarak tarımsal ürünlerin depolamasında beklenen karlılık oluşmamakta ve üreticiler ürünleri depolamaya gerek duymamaktadır.³⁴

Bulgaristan’da lisanslı depoculuk kavramı, 1998 yılında hububatın depolanması ve pazarlanması hakkında çıkarılan kanunla resmiyet kazanmıştır. Bu kanun, kamu ve özel depolar olmak üzere 2 tip lisanslı depoculuk öngörmüştür. Kamu eliyle işletilen lisanslı depolar depolanan ürünler üzerinden ürün senedi ihraç edebilirken özel lisanslı depolar sadece depolama hizmeti verebilmektedir. Özel lisanslı depolama sisteminde bütün riskler mudi tarafından üstlenilmektedir. Buna karşılık, Bulgaristan’da kamu depolama sistemi oldukça başarılı bir şekilde işlemektedir.³⁵ Bulgaristan’da Tarım Bakanlığı’na bağlı olan Ulusal Tahıl Servisi kamusal depolama süreçlerinin takibinde tek yetkili mercidir. Kamu lisanslı depoların operasyonel, teknik ve finansal durumlarının takibi, depolanan ürünlerin miktar ve kalite kontrollerinin düzenli olarak yapılması, ürün senetlerinin emir işlemlerinin yürütülmesi ve depoların lisanslama sürecinin takibi Ulusal Tahıl Servisi’nin görev ve yetkileri arasındadır. Tüm bu süreçlerin kamu tarafından düzenli bir şekilde yürütülmesi sonucunda ülkede tahıl piyasası açısından önemli bir istikrar oluşturulmuş ve ürün senedi işlem hacminde artışlar gözlemlenmiştir. Her aşamada ilgili kanunun başarılı bir şekilde uygulanmasından ve bölgede ilk Tazminat Fonu’nun kurulmasından sonra Bulgaristan, kamu depolarının depolama kapasitelerini arttırma yolunda büyük bir başarı yakalamıştır. Bulgaristan, depolanan ürünlere ait ürün senetleri karşılığında verilen kredi limitlerinin de arttırılmasıyla sistemi en iyi uygulayan ülkelerden biri olmuştur. Sistemin resmi olarak ilan edildiği 2000 yılında Bulgaristan’da 250.000 ton kapasiteli 22 kamusal depo bulunurken yıllar içinde bu sayı hızla artmış ve depolama kapasitesi 500.000 tona, depo sayısı ise 47’ye ulaşmıştır. Ancak, Bulgaristan’ın 2007 yılında Avrupa Birliği’ne kabul edilmesi ve dolayısıyla ülkenin AB – Ortak Tarım Politikaları uygulamalarına tabi olması iyi bir gelişmişlik düzeyine ulaşmış olan lisanslı depolama sistemini zayıflatmıştır.

³⁴Yurtoğlu, 2015, **a.g.k.**, 61.

³⁵ D. Jovicic (2014). *Warehouse receipts functioning to reduce market risk*. Belgrade:UDC, 355.

2.3.4. Macaristan

Macaristan, 19. yüzyılda ürün senedi kullanımına başlayan Avrupa'daki ilk ülkelerden biridir. Sistem oluşumu için ilk olarak Ticaret Yasası kapsamında kamu depolarının regülasyonu yapılmış ve 1996 yılında Kamu Depoculuğu ve Ürün Senedi Yasası çıkartılmıştır. Bu yasayla birlikte, başta tahıl ürünleri olmak üzere gübre, şeker ve şarap için depolama uygulamaları başlatılmıştır. Macaristan, ihracat yanlısı bir tarım politikası benimsediği için sisteme giriş aşamasında ilgili aktörlere birçok teşvik sunmuş ve bunun sonucunda da ülkede lisanslı depoculuk hızla gelişim göstermiştir. Ayrıca büyük bankalar da sisteme dahil olarak kamusal depolama tesislerindeki ürünlere finansman sağlamıştır. Macaristan'da lisanslı depoculuk; özel depolama şirketlerin kamudan depo kiralamasıyla ya da gümrük depolarıyla yapılmaktadır. Sistem çok güçlü sermaye yapısına sahip ve performans garantisi sunan şirketler tarafından yürütülmektedir. Bu açıdan Macaristan, Doğu Avrupa ülkeleri arasında lisanslı depoculuk ve ürün senedi uygulamaları konusunda işleyiş ve kanuni boyutta en büyük adımı atan ülke olmuştur. Macaristan lisanslı depoculuk konusunda kendi iç işleyişini hem teknik hem de finansal açıdan en iyi şekilde yürütmesine rağmen ürün senedi finansman yapısı açısından AB tarım politikalarına uygun bir şekilde hareket etmektedir.³⁶

2.3.5. Slovakya

Slovakya, lisanslı depoculukla ilgili yapılan yasal düzenlemeler, lisanslama süreci, denetim ve performans garantisi gibi güçlü unsurlara sahip olması nedeniyle bu alanda örnek gösterilebilecek ülkeler arasında yer alır. Slovakya'yı diğer ülkelerden ayıran en önemli nokta; lisanslı depoculuk yasasının hazırlanması aşamasında finansal kurumların aktif olarak bu hazırlık evresine dahil edilmiş olmasıdır. Bu nedenle lisanslı depoculuk yasası bankacılık sektörü açısından en iyi yasa olarak kabul edilmektedir.

Slovakya'da Lisanslı Depoculuk yasası 1998 yılında çıkarılmış ve ürün senetleri bu tarih itibarıyla yasal olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu sistem hükümet tarafından da güçlü bir şekilde desteklenmektedir.

³⁶F. Höllinger (2009). *The Use of warehouse receipt finance in agriculture in transition countries*. St. Petersburg: World Grain Forum, 39.

Slovakya’da, sistem içerisinde ulusal lisanslama kurumlarının iyi organize edilmemiş olması yerel bankaların sorumluluklarını arttırmıştır. Bu sorun ise; yapılan işlemleri izlemek adına kiralanan inceleme şirketleri aracılığıyla çözüme kavuşturulmuştur.³⁷ Ülkede 60 adet lisanslı depo mevcuttur ve bu depolardaki ürünlere ait işlem gören ürün senetleri yıllık bazda yaklaşık 50 milyon ABD doları hacmine ulaşmaktadır. Böyle büyük hacimde işlem oluşmasında Tarım Bakanlığı’nın ve piyasa regülasyonu için Devlet Fonu ile yapılan anlaşmaların önemi büyüktür. Sistemde, bankalar tarafından üreticilere kredi vadesi gelmeden pazarlanamayan senetler için belirlenmiş fiyattan satın alma garantisi verilmektedir. Ancak, bazı yıllarda fiyatların yüksek seyretmesi işleyiş açısından olumsuz etkiler yaşanmasına sebep olmuştur. Buna rağmen, Slovakya’da sistemin sağlam bir altyapıyla oluşturulmuş olması yaşanan olumsuzlukların en alt düzeyde ilgili aktörlere yansımaları sağlamaktadır.³⁸

2.3.6. Japonya

Japonya, değerli madenler ve tarımsal ürünler üzerine ilk vadeli sözleşmelerin yapıldığı ve organize piyasaların kurulduğu ülkelerden biridir. Resmi olarak yapılan ilk vadeli sözleşme ise Osaka Pirinç Borsası’nda yapılmıştır. Japonya’da üreticiler, pirinç üretimlerini teminat göstererek ekonomik anlamda para gibi kabul gören alını sertifikaları üzerinden işlemlerini yürütmüşlerdir. Sözleşmenin vadesi gelene kadar bu ürünler uygun koşullarda depolanmış ve ticarete konu olmuştur. Osaka, bu yönüyle ve liman şehri olması sebebiyle pirinç ticaretinde bir merkez konumuna gelmiştir.³⁹

2.3.7. Güney Afrika

Güney Afrika’da 1990 yılına kadar devletin kontrolünde ilerlemekte olan tarım sektörü, tahıl ticaretinin serbestleştirilmesiyle bu yıldan itibaren özel sektöre devredilmiştir. Ancak, tarım ürünlerinin fiyatlanması, fiyat risklerinin yönetimi ve ticari anlaşmazlıklar gibi karşılaşılan sorunlara çözüm üretmek adına devlet kanalıyla bir takım düzenleyici uygulamalar yürürlüğe konulmuştur.

³⁷Kaya, 2017, **a.g.k.**, 35.

³⁸E. Coşkun (2020). *Türkiye fındık piyasasında lisanslı depoculuk sisteminin değerlendirilmesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 60.

³⁹S. Memiş, H.D. Keskin (2015). *Tarımsal mamullerde lisanslı depoculuk sisteminin rolü*. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 621.

Güney Afrika'daki uygulamalar; bilgi hizmetlerinin iyileştirilmesini, depo sertifikası uygulamasına geçilmesini ve bu sertifikaların Güney Afrika Vadeli İşlemler Borsası'nda (The South African Futures Exchange - SAFEX) vadeli sözleşmelere konu olmasını kapsamaktadır. Bu bağlamda, depolar tarafından, ürünün cinsini, miktarını ve depolama alanını gösteren, aynı zamanda da ciro edilebilen depo sertifikaları düzenlenmeye başlanmıştır. Bu sertifikalar, ürün sahibi tarafından ürünün ticaretinde ya da bankadan sağlanan finansmanda teminat olarak kullanılmaktadır. Güney Afrika'da lisanslı depoculuğa ilişkin herhangi bir yasa bulunmamaktadır. Bu yüzden işlem gören depo sertifikaları Sözleşme Hukuku kapsamında değerlendirilmektedir. Vadesi gelmiş depo sertifikalarının işleme alınıp hangi depodan teslimat yapılacağı gibi işlemler SAFEX tarafından belirlendiği için ilgili Borsa, lisanslı depoculuk sistemi üzerinde de düzenleyici ve denetleyici bir rol üstlenmektedir.⁴⁰

Güney Afrika'da yatırımcılar da fiyat dalgalanmalarından faydalanarak kazanç sağlamayı hedefledikleri için depo sertifikalarına yatırım yapmaktadırlar. Bu yatırımlar, tarımsal ürün ticareti piyasasında risk paylaşımı ve likiditenin sağlanmasında önemli bir yer tutmaktadır.

Güney Afrika'da, piyasada aktif büyüklüğe sahip olan 2 lisanslı depo işletmecisi, depo sertifika uygulamasında elektronik sisteme geçmek için 2004 yılında, alanında uzman bir yazılım şirketiyle anlaşma yapmıştır. Bu anlaşma sonucunda depo sertifikalarının kayıt zorunluluğu bulunan ve sisteme girişin sadece şifreyle mümkün olduğu web tabanlı kapalı bir yazılım yapılmıştır. Yazılım, depo sertifikalarının online kaydının tutulmasının yanı sıra sektör paydaşları ve kamu kurumlarına kullanabilecekleri çeşitli bilgiler ve analiz verileri sunmaktadır. Bu yazılımla birlikte, lisanslı depoculuk alanında güvenlik arttırılmış, maliyetler azaltılmış ve depo senetlerinin el değiştirmesine hız kazandırılmıştır. Güney Afrika'da kamunun müdahaleci politikalarının olmaması ve sistemin güçlü bir altyapıya sahip olması lisanslı depoculuğun gelişimi için ideal bir ortam sunmaktadır. Borsa'da işlem gören depo sertifikalarının üretim hacminin 11 katına tekabül etmesi sistemin hem üreticiler hem tüccarlar hem de yatırımcılar tarafından benimsendiğinin göstergesidir.⁴¹

⁴⁰Coulter, 2019, **a.g.k.**, 17.

⁴¹R. Beaujeu (2016). *Alternative policies to buffer stocks for food security*. Paris: OECD Publishing, 18.

2.4. Türkiye’de Lisanslı Depoculuk Sistemi

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde lisanslı depoculuk sisteminin tarihi çok eski zamanlara dayanırken bu konu Türkiye’de yeni yeni uygulanmaya başlanmıştır. Dünya genelinde mevcut eğilimler, su ve enerji kaynaklarının yanı sıra gıda alanında da tedbirler alınması gerektiğini göstermektedir. Bu sebeple, gerek bölgesel gerek küresel gelişmeleri yakından takip eden Türkiye, bu alanda en büyük adımı lisanslı depoculuk uygulamasına geçerek yapmıştır. Birçok ülkede 19. yüzyıldan itibaren başarılı bir şekilde uygulanan lisanslı depoculuk sistemiyle ilgili Türkiye’de ilk yasal düzenleme ise 2005 yılında yürürlüğe girmiştir.

Tarımsal ürünler ve temel gıda ürünlerinde dışa bağımlı olmak ülkeler için tehlike arz etmektedir. Türkiye, sahip olduğu ekolojik koşullar ve coğrafi yapısı sayesinde tarımsal anlamda büyük bir potansiyele sahiptir. Günümüzde ortaya çıkan aşırı nüfus artışı, küresel ısınma, tarım ve orman arazilerinin azalması gibi tarımsal üretim sürekliliğini ve gıda güvenliğini tehdit eden unsurlara karşı yeterince üretim yapabilmek ve üretilen ürünü en iyi şekilde muhafaza edebilmek adına gerekli tedbirler kamu otoriteleri tarafından alınmaktadır. Bu da, Türkiye açısından tarımsal üretim ve depolama süreçlerini ekonomik boyutunun ötesinde dışa bağımlılığı azaltan stratejik bir sektör olarak karşımıza çıkarmaktadır.

Türkiye’de lisanslı depolamayla ilgili ilk uygulamalar Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) tarafından yapılmıştır. TMO, Ticaret Bakanlığı’nın verdiği izin ile 1993 yılında makbuz senedi ile hububat alımı yapmaya başlamıştır. Kıymetli evrak niteliğinde olan bu senetler TMO tarafından düzenlenmiş ve senetler karşılığında emanet alımlar yapılmıştır. Üretici, bu makbuz senedi karşılığında ürününü istediği zaman TMO’dan alabileceği gibi bu senedi ve haklarını üçüncü bir kişiye de devredebilecektir. Ancak, emanet alımların tarımsal üretim içinde payı çok düşük kalmış ve gerekli ilgiyi görmemiştir.⁴² Buna rağmen, TMO tarafından makbuz senedinin ve emanet alımların sektöre tanıtılmış olması lisanslı depoculuğun önünü açmıştır.

⁴²Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu (2016). *Toprak mahsulleri ofisi (TMO) genel müdürlüğünün 2002, 2003, 2004 yılları eylem ve işlemlerinin araştırılıp denetlenmesine ilişkin rapor*. Ankara, s. 5.

TMO, bu uygulama ile arzın tüm yıla yayılmasını sağlamakla birlikte çiftçiye finansman kaynağına erişmekte de fayda sağlamıştır. Ancak, Türkiye'nin tarım sektöründe daha ileri bir seviyeye geçmesi adına lisanslı depoculuk sisteminin oluşturulması için Dünya Bankası'nın da desteğiyle 1998 ve 2003 yılları arasında tahıl ürünleri ve pamuk için pilot bir proje uygulaması yapılmıştır.⁴³ Bu proje kapsamında yürütülen çalışmalar sonucunda lisanslı depoculuk adına sağlam temeller atılmıştır. Bunun neticesinde, 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu 2005 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun temel amacı, tarım ürünlerinin güvenli ve sağlıklı ortamlarda depolanmasını ve ilgili ürünlerin ticaretini bir sistematığe bağlayarak Türkiye'nin kalkınmasında tarımın payını arttırmaktır.

Zaman içinde sistemin gelişmesiyle birlikte ilgili kanuna bağlı olarak çeşitli yönetmelikler ve tebliğler de çıkarılmıştır. Bu kanuna bağlı olarak çıkarılan 4 adet yönetmelik aşağıdaki gibidir:⁴⁴

- Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Yönetmeliği
- Lisanslı Depoculuk Tazmin Fonu Yönetmeliği
- Elektronik Ürün Senedi Yönetmeliği
- Yetkili Sınıflandırıcıların Lisans Alma, Faaliyet ve Denetimi Hakkında Yönetmelik

Lisanslı Depoculuk Kanunu'na bağlı olarak çıkarılan 9 adet tebliğ ise aşağıdaki gibidir:⁴⁵

- Hububat, Baklagiller ve Yağlı Tohumlar Lisanslı Depo Tebliği
- Pamuk Lisanslı Depo Tebliği
- Fındık Lisanslı Depo Tebliği
- Zeytin Lisanslı Depo Tebliği
- Zeytinyağı Lisanslı Depo Tebliği
- Kuru Kayısı Lisanslı Depo Tebliği
- Antepfıstığı Lisanslı Depo Tebliği
- Kuru Üzüm Lisanslı Depo Tebliği
- Süt Ürünleri Lisanslı Depo Tebliği

⁴³P. Wehling and B. Garthwaite (2015). *Designing warehouse receipt legislation*. Rome:FAO, 127.

⁴⁴<https://lidasder.org.tr/lisansli-depoculuk-sistemi/genel-bilgiler/> (Erişim Tarihi: 28.02.2023)

⁴⁵(http-44)

Çıkarılan bu yönetmelikler ve tebliğlerle birlikte tarımsal ticaret alanında güvenli ve istikrarlı çalışan bir piyasanın oluşması sağlanmıştır. Sağlam bir yasal altyapı ile oluşturulan lisanslı depoculuk sistemi ile tarım sektörü, Türkiye’de son yıllarda değişim ve dönüşümünü en hızlı ilerleten sektörlerden biri olmuştur.

Lisanslı depoculuk alanında yasal çerçevenin 2005 yılında çizilmesine rağmen ülkemizde ilk lisanslı depo özel sektöre örnek olmak adına, 2010 yılında TMO ve TOBB ortaklığında, TMO-TOBB Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk A.Ş.” olarak kurulmuştur.⁴⁶ Bu durum, sistemin uygulamaya geçiş aşamasının süre aldığını göstermektedir. Bunun temel sebepleri ise; yatırım için gerekli olan sabit ve değişken maliyetlerinin yüksek olması, sistem paydaşlarının lisanslı depolama konusuyla ilgili yeterli bilgi sahibi olmamaları ve lisanslı depo kuruluşu için kanun, yönetmelik ve tebliğlerle belirlenen asgari niteliklerin ağır olmasıdır. Ancak, zaman içinde tarafların lisanslı depolamayla ilgili bilgilendirilmesi ile birlikte sisteme yönelik yatırım teşvikleri ve vergi istisnası gibi uygulamaların etkisiyle kurulan ve lisans alan şirket sayılarında artış gözlemlenmiştir.⁴⁷

Türkiye’de tarımsal yapıya bakıldığında daha çok özel mülkiyetli küçük aile işletmelerinin yer aldığı görülmektedir. Kısıtlı bir tonajda üretim yapma olanağı olan çiftçilerin ve küçük işletmelerin ürettiği ürünlerin lisanslı depolarda cins ve sınıfına göre ayrı ayrı depolanması, büyük miktarlarda alım yapma gerekliliği olan tüccarların istedikleri miktarda ürüne erişimini de kolaylaştırmaktadır. Bu süreç, lisanslı depoculuğun tarımsal ürün teminin en önemli dinamiklerinden olduğunun da göstergesidir. Ayrıca, değişen iklim koşulları, salgın hastalıklar ve doğal afetler gibi durumlarda gıda maddelerine erişimin sürdürülebilir olması tarım sektörünün stratejik önemini daha da arttırmaktadır. Birim alandan en yüksek verimi sağlamak ve kaliteli ürün elde etmek kadar ilgili ürünü güvenilir şartlarda muhafaza etmek ve gerektiğinde kolayca ürünü üretim sürecine dahil etmek için lisanslı depoculuğu yaygınlaştırmak modern tarımın en önemli hedeflerindendir. Adından da anlaşılacağı üzere lisanslı depoculuk; tarımsal ürün depolama faaliyetinin, yazılı kurallar ve belli standartlar çerçevesinde yapılması amacıyla depoculuğun yetkili bir merci tarafından lisansa bağlanmasını ve bu merci tarafından denetime tabi olmasını içeren bir mekanizmadır.

⁴⁶<http://www.tmo-tobblidas.com.tr/sirket-bilgileri/> (Erişim Tarihi: 28.02.2023)

⁴⁷B.İ. Yurtoğlu, 2015, **a.g.k.**, 82.

Lisanslı depoculuk mekanizmanın sağlıklı işleyebilmesi için sınırlarının net bir şekilde belirlendiği bir yasal düzenleme gerekmektedir. Çünkü lisanslı depoculuk, tarımsal ürünlere güvenli bir depolama ortamı sağlamanın yanında bu ürünlere ait elektronik ürün senetlerinin finans dünyasında aktif yer almasını sağlayan bir köprü görevi görmektedir. 5300 sayılı kanun, lisanslı depoculuk sisteminde yer alan piyasa aktörlerinin hak ve yükümlülüklerine detaylı açıklama getirmekle birlikte işleyiş açısından usul ve esasları da kurallara bağlamaktadır.⁴⁸ Türkiye’de sağlam temeller üzerine kurulan lisanslı depoculuk sisteminin en önemli amaçlarından biri, hasat döneminde görülen arz fazlasının bir sonraki hasat dönemine kadar yaymaktır. Bu durumun etkili bir şekilde sağlanması için lisanslı depoların kapasitelerinin ilgili ürünün arzını yıl boyunca karşılayabilecek nitelikte olması şarttır. Bu bağlamda, Ticaret Bakanlığı’nın verilerine göre, Türkiye’deki mevcut lisanslı depolama kapasitesi 9.059.123 tondur. Kuruluş aşamasını tamamlayıp lisans alma sürecinde olan şirketlerin de kapasitesi dahil edildiğinde öngörülen toplam kapasite 18.371.066 tona ulaşmaktadır. Faaliyet konularına göre bakıldığında ise depolama kapasiteleri aşağıdaki gibidir.⁴⁹

Tablo 2.7. *Lisanslı Depoların Faaliyet Konularına Göre Depolama Kapasiteleri*

FAALİYET KONUSU	DEPOLAMA KAPASİTESİ (TON)
Hububat, Baklagiller ve Yağlı Tohumlar	17.518.566
Hububat, Kuru Kayısı, Fındık	500.000
Pamuk	176.000
Zeytin	98.500
Kuru Üzüm	20.000
Fındık	17.000
Zeytinyağı	14.000
Kuru Kayısı	11.000
Antep Fıstığı	9.000
Süt Ürünleri	7.000
TOPLAM	18.371.066

⁴⁸C. Çayır (2019). *Elektronik ürün senetlerinin tarımsal fiyatlara etkisi: türkiye örneği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 24.

⁴⁹<https://ticaret.gov.tr/ic-ticaret/lisansli-depoculuk/istatistiklerle-lisansli-depoculuk> (Erişim Tarihi: 10.03.2023)

Tablo 2.7.'den görüleceği üzere ülkemizde en çok hububat, baklagiller ve yağlı tohumlar alanında depolama kapasitesi mevcuttur. Lisanslı depoculuk sistemimizde, 314 adet lisanslı depoculuk şirketi olmasına rağmen bu şirketler birden fazla depo kurabilme yetkisine sahip olduklarından şu an geline nokta tam olarak 473 noktada depolama hizmeti sunulmaktadır.⁵⁰ Lisanslı depolama kapasitesinin kararlı politikalar ve gerçekçi çalışmalar ile yıllar içinde toplam tarımsal üretime oranla anlamlı seviyelere gelmesi, alıcı ve satıcılara kolaylıklar sağlarken ekonominin gelişmesinde de etkin bir rol üstlenecektir. Çünkü bu sayede Ürün İhtisas Borsası'na da derinlik kazandırılmış olup ürün fiyatlarının dengelenmesi de sağlanmış olacaktır. Son yıllarda, dünya genelinde gıda tedarik zincirinde görülen sıkıntılar, tarım ve gıda ürünlerine koyulan kotalar, gıda güvenliği endişesi, lojistik fiyatlarının artışı gibi unsurlar piyasa fiyatlarının çok hızlı değişmesine sebep olmaktadır. Bu anlamda lisanslı depoculuk, son dönemlerde önemi daha da artan gıda enflasyonunun yönetilmesinde de kritik bir rol üstlenmektedir. Üstelik bu regülasyon görevini yerine getirirken kamuya ekstra bir maliyet oluşturmamanın yanında kayıt altına alınan tarımsal ürünlerin izlenebilirliği noktasında devletin vergi gelirlerini de arttırmaktadır. Bu yönüyle lisanslı depoculuk sistemi, kamu maliyesini de olumlu yönde etkilemektedir. İstikrarlı bir şekilde büyümesini sürdüren lisanslı depoculuk sistemi tarımsal alanda kriz yönetiminden risk yönetimine geçilmesini sağlamıştır. Tarımsal alanda kalite ve verimliliği arttırmak adına bilgi ve teknoloji imkanları ne kadar yoğun kullanılsa da risklere karşı gerekli tedbirlerin alınmaması tüm sektör paydaşlarını olumsuz etkilemektedir. Kapsadığı sektörlerin çeşitliliği de düşünüldüğünde risk yönetiminde önlem olarak lisanslı depoculuk uygulamalarının yer alması tarım sektöründe daha sonraki yıllarda atılacak adımlara ve yatırımlara da yön verecektir. Böylelikle, ülkemizin, global ölçekte yaşanan hızlı ve önemli değişimlere de uyum sağlaması kolaylaşmış olacaktır.

⁵⁰ (http-23)

2.4.1. Lisanslı depoculuk sisteminde yer alan kurum ve kuruluşlar

Dünya’da bazı ülkelerde lisanslı depoculuk sisteminin tarihi yaklaşık 150 yıl öncesine dayanırken ülkemizde bilinirliği ve uygulanması son yıllarda ivme kazanmıştır. Sağlam bir hukuki altyapıya sahip, TÜRİB’le entegre bir şekilde çalışan lisanslı depolarda kapsamlı ve çok boyutlu sürdürülebilirlik sağlanması için sistem içerisinde faaliyetleri bütünsel bir bakış açısıyla yürüten kurum ve kuruluşlar da yer almaktadır. Bu kuruluşların her biri ayrı bir öneme sahip olmakla birlikte sistem içerisinde birbirinden bağımsız düşünülmemesi doğru olacaktır. Çünkü sonuç itibarıyla hepsi, birbirinin zincirleme fonksiyonu niteliğinde olup tarımsal değer zincirindeki tüm paydaşlara etkin hizmet sunmayı amaçlamaktadır.

2.4.1.1. Yetkili sınıflandırıcı laboratuvarlar

Yetkili sınıflandırıcı laboratuvarlar, lisanslı depolara kabul edilecek tarım ürünlerinin fiziksel ve kimyasal analizlerini yaparak cins, özellik ve niteliklerini belirleyen, standartlara uygun bir şekilde sınıflandıran ve tüm bu kriterleri belgelendiren laboratuvarlardır. Yetkili sınıflandırıcı laboratuvarlar gerçek ya da tüzel kişiler tarafından işletilebilir.

Yetkili sınıflandırıcı laboratuvarların Ticaret Bakanlığı’ndan lisans alma zorunlulukları vardır. 2023 yılı için açıklanan Yetkili Sınıflandırıcı Lisans bedeli 2.200 TL’dir.⁵¹

Yetkili sınıflandırıcıların lisans alabilmesi için ilgili bölgedeki işlem hacminin yeni bir yetkili sınıflandırıcıya ihtiyaç duyulmasını gerektirecek düzeyde olması gerekmektedir. Ayrıca, lisans alınabilmesi için yönetmelikle belirlenen şartların sağlanarak gerekli belgelerin de Ticaret Bakanlığı’na ibrazı zorunludur. Lisans, bir veya daha fazla ürün için düzenleneceği gibi ürün grubu için de oluşturulabilir. Hangi ürünler için lisans talep edildiği, yapılacak analizlerin listesi ve kullanılacak analiz yöntemleri lisans başvuru esnasında bildirilmek zorundadır. Lisans alma aşamasında laboratuvar yerleşim planı ve personel organizasyon şeması da değerlendirilen hususlar arasındadır. Laboratuvarın, idari bölüm ve laboratuvar olmak üzere iki ayrı birimden oluşması gerekmektedir.

⁵¹ (http-25)

İdari bölümde ön kayıt işlemleri yapılırken laboratuvar kısmında fiziksel ve kimyasal analiz yapılacak alanlar bulunmalıdır. Yetkili sınıflandırıcılık lisansında bulunan faaliyet konusuna göre analizi gerçekleştirilecek ürünler için gerekli olmayan laboratuvar tipi hizmet bölümünden çıkarılabilir. Ürünün satış fiyatı kalite kriterleri kapsamında belirleneceği için ürünlerin numunelerinin kabulü, analizlerinin yapılması, sonuçların doğru ve objektif bir şekilde Ürün Analiz Belgesi'ne işlenmesi sistemin güvenilir bir şekilde işlemesi açısından oldukça önemlidir. Bu nedenle, yetkili sınıflandırıcı laboratuvarlarında istihdam edilen personellerin de Bakanlık tarafından belirlenen şartlara haiz olmaları gerekmektedir. Yetkili sınıflandırıcı laboratuvarı organizasyon şemasında mutlaka yönetici, bölüm sorumluları ve analiz yapmaya yetkin yeteri sayıda mühendis bulunmak zorundadır. Bu laboratuvarlarda, ziraat mühendisleri başta olmak üzere gıda mühendisi, kimya mühendisi, kimyager ve biyolog çalıştırılabilir.

Yetkili sınıflandırıcı lisansı almak isteyen laboratuvarlar tüm koşulları sağladıktan sonra Ticaret Bakanlığı'na başvuru yapmak zorundadırlar. Bakanlık tarafından hem ilgili bölgedeki işlem hacmi hem de laboratuvarın şartlara uygunluğu yerinde araştırılır. Uygun bulunması halinde laboratuvarın kurulmasına izin verilir. Ülkemizde, lisanslı depolar sözleşme ile dışarıdan yetkili sınıflandırıcı hizmeti alabileceği gibi kendi bünyesinde de bu hizmeti sunabilmektedir. Mevcut durumda faaliyet izni almış 28 adet Yetkili Sınıflandırıcı Laboratuvarı bulunmaktadır. Aşağıdaki listeden de görüleceği üzere yetkili sınıflandırma alanında en büyük rolü köklü tarımsal tecrübeye sahip ve tarımsal paydaşlara değer üretmeyi her dönemde amaç edinmiş Ticaret Borsaları üstlenmektedir.

Tablo 2.8. Faaliyet İzni Alan Yetkili Sınıflandırıcılar⁵²

Sıra	Yetkili Sınıflandırıcı	Faaliyet Konusu	Lisans Tarihi
1	Ankara Ticaret Borsası	Hububat, Baklagiller, Yağlı Tohumlar	05.07.2012
2	Lüleburgaz Ticaret Borsası	Hububat, Baklagiller, Yağlı Tohumlar	05.07.2012
3	Çorum Ticaret Borsası	Hububat, Baklagiller, Yağlı Tohumlar	31.07.2012
4	Gaziantep Ticaret Borsası Lab.Depo.A.Ş.	Hububat, Baklagiller, Yağlı Tohumlar	04.07.2014
5	KLD A.Ş.	Hububat, Baklagiller, Yağlı Tohumlar	13.03.2014
6	Edirne Ticaret Borsası	Hububat, Baklagiller, Yağlı Tohumlar	18.08.2014
7	Nanolab Laboratuvar Hizm.San.Ltd.Şti.	Zeytin	03.11.2015
8	İzmir Ticaret Borsası Lab.Ar-Ge A.Ş.	Pamuk	27.09.2016
9	Adana Ticaret Borsası	Hububat, Baklagiller, Yağlı Tohumlar	15.07.2016
10	Nanolab Gıda Üretim San.Ltd.Şti.	Zeytin	16.11.2017
11	Giresun Ticaret Borsası Lab. İkt.İşl.	Fındık	10.04.2017
12	Bastak Laboratuvar Hizmetleri Ltd.Şti.	Hububat, Baklagiller, Yağlı Tohumlar	17.04.2018
13	Borsa Polatlı Laboratuvar Hizm.A.Ş	Hububat	14.06.2018
14	Bandırma Ticaret Borsası İkt.İşl.	Hububat	02.07.2018
15	Diyarbakır Ticaret Borsası Laboratuvarı	Hububat	19.06.2019
16	Sivas Ticaret Borsası Lab.Depo.A.Ş.	Hububat	03.07.2019
17	Gönen Ticaret Borsası	Hububat	14.10.2019
18	Konya Gıda ve Tarım Üniversitesi İktisadi İşletmesi Sargem Laboratuvarı	Hububat	13.01.2020
19	Eskişehir Ticaret Borsası Laboratuvarı	Hububat	10.02.2020
20	Malatya Ticaret Borsası Laboratuvarı	Kuru Kayısı	17.09.2020
21	Bursa Ticaret Borsası Lab.Depo.A.Ş.	Hububat	05.10.2020
22	Kayseri Ticaret Borsası Gıda Lab.Ltd.Şti.	Hububat	08.09.2021
23	Nanolab Akademi Ve Laboratuvar Hizmetleri Ticaret Ltd.Şti.	Kuru Kayısı, Fındık, Kuru Üzüm, Antep Fıstığı	16.09.2021
24	ŞUTB Laboratuvar Arge A.Ş.	Pamuk	31.12.2021
25	ATB Laboratuvar Hizm. Tic.San.A.Ş.	Hububat	11.02.2022
26	Erkaya Analiz Gıda San.Tic.Ltd.Şti.	Hububat	20.07.2022
27	Karaman Ticaret Borsası Yetkili Sınıflandırıcı Laboratuvar A.Ş.	Hububat	21.07.2022
28	Samsun Ticaret Borsası Özel Gıda Kontrol Lab.San.Tic.Ltd.Şti.	Hububat	27.12.2022

⁵² <https://ticaret.gov.tr/ic-ticaret/lisansli-depoculuk/kurulus-ve-faaliyet-izinleri/yetkili-siniflandiricilar>
(Erişim Tarihi:10.03.2023)

2.4.1.2. Referans yetkili sınıflandırıcılar

Referans yetkili sınıflandırıcılar, yetkili sınıflandırıcı laboratuvarların yaptıkları analizin doğruluğunu, personelin yeterliliğini ve analiz cihazlarının kalibrasyonunu denetleyen ve kontrol eden kuruluşlardır. Ayrıca, yetkili sınıflandırıcı laboratuvarlarında çalışan personellere eğitim vermek, ürün analizinde standardizasyonu sağlamak, anlaşmazlık ya da itiraz olması durumlarında şahit numuneler üzerinden analiz yaparak görüş bildirmek gibi görevleri de vardır. Bu kuruluşların Ticaret Bakanlığı'ndan lisans almaları ya da Türk Akreditasyon Kurumu (TÜRKAK) tarafından akredite edilmiş olmaları gerekmektedir. Referans yetkili sınıflandırıcı lisansı 2 yıl geçerlidir. Süre bitiminde lisans aynı kurallar geçerli olmak üzere aynı süreyle uzatılır. 2023 yılı için açıklanan Referans Yetkili Sınıflandırıcı Lisans bedeli 4.400 TL'dir.⁵³

Lisanslı depolar, yetkili sınıflandırıcı laboratuvarların hazırladığı ürün analiz belgesinde bulunan tüm değerleri karşılayan ürünün teslimatı ile sorumludur. Dolayısıyla, ürünün lisanslı depoya kabulünde, muhafazasında ve teslim süreçlerinde hiçbir tarafın hak kaybına uğramaması adına yapılan bu analizlerin güvenilirliği önemli bir kriterdir. Yapılan analizlerin sonucu, süreç içindeki tüm bölümlerle birlikte alıcı ve satıcıların karar verme sürecinde de etkilidir. Bu kapsamda, Referans yetkili sınıflandırıcılar, çok kez test edilmiş ve her defasında aynı sonuçları veren kalibrasyon numunelerini hazırlayarak yetkili sınıflandırıcı laboratuvara gönderir ve 24 saat içinde yapılan analizler sonucunda çıkan değerlerin kontrollerini yapar. Referans yetkili sınıflandırıcılar hem aynı tarımsal ürün grubunda hizmet veren laboratuvarlar arasında hem de laboratuvarlarda bulunan analiz cihazları arasında birbiriyle aynı analiz değerlerinin çıkmasını kontrol ederek ürün kalitesinin güvenlik ve doğruluğunu test eder. Ayrıca, analiz sonuçlarındaki ölçüm tolerans aralıklarını da yine referans sınıflandırıcılar belirler.

Yetkili sınıflandırıcı lisansı almak için Ticaret Bakanlığı'na başvuru yapan laboratuvarların ilgili yönetmelik ve standartlara uygunluğunun incelemesini yapmak Referans yetkili sınıflandırıcıların görev ve yetkileri arasındadır. Ülkemizde, faaliyet izni alarak referans yetkili sınıflandırıcılık yapan 4 kuruluş vardır. Bunlar aşağıdaki tablodaki gibidir.

⁵³ ([http-25](http://25))

Tablo 2.9. Faaliyet İzni Alan Referans Yetkili Sınıflandırıcılar⁵⁴

Unvan	Faaliyet Konusu	Lisans Tarihi
Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO)	Hububat, Baklagiller, Yağlı Tohumlar	16.05.2011
Türk Standartları Enstitüsü (TSE)	Fındık, Antep Fıstığı, Kuru Üzüm, Kuru Kayısı	20.09.2012
Zeytincilik Araştırma İstasyonu Müdürlüğü	Zeytin, Zeytinyağı	23.07.2014
Ticaret Bakanlığı İzmir Laboratuvar Müdürlüğü	Pamuk	03.11.2014

Ülkemizde, yaptığı uygulamalarla tarım sektöründe sürdürülebilir büyümeyi koruyan TMO'nun lisanslı depoculuk piyasasının derinleşmesine katkıda bulunmak adına referans yetkili olarak aktif rol üstlendiği Tablo 2.9.'dan görülmektedir.

2.4.1.3. Sigorta şirketleri

Sigorta şirketleri, sistem içerisinde önemli yer tutan aktörlerdendir. Çünkü yetkili sınıflandırıcılar analiz cihazlarını ve kullanılan binayı yangın, deprem, su basması ve hırsızlık gibi rizikolara karşı sigortalamak zorundadır. Ayrıca, lisanslı depolar da hem muhafaza ettikleri ürünlere hem de tesisin tamamına sigorta yaptırmakla yükümlüdür. Lisanslı depolarda herhangi bir hasar oluşması durumunda ilgili sigorta şirketiyle iletişime geçilerek aynı zamanda Ticaret Bakanlığı'na da bilgi verilir. Zararın tespitinden sonra yapılacak ödeme için ürünün o tarihteki borsada gerçekleşen ortalama fiyatı baz alınır. Lisanslı depolar ve anlaşmalı olduğu yetkili sınıflandırıcılar ile tüm cihaz ve depolardaki ürünlerin sigortalı olması şartı kanuni bir yaptırım olmakla birlikte sistemde yer alan tüm tarafları oluşabilecek büyük kayıplardan korumaktadır. Bu sistemde yer alacak sigorta şirketlerinde aranacak temel nitelikleri ve bu nitelikleri sağlayan sigorta şirketlerinin listesini Hazine Müsteşarlığı her yıl Nisan ayında belirler ve Bakanlığa bildirerek yayınlar. Sigorta şirketleri, sistemde oluşabilecek riskleri en aza indirmek açısından büyük önem taşımaktadır.

⁵⁴<https://ticaret.gov.tr/ic-ticaret/lisansli-depoculuk/kurulus-ve-faaliyet-izinleri/referans-yetkili-siniflandiricilar> (Erişim Tarihi:10.03.2023)

2.4.1.4. Lisanslı Depoculuk Tazmin Fonu

Lisanslı depoculuk tazmin fonu, lisanslı depoculuk şirketinin yükümlülüklerini yerine getirememesi durumunda oluşan ve sigorta tarafından karşılanmayan zararları tazmin eden kuruluştur. Yönetim kurulu 5 kişiden oluşur ve üyeleri arasında Ticaret Bakanlığı'ndan 2 kişi, lisanslı depoları temsilen 1 kişi, TÜRİB'i temsilen 1 kişi ve üreticileri temsilen 1 kişi bulunur.

Lisans almak üzere Ticaret Bakanlığı'na başvuru yapanlardan belirli bir tutarda lisanslı depoculuk teminatı alınır. Bu tutar, toplam depo kapasitesinin ürün rayiç bedelinin %15'inden az olmamalıdır.⁵⁵ İstenen teminat nakit para olabileceği gibi banka teminat mektubu ya da gayrimenkul rehni şeklinde de olabilir. Alınan bu teminatlara ek olarak Tazmin Fonu'nun başka gelirleri de vardır. Bunlar; lisanslı depoların, depolama hizmetleri karşılığında yıl içinde tahsil ettikleri ücretlerin %5'i, TÜRİB'de işlem gören ELÜS'ler üzerinden yapılan kesintiler, faiz gelirleri ile bağış ve yardımlar olarak sıralanabilir.

Lisanslı depoculuk ve TÜRİB sisteminde, herhangi bir sorunla karşılaşılması durumunda mudilerin zararlarını karşılamak üzere oluşturulan güvence mekanizmalarından işleyişe en çok katma değer sağlayan tazmin fonudur. Çünkü lisanslı depo yükümlülüklerini yerini getirmediği noktada mudiye, oluşan kayıp karşısında tazmin fonundan ödeme yapılacağı garanti edilir. Ancak bu ödeme yönetmeliklerle belirli şartlara bağlanmıştır. Tazmin fonu tarafından ilgili ödemenin gerçekleştirilebilmesi için ortaya çıkan zararın sigorta kapsamı dışında olması ve lisanslı depo tarafından ödeme yapılamaması şarttır. Sigorta kapsamında karşılanan zararlarda tazmin fonu tarafından ödeme yapılması mümkün değildir. Sigortanın karşılamadığı zararlarda ise ilk başvuru lisanslı depo işletmesine yapılır. Lisanslı depolarda bulunan ürünlerin nitelik kaybına uğraması, zayi olması ya da ürünlerde oluşan fire miktarının fire tarifesindeki sınırları aşması gibi durumlarda lisanslı depo aynı kalitedeki ürünü temin etmek ya da başvuru tarihinde ürünle ilgili borsada oluşan fiyatın %5'i üzerinde bir ödemeyi mudiye yapmak zorundadır. Ancak, bu ödemenin lisanslı depo tarafından yapılmaması durumunda konu Bakanlığa intikal eder ve sürece ilişkin inceleme başlatılır.

⁵⁵ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=9723&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 10.03.2023)

İnceleme sonunda yine de lisanslı deponun zarara karşılık ödeme yapması gerektiği şeklinde karar verilirse lisanslı depoya belli bir süre verilir. Bu sürenin sonunda da ödeme gerçekleşmezse tazmin fonu devreye girer ve ürün sahibinin zararını karşılar. Tazmin fonundan ödeme yapılması aşamasında da bir önceliklendirme mevcuttur. Ödeme için öncelikle lisanslı deponun vermiş olduğu teminat kullanılır. Lisanslı deponun kuruluş aşamasında tazmin fonuna verdiği teminatın yetersiz kalması durumunda zararın kalanı tazmin fonunun diğer kaynaklarından kapatılır. Bunun sonucunda ise tazmin fonu lisanslı depoya bir takım yaptırım ve uygulamaları içeren, Yönetim Kurulu tarafından belirlenen temerrüt müeyyidelerini uygular.

2.4.2. Elektronik ürün senedi (ELÜS)

Elektronik Ürün Senedi (ELÜS), Ticaret Bakanlığı'nın denetim ve gözetimine tabi olan lisanslı depolar tarafından depoladıkları tarım ürünleri karşılığında düzenlenen ve ilgili ürünün tüm detaylarını gösteren kıymetli evrak olarak tanımlanmaktadır. ELÜS, Merkezi Kayıt Kuruluşu sistemi üzerinden elektronik kayıt kurallarına uygun olarak oluşturulmaktadır. ELÜS'le ilgili her türlü işleme ait kayıtlar MKK tarafından 10 yıl süre ile saklanmak zorundadır. ELÜS, tarımsal ürünlerin mülkiyetini temsil ederek fiziki tarımsal ticareti kolaylaştırırken ilgili emtianın rehnini de temin etmesi ve teminat olarak kabul edilmesi ile de finansmana ulaşımı kolaylaştırır.

Elektronik ürün senedinin mudi tarafından basılı olarak talep edilmesi üzerine sistem üzerinden temsil edilen ürüne ait bilgilerin yer aldığı matbu bir belge verilir. Ancak bu belge ürün senedi özelliği taşımamakla birlikte senet gibi işlem de görmez, sadece bilgilendirme amacı taşır.

Elektronik ürün senedi oluşturma sürecinde ilk adım; çiftçi tarafından lisanslı depoya getirilen ürünün bir bölümünün alınarak analiz edilmesi ve sınıflandırma yapılabilmesi için kalitesine bakılmasıyla başlar. Yetkili sınıflandırıcı tarafından sınıflandırması yapılmış ürün ile ilgili bilgiler MKK'ya iletilir. MKK tarafından sunulan veriler ışığında, ülkemizde Ulusal Numaralandırma Kuruluşu olarak bilinen Takasbank tarafından ilgili ürüne ISIN (Uluslararası Menkul Kıymet Tanımlama Numarası) tanımlanır. ISIN toplam 12 haneden oluşan ve ilk 2 hanesi Türkiye'yi temsilen TR harfleriyle başlayan uluslararası standartlara uygun bir koddur.

ISIN, söz konusu emtiaya ait alım-satım süreçlerinin tam otomasyon ortamında gerçekleşmesine zemin hazırlamaktadır. Ticaret Bakanlığı'nın belirlediği standartlar çerçevesinde üretilen ISIN; ürünün cinsi, teslim edildiği depo ve son depolama tarihi gibi bilgileri içerir.

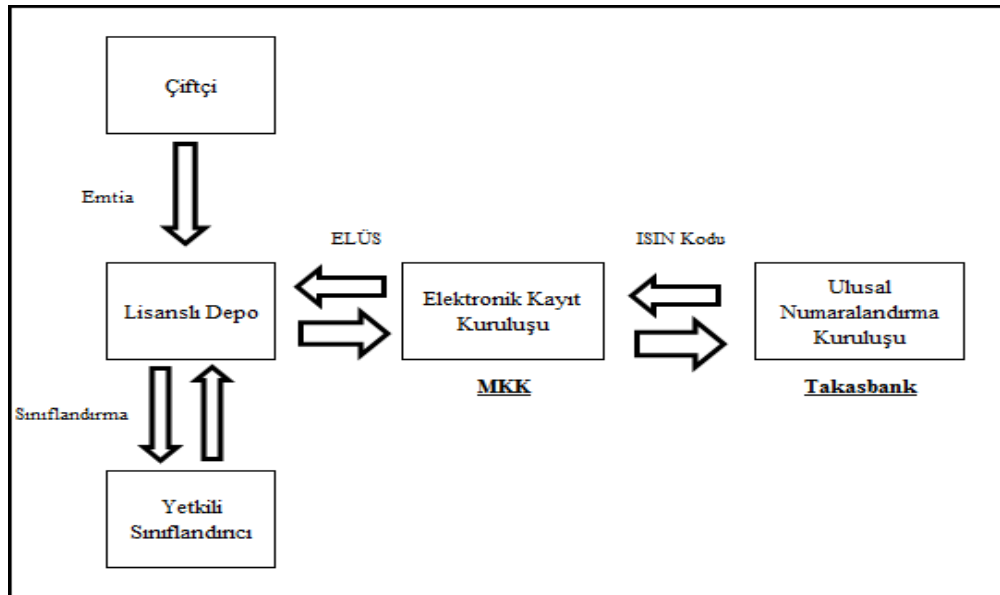
Tablo 2.10. Örnek ELÜS ISIN Kodu⁵⁶

TRXABCI11901												
ISIN	T	R	X	A	B	C	B	1	2	2	0	1
HANE	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

ISIN kodunda bulunan 1. ve 2. hane ülke kodunu göstermektedir. 3. hane menkul kıymet türünü belirtmektedir. Takasbank tarafından ISIN kodu her finansal araç için ayrı ayrı tanımlanmaktadır. 3. hanedeki menkul kıymet türleri de buna göre harflendirilmektedir. Örneğin; B harfi hazine bonosunu, H harfi halka arzı, T harfi devlet tahvilini, S harfi ise özel sektör tahvilini temsil eder. ELÜS için X harfi kullanılır. X harfi bu tanımlamalarda “Diğer Menkul Kıymetler” olarak karşılık bulmaktadır. 4-5 ve 6. Haneler ELÜS’ü oluşturma yetkisine sahip lisanslı depoya verilen kodu temsil etmektedir. Yani, yukarıda ilgili hanelerde görülen ABC harfleri ELÜS’ün ABC Lisanslı Depoculuk A.Ş. tarafından çıkarıldığını belirtmektedir. Lisanslı depolara tanımlanan kodların listesine TÜRİB’in web sayfasından ulaşılabilir. 7. hanede ise ürünün cinsi gösterilir. Arpa için A, buğday için B, Pamuk için P, Zeytin için Z harfleri kullanılır. 8. hanede aynı ELÜS içerisinde yapılan işlemlerin sıra numarası yer alır. Bu hanede rakam ya da harf bulunabilir. 9. ve 10. hanelerde ELÜS’ün oluşturulduğu yıl bilgisinin son iki rakamı yer alır. Örneğin; 2022 yılında çıkarılmış bir ELÜS için 22, 2023 yılında çıkarılmış bir ELÜS için ise 23 kullanılır. 11. hane ihraç sıra numarasını gösterir. ISIN kodu içerisinde oluşturulan ilk 10 haneye ait aynı verileri içeren bir ELÜS varsa numaralandırma sistemi tarafından bu haneye her defasında arttırılarak bir numara atanır. 12. hane sistem tarafından otomatik olarak tanımlanır ve kontrol hanesi niteliğindedir. ISIN kodunun oluşturulması ile birlikte ELÜS’te, temsil ettiği ürün için kıymet standardizasyonu sağlanmaktadır.

⁵⁶https://www.turib.com.tr/wp-content/uploads/2023/01/ELUS_Piyasasi_Proseduru_v9.pdf
(Erişim Tarihi:25.03.2023)

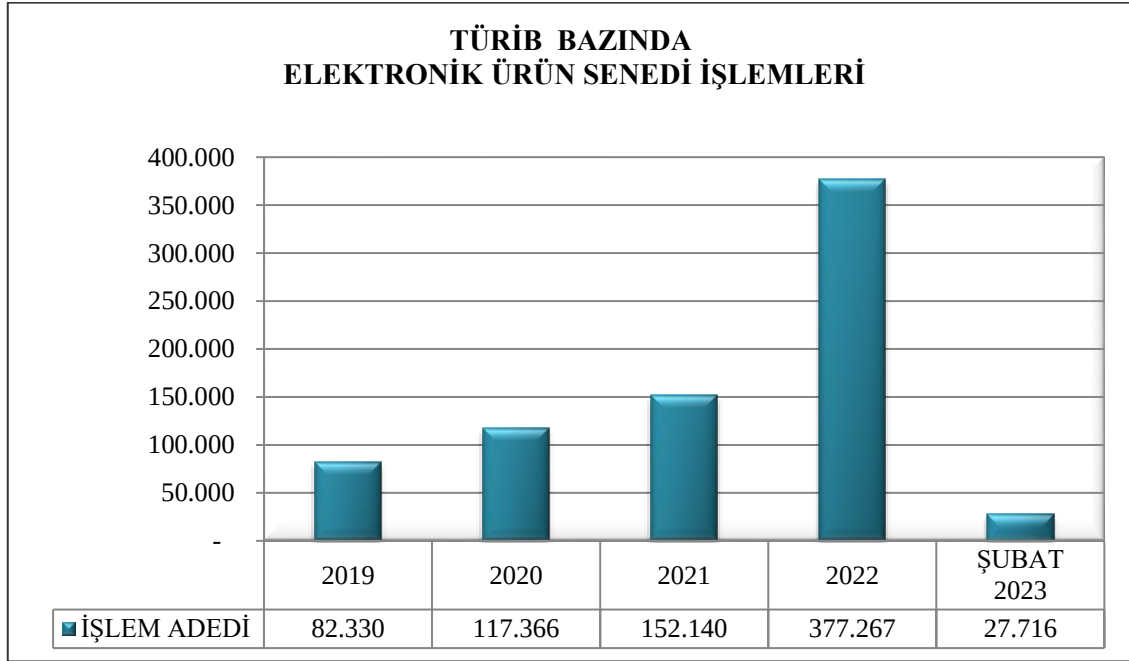
Takasbank tarafından ISIN kodu oluşturulup MKK'ya, ilgili lisanslı depoya ve yetkili sınıflandırıcıya bildirilir. Lisanslı depo tarafından ELÜS'ün çıkarılabilmesi için, yetkili sınıflandırıcının MKK bünyesindeki Merkezi Kaydi Sistem (MKS) uygulaması üzerinden ürüne ilişkin analiz bilgilerinin ve miktarın girişi yapılır. Bu noktada sistem üzerinden ELÜS oluşturacak lisanslı depoya ait şubenin ilgili ürün türünde yeteri miktarda limitinin olup olmadığı kontrol edilir. MKS üzerinde her bir lisanslı depo için bakanlık tarafından kabul görmüş genel bir depolama limiti olup, bu limitin şube ve ürünler bazında alt kırımları da tanımlıdır. Bu kontrolün uygunluğundan sonra lisanslı depo, ürünün kabul edildiği şube kodunu, mudinin yatırım hesabının bulunduğu banka ya da finansal kuruluş bilgilerini ve hesap numarasını sisteme girer. Bu işlemler sonucunda ELÜS düzenleme işlemi tamamlanır ve MKK tarafından ilgili ELÜS'e ilişkin tüm kayıtlar ile hak ve yükümlülükler mudinin hesabında kayden izlenmeye başlanır. Bu aşamadan sonra oluşturulan ELÜS'e yetkili sınıflandırıcı laboratuvarlar, lisanslı depo işletmecileri ve ürün sahibinin hesabının bulunduğu banka erişim sağlamaktadır. İlgili tüm tarafların ELÜS'e erişimi ile birlikte depolama, mudi hesapları arası virman, alım-satım işlemleri, takas, finansman ve teminat yönetimi gibi sistemin ana fonksiyonları aktif olarak çalışır hale gelmektedir. Ayrıca ELÜS'le birlikte geleneksel tarımsal ürün ticaretinde alıcı ve satıcı açısından yaşanabilecek olan ürün-para teslim edilmeme durumu ortadan kaldırılarak karşı taraf riski devlet güvencesine alınmaktadır.

Görsel 2.1. ELÜS Oluşturma Süreci

Elektronik ürün senedinde bulunması gereken bilgiler; alım-satım işlemine taraf olanların adı-soyadı/unvanını, T.C. kimlik numarası ya da vergi numarasını, ISIN kodunu, ürünün cinsini, hasat dönemini, miktarını, bedelini ve ürünün hangi depoda yer aldığını kapsamaktadır. Oluşturulan ELÜS mutlaka Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği'ne uygun olmak zorundadır.

Takasbank verilerine göre yıllar içinde işlem gören ELÜS verileri ise aşağıdaki gibidir.

Grafik 2.1. TÜRİB Bazında Elektronik Ürün Senedi İşlemleri⁵⁷

Grafik 2.1.'de TÜRİB'de işlem gören ELÜS'lerin 2022 yılında önemli bir yükseliş kaydettiği açık olarak görülmektedir. Bu gösterge, 2019 yılında faaliyete başlayan TÜRİB'in kısa ve orta vadede değer üretme kabiliyeti hakkında tüm sektör paydaşlarına bilgi verirken piyasalarda derinleşmenin artmaya başladığına da işaret etmektedir. Özellikle TMO'nun müdahale alımlarını lisanslı depolar ve TÜRİB üzerinden yapması çiftçilerin lisanslı depolara yönelmesinde önemli bir rol oynamıştır.

⁵⁷<https://www.takasbank.com.tr/tr/istatistikler/elektronik-urun-senedi-islemleri-ile-ilgili-istatistiki-bilgiler> (Erişim Tarihi: 25.03.2023)

TMO hububat alımlarını büyük bir oranda bu sistem üzerinden gerçekleştirmektedir. Aynı zamanda, TMO elindeki ürünleri tüccar ve sanayiciye yine bu platform üzerinden ELÜS kanalıyla satışa sunduğu için ELÜS işlem adetlerinin artmasında da öncü bir rol üstlenmektedir. Kamu kurumu olan TMO'nun alım-satım süreçlerinde bu sistemi tercih etmesi de hem mevcut yatırımcılara hem de potansiyel yatırımcılara sistemde işlem yapmak açısından güvenilir bir ortam sunmaktadır. Ayrıca, bu sistemle birlikte tarımsal ürünün kişiler arası teslimata konu olmaması neticesinde ürünün el değiştirme sürecinin daha seri ilerlemesi mümkün olmaktadır. Bu bağlamda, alıcı-satıcı ve yatırımcılar arasında ELÜS'ün daha sık el değiştirdiği düşünüldüğünde piyasanın geliştiği ve derinliğinin arttığı görülmektedir. Bu sayede, yıllık işlem adetleri fiziki emtianın onlarca katına ulaşabilmektedir. Dolayısıyla, ELÜS işlem adetlerinin teorik olarak sınırsız potansiyele sahip olduğu düşünüldüğünde 2022 yılında görülen artışın mevcut lisanslı depoların kapasitesinin üstünde olabileceği de göz ardı edilmemelidir. Yine de tüm bu değerlendirmeler ışığında, geleceğin global tarımsal ticaret platformu olarak dünya genelinde benimsenmiş olan ürün ihtisas borsacılığının ülkemizde de kısa sürede bu seviyelere gelmesi, ileriye dönük tüm stratejilerin sektör paydaşlarıyla etkileşimli olarak yürütülmesinin sonucudur. Türkiye'nin jeopolitik konumu sayesinde tahıl merkezi olması ve yerel düzeyde yaşanan elektronik ürün senedi işlemlerindeki artış, yakın gelecekte tarımsal ticaretin global ölçeğe taşınmasının da önünü açacaktır.

Son yıllarda yaşanan küresel sağlık krizi ve gıda arz zincirinde görülen kopmalar alışageldiğimiz sistemlerin rasyonel bir yaklaşımla tüm oluşacak olumsuz koşullara karşı güncellenmesi gerektiğine işaret etmektedir. Dijital tarım ticareti ve ELÜS uygulamaları buna örnek teşkil etmektedir. Geçiş yapılan bu yeni sistemle birlikte yatırımcılar ile finans ve kredi kurumları arasında da çağın gereklerine uygun yeni ticari ilişkiler şekillenmektedir. Mevcut durumda, bankalar tarafından ELÜS'ler teminat olarak kabul edilmekte ve bunun karşılığında mudilere 9 ay vadeli kredi olanakları tanımlanmaktadır. Sistemin gelişmesi adına bu kredilere ait faizler devlet tarafından karşılanmakta olup mudiye %0 faizli olarak yansımaktadır.⁵⁸

⁵⁸N. Özsoy Çalış, Ş. Babuşcu ve A. Hazar (2022). Bir tarımsal kredi olarak elüs rehni karşılığında kredi kullandırımı. *Gümrük Ticaret Dergisi*. 27. s. 25-41.

Hasat zamanı likidite sıkıntısı yaşayan küçük ölçekli çiftçiler içinse bu durum finansal açıdan oldukça rahatlatıcı etkiler sunmaktadır. Bu durumda çiftçi, ürününü sadece hasat döneminde değil de kendisi için uygun piyasa fiyatları oluştuğunda satma imkanı bulmaktadır. Mudinin krediyi geri ödeyememesi durumunda ise ürün sahipliği bankaya devrolunmakta ve banka elindeki ELÜS'ü TÜRİB'de işleme koyarak krediyi kapatmaktadır.

Sistemin işleyişindeki en önemli değerlerden olan ELÜS'ün iptal işlemlerine bakıldığında ise ya ürünün satışının gerçekleşmesi ya da ürünün mudi tarafından lisanslı depodan çıkarılması gerekmektedir. İlk durumda; ürünün satış işlemlerinin tamamlanmasının ardından ürün alıcı hesabına yansımakta ve yeni bir ELÜS oluşturulmaktadır. İkinci durumda ise mudi depodan ürününü teslim almak istediğini lisanslı depo işletmesine bildirir. Lisanslı depo işletmecisi ise bu talebi Merkezi Kayıt Kuruluşu'na iletir. Talebin kabul edilmesi durumunda ELÜS, MKK tarafından lisanslı depo işletmecisinin blokeli alt hesabına aktarılır ve kayden iptal edilir. Bu işlemten sonra da elektronik ürün senedinde yer alan miktar ve kalitedeki ürün lisanslı depo tarafından mudiye teslim edilir. Lisanslı deponun ürünü teslim etmesi ile yasal sorumluluğu sona erer ve ELÜS geçerliliğini yitirir.

2.4.3. Lisanslı depoculuğun işleyişi

Tarımsal ticarete, serbest piyasa ekonomisinin gereği olan ve ürün ihtisas borsası ile paralel çalışan lisanslı depoculuk sistemi; mudilere ürünlerinin emniyeti ve kalitesi ile ilgili güvenilir depolama olanağı sağlayarak pazar alanını genişleten, piyasalarda fiyat istikrarının sağlanmasına katkıda bulunan ve ekonomide kayıt dışılığın önüne geçilmesinde etkin rol alan çağdaş bir kurumsal altyapıdır.⁵⁹ Lisanslı depoculuk sisteminin işleyişindeki ilk aşama ise çiftçinin ürettiği ürünü lisanslı depoya getirmesi ile başlar. Girişte, çiftçinin kimlik bilgileri sisteme girilir. Daha sonra, kalibrasyon ve damgalama işlemleri Bakanlık ya da yetkili kurumlarca gerçekleştirilmiş olan kantarda sertifikalı personel tarafından tartım işlemi yapılır.

⁵⁹S. Karabaş ve A. Gürler (2010). Lisanslı depoculuk sisteminin işleyişi ve türkiye'de uygulanabilirliği. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 5, s. 196-210.

Otomatik numune alma sondası ile alınan ürün numunesi, kalite ve sınıfının objektif olarak belirlenmesi için özel hazırlanmış boru sistemi ile yetkili sınıflandırıcı laboratuvara aktarılır. İlgili ürün, analizi bitene kadar özel olarak belirlenmiş alanlara konulabilir. Bu esnada, ürünün hasat dönemi ve menşeinin yer aldığı tartım makbuzunun bir nüshası ise ürün sahibine verilir. Ürünün analizinden sonra elektronik ortamda derecelendirme sertifikası düzenlenir. Talep edilmesi durumunda, basılı olarak da düzenlenir. Bu durumda, 3 nüsha halinde düzenlenen derecelendirme sertifikasının birincisi mudiye, ikincisi ise lisanslı depo işletmesine verilir. Üçüncü nüsha ise yetkili sınıflandırıcı laboratuvar tarafından dosyalanarak muhafaza edilir. Analiz sonucunda, ilgili ürünün standartlara uygun olmadığı ya da lisanslı depoda bulunan diğer ürünleri olumsuz etkileyebilecek özellikte olduğu tespit edilirse; karşılıklı anlaşma ve ücreti mukabilinde ilgili ürün belirli aşamalardan geçirilerek standartlara ve depolamaya uygun hale getirilebilir. Bu işlemler ürününün niteliğine göre çeşitlenmekte olup eleme, yabancı maddelerden arındırma, temizleme ve kurutma gibi süreçleri kapsamaktadır. Bu işlemler uygulansa bile depolama şartlarına uygun hale gelemeyecek olan ya da insan sağlığı üzerinde olumsuz etkiler oluşturabilecek olan standart dışı ürünlerin depoya kabulü gerçekleşmez. Ancak, işlemler sonrası mevzuata uygun hale gelen ürünlerin de depoya kabulü yapılır. Söz konusu teslimat sırasında mudiye verilen belgeler; ürünün aynı miktar, sınıf ve kalitede ürün sahibine geri verileceğini garanti eder ve depoya yapılan bu teslim satış değil bir tür vedia, yani emanet anlamı taşır. Aynı yıla ait ve cinsi, sınıfı ile derecesi aynı olan ürünler karıştırılarak bir arada depolanır. Ancak, cinsi, sınıfı ve derecesi aynı olmak şartıyla buğday, arpa ve yulaf ürünleri bir önceki yıl ürünleri ile bir arada muhafaza edilebilir. Buna mislen depolama yöntemi denilmektedir. Bu durumda ürün, ilgili kategoride diğer depo kullanıcılarının aynı kalitedeki ürünleri ile depolanır. Depodan çıkış işlemleri de İlk Giren İlk Çıkar (FIFO) yöntemine göre yapılır.

Mudinin talebi doğrultusunda ve lisanslı deponun kabulü halinde ürün, diğer ürünlerle karıştırılmadan ayrı olarak muhafaza edilebilir. Bu durumda, ürünün orijinal hali korunarak ayrı ünitelere konulur. Bu çerçevede depolanan ürünlerin yerleri kayıtlarda açık bir şekilde gösterilmek zorundadır. Bu ürünler ilk teslim alındığı halleriyle geri teslim edilir. Bu hizmete ise aynen depolama yöntemi denilmektedir. Bu durumda depolama, ürün sahibinin tercihine göre paketlenmiş olarak ya da açık olarak yapılmaktadır.

Ürün depoya kabul edileceği kesinleştikten sonra mudiye, ürünün hangi siloya gideceğini gösteren depo teslim fişi verilir. Kamyon siloya giderek ürün boşaltma işlemini tamamlar ve boş olarak tekrar kantara gelir. Burada kamyonun darası alınır. Kamyonun dolu tartımı ile darası arasındaki fark, net ürün miktarı olarak muhasebe birimine bildirilir. Analiz sonuçlarının da muhasebeye ulaşmasının ardından idari süreçler başlatılır. Tartım makbuzu ve derecelendirme sertifikasında bulunan ürün ile ilgili değerler lisanslı depo ve MKK veri tabanına işlenir. Daha sonra ürünü temsilen ELÜS oluşturulur. Oluşturulan Elektronik Ürün Senedi delil niteliğinde olup kıymetli evrak statüsünde işlem görmektedir. Bu noktadan sonra lisanslı depo işletmecileri, emanet olarak aldıkları ürünlerin hırsızlık, hasar, kayıp, aşırı nem ve yangın gibi sebeplerden dolayı miktar ve değer kaybına uğraması durumunda yasal olarak sorumlu tutulur. Bu sebeple depolanan ürünün hemen sigortalama işlemi yapılır.

ELÜS'ün satışa konu olması durumunda, alıcı taraf ekspere yönlendirilir ve eksper sistem üzerinden alıcı adına depo çıkış belgesi düzenler. Boş kamyonun kantarda tartımı yapıldıktan sonra depo görevlisi kamyonu dolum işlemini gerçekleştirir. Kamyon dolu olarak tekrar tartım işlemine tabi tutulur ve kamyonun otomatik numune alma sondası ile numune alınır. Bu numune, yetkili sınıflandırıcı laboratuvara, özel hazırlanmış boru sistemi ile aktarılır. Ürünün analizi yapıldıktan sonra sonuçlar sisteme girilir. Bu aşamada ortaya çıkabilecek belirli oranlardaki kalite farkları içinse, lisanslı depo şirketi tarafından prim ve indirim tarifesi uygulanmaktadır. Eğer lisanslı depodan teslim alınan ürün ELÜS'te bulunan değerlerden daha iyi çıkarsa, kalite farklılığından doğan fiyat farkı lisanslı depo işletmecisine indirim tarifesi olarak yansıtılır. Tam tersi olur ve lisanslı depodan teslim alınan ürünün değerleri ELÜS'te bulunanlardan daha düşük çıkarsa kalite farklılığından doğan aradaki fiyat farkı mudiye prim olarak ödenir. Her iki durumda da teslim tarihinde borsada oluşan ortalama fiyat baz alınır. Bu süreçlerden sonra muhasebe birimi depolama ücretlerini ve yasal kesintileri sistem üzerinden onaylar. Ayrıca, söz konusu satış gerçekleşmeden önce ürünün üzerinde krediye bağlı rehin olup olmadığı MKK sistemi üzerinden kontrol edilir. Eğer ürün üzerinde rehin yoksa, işlemlerin tamamlanmasından sonra ürün sahibine ödeme yapılır, ürünün depodan çıkışı sağlanır ve ELÜS iptal edilir. Ancak, ürün teminat gösterilerek kredi kullanılmış ise banka ile elektronik ortamda iletişim kurularak teyit alınır ve rehinli ELÜS satışından sonraki ödeme konusunda anlaşma yapılır. İşlemler gerçekleştirilerek kredi ödemesi sağlanır ve alıcı adına yeni bir ELÜS düzenlenir.

Lisanslı depolarda bulunan ürünler satış ya da sevkiyata konu oluncaya kadar nicelik veya niteliklerinden herhangi bir değer kaybetmeksizin korunmak zorundadır. Bu sebeple, depolama süreçlerinin iyi bilinmesi ve depolama koşullarının belirli aralıklarla kontrol edilmesi gerekmektedir. Çünkü depolama sürecinde etkili olan etmenlerin olumsuz yönde seyredişi, değişimi ya da artışı ürünün uzun süre depolanmasını güçleştirmektedir. Tarım ürünlerinin depolanmasındaki en önemli amaç, ürünün tüm besin değerleri ile fiziksel ve kimyasal özelliklerinin taze hububattaki durumuyla mümkün olduğu kadar aynı kalmasını sağlamaktır. Bu da ancak, tarım ürünlerinin hasat sonrası fizyolojilerinin ve depolamayı etkileyen özelliklerin bilinmesi ile mümkündür. Ürünün hangi sıcaklık değerinde depolanması gerektiği, depodaki havanın nispi nemi, üründe bulunan yabancı madde miktarı, küf mantarı ve funguslar gibi mikroorganizmalar ile kemirgen ve böcek gibi haşerelerin zararlarının bilinmesi depolama stratejilerini belirlemede önemli rol oynamaktadır. Bunlara ek olarak, tarım ürünlerinde hasat ve taşıma işlemleri esnasında kırılma ve aşınma ile oluşan değersiz tanelerin olumsuz durumlardan daha kolay etkilenmesi sebebiyle depolanacak üründe bu tarz değersiz tanelerin mümkün olduğunca az olması gerekmektedir. Ayrıca, tarım ürünlerinin depoda kalma süreleri de ürün üzerinde biyokimyasal açıdan etki etmektedir. Yeni hasat edilmiş ürünün hemen işleme tabi olması kaliteyi düşüreceği gibi uzun zaman depoda kalmış üründen yapılan mamullerin kalitesinde de değer düşüşleri görülmektedir. Bu sebeple uygun depolama sürelerinin de doğru bir şekilde belirlenmiş olması büyük önem arz etmektedir.⁶⁰ Ancak, alınan tüm tedbirlere ve sigortalama işlemlerine rağmen, organik karakterli olan tarım ürünlerinde iklimsel ve çevresel faktörlerden dolayı ya da depolama süresi ve koşullarına bağlı olarak bazı fireler ortaya çıkmaktadır. Oluşan fireler ise lisanslı depo işletmecisine maliyet olarak yansımaktadır. Bu sebeple, lisanslı depolar, sıcaklık, nem ve haşere oluşumu gibi durumları belli aralıklarla ölçerek stok durum cetveli hazırlarlar. Bu işlem, depolanan ürünlerin dış kaynaklı etkiler sebebiyle fire vermemesinin takibini sağlamaktadır. Buna ek olarak yapılan, dönemsel ilaçlama ve havalandırma gibi tedbir işlemleri işletmeye ekstra maliyet çıkarmasına rağmen ürünün kalitesinin korunmasını ve saklama ömrünün uzamasını sağlamaktadır. Böylelikle, tarımsal üründeki fire miktarının azalmasına bağlı olarak işletmenin nihai maliyeti düşecektir.

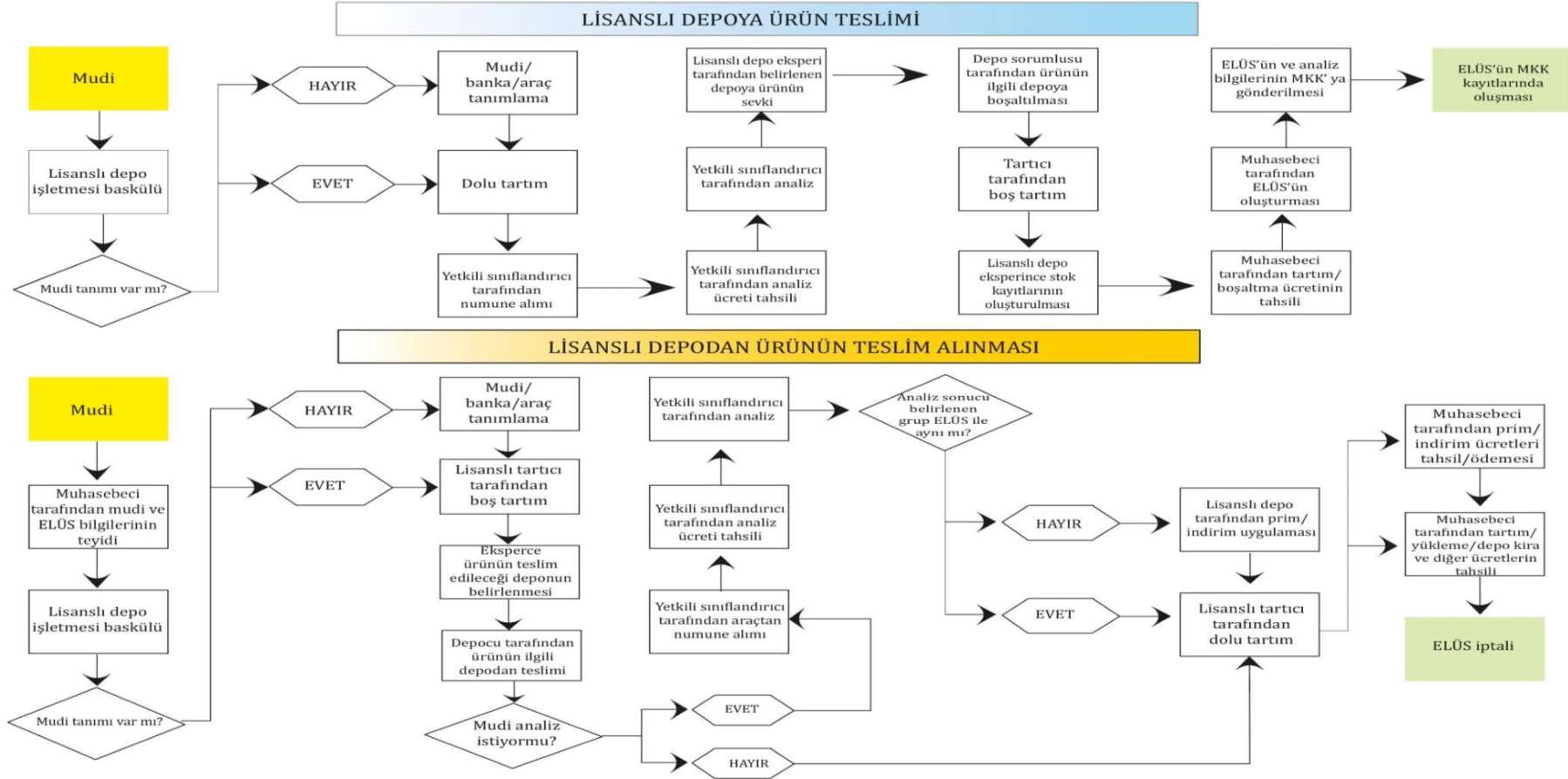
⁶⁰H. Dizlek (2012). *Depolama sırasında tahıllarda meydana gelen fiziksel ve kimyasal değişiklikler*. Bursa: Gıda ve Yem Bilimi - Teknolojisi Dergisi 12, 49-57

Yapılan tüm bu işlemler ortaya çıkabilecek olumsuz durumların önceden tespit edilmesine olanak sağlayarak olası kayıpların yaşanmasının da önüne geçecektir. Ancak, tüm bu işlemlerin bilinmesine ve uygulanmasına rağmen, yine de, lisanslı depolardaki ürünlerde zayi olma ve firelerle karşılaşmaktadır. Böyle durumlar için ise, Ticaret Bakanlığı tarafından lisanslı depo fire tarifesini ile bu tarifenin uygulanmasına yönelik usul ve esaslar belirlenmiştir. Depolanan üründe, fire tarifesinde belirlenen oranlar dahilinde bir bozulma, zayi olma ya da nitelik kaybına uğrama şeklinde bir kayıp yaşanması durumunda lisanslı depo işletmecisi; fire oranını düşerek ürünü teslim edebileceği gibi aradaki farkı depoda bulunan ve aynı özelliklere sahip ürünlerden tamamlayarak da ürünün çıkışını yapabilir. Oluşan firenin fire tarifesinde belirlenen sınırları aşması durumunda ise öncelikle sigortaya başvuru yapılır. İlgili firenin sigorta kapsamında karşılanmaması halinde, mudi yazılı olarak lisanslı depo işletmesine başvuru yapar. Lisanslı depo, başvuru tarihinden itibaren 7 iş günü içinde, aynı özelliklerde ve miktardaki ürünü temin ederek teslim etmek zorundadır. Aynı nitelikteki ürünün temin edilememesi halinde; Borsa’da son 5 işlem gününde oluşan fiyatların ortalaması esas alınarak hesaplanan bedelin üzerine %5 ilave edilerek mudiye ödeme yapılır. İlgili ürün, son 5 işlem gününde Borsa’da işlem görmemiş ise, başvuru tarihinden önceki son 30 gün içinde oluşan fiyatların ağırlıklı ortalaması baz alınır. O da mümkün değilse fiyat, Ticaret Bakanlığı’nca belirlenecek usulle tespit edilir ve ödeme gerçekleşir.

Tarımsal ürün, kanunen hasat döneminden itibaren azami 12 ay boyunca lisanslı depolarda depolamaya uygun kabul edilir. Ancak, ürün depodan alınmamış ve herhangi bir satışa konu olmamış ise azami depolama süresinin dolmasına en az 45 gün kala ürün sahibine ulaşmak koşulu ile lisanslı depo işletmecisi yazılı olarak bilgilendirme yapar. Azami depolama süresi sonunda da işleme alınmayan ürün, piyasa koşulları ve ürünün niteliği çerçevesinde lisanslı depo işletmesince satılabilir. Böyle bir durumda masraf ve yasal kesintiler düşülerek kalan tutar mudi hesabına 7 iş günü içinde ödenir.

Tüm bu açıklamalar doğrultusunda, Türkiye’de lisanslı depoculuk sisteminin iş akış şeması aşağıdaki gibidir.

LİSANSLI DEPOCULUK A.Ş. İŞ AKIŞ ŞEMASI

Görsel 2.2. Lisanslı Depoculuk İş Akış Şeması (04.04.2023)⁶¹

⁶¹ <https://abp.com.tr/lisansli-depoculuk-islem-semasi/> (Erişim Tarihi:01.04.2023)

2.4.4. Türkiye lisanslı depoculuk sisteminde teşvik ve devlet yardımları

Ülkemizde çok yakın tarihte faaliyete başlayan lisanslı depoculuk sisteminin teşvik edilmesi ve bu alandaki yatırımların artarak gelişmesi amacıyla çeşitli düzenlemeler yapılmış ve mudi ile lisanslı depo işletmecilerine yönelik teşvikler düzenlenmiştir.

Lisanslı depoculuk sisteminin belirlenen hedeflere ulaşabilmesi ve sistemin kullanımının genele yayılabilmesi amacıyla depoda ürünü bulunan üreticilere devlet tarafından analiz ücreti, kira ve nakliye destekleme ödemeleri yapılmaktadır. Ödemelerin yapılabilmesi için mudinin Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) ya da Tarımsal Üretim Kayıt Sistemi'nde (TÜKAS) kayıtlı olması zorunluluğu vardır. Lisanslı depolardaki ürünler için ödenecek kira, nakliye ve analiz ücretleri ile desteklemeye tabi azami tonajlar aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 2.11. *Lisanslı Depolara Konulan Ürünlere Ait Kira, Nakliye, Analiz ve Tonaj Miktarları*⁶²

Ürün	Kira Ücreti (TL/Ton/Ay)	Nakliye Ücreti (TL/Ton)	Desteklemeye Tabi Nakliye Üst Sınırı (Ton)	Analiz Ücreti (TL/Analiz)
Buğday, Arpa, Yulaf, Çavdar, Mısır, Çeltik, Pirinç	6	25	30	25
Mercimek, Nohut, Fasulye, Soya Fasulyesi	8	25	30	25
Ayçiçeği	10	25	30	25
Pamuk	25	25	30	12
Fındık	15	100	7,5	6
Antepfıstığı	30	100	7,5	25
Kuru kayısı, Kuru üzüm	30	100	7,5	50
Zeytin, Zeytinyağı	15	25	30	15

Tablo 2.11.'de görülen ödemelerin, mudiye yapılabilmesi için ürünü lisanslı depoya ilk teslim eden kişi olması şartı aranmaktadır. İlgili ürünle ilgili el değiştiren ELÜS'lere bu destekler verilmemektedir.

Ürünü depoya getiren mudinin başvurusu üzerine, yetkili sınıflandırıcılar tarafından yapılacak analiz başına Tablo 2.11.'de belirtildiği şekilde analiz ücreti desteği

⁶²<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=39046&MevzuatTur=9&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi:01.04.2023)

verilir. Ayrıca, üst tonaj sınırını aşmamak şartı ile kira ve nakliye desteği de sağlanmaktadır. Kira desteği her bir hasat dönemi için en fazla 6 ay süre ile ödenir. Mudiler açısından, lisanslı depo ücretlerinin geleneksel depo kiralama ücretlerinden düşük olması lisanslı depoları tercih edenlerin sayısını arttırmıştır. Bu da, yatırımcıların depo doluluk oranı ve çiftçi ilgisi konularındaki tedirginliğini gidermiş ve sistemsel hareketliliği hızlandırmıştır. Bu destekten faydalanabilmek için, mevcut üretim yılına ait ürünün depolama dönemi içinde lisanslı depoya girmiş olması ve en az 1 gün depolanmış olması gerekmektedir. Depolama dönemi olarak ise aşağıdaki tabloda belirtilen ürün depolama tarihleri baz alınır.

Tablo 2.12. Lisanslı Depo Desteklemeleri Ürün Depolama Dönemleri⁶³

Ürün	Türü	Depolama Dönemi Başlangıç Tarihi	Depolama Dönemi Bitiş Tarihi
Hububat, Baklagiller ve Yağlı Tohumlar	Arpa	1 Haziran	31 Aralık
	Ayçiçeği	15 Temmuz	31 Aralık
	Buğday	15 Mayıs	31 Aralık
	Çavdar	1 Haziran	31 Aralık
	Çeltik	1 Eylül	31 Aralık
	Fasulye	1 Ağustos	31 Aralık
	Kolza	1 Temmuz	31 Aralık
	Mercimek	1 Mayıs	31 Aralık
	Mısır	1 Ağustos	31 Aralık
	Nohut	15 Haziran	31 Aralık
	Pirinç	1 Eylül	31 Aralık
	Soya Fasulyesi	15 Temmuz	31 Aralık
	Yulaf	1 Haziran	31 Aralık
Pamuk	Pamuk	1 Eylül	31 Aralık
Fındık	Fındık	15 Ağustos	31 Aralık
Zeytin	Siyah ve Rengi Dönük Zeytin	1 Kasım	31 Aralık
	Yeşil Zeytin	1 Eylül	31 Aralık
Kuru Kayısı	Kuru Kayısı	1 Ağustos	31 Aralık
Antep Fıstığı	Kabuklu Antep Fıstığı (Ben Kavlak)	15 Ağustos	31 Aralık
	Kabuklu Antep Fıstığı (Boz Kavlak)	1 Ağustos	31 Aralık
	Kırmızı Kabuklu Antep Fıstığı	1 Eylül	31 Aralık

Nakliye ve analiz ücreti desteklemeleri sadece, kira desteğinden faydalanan mudilere yapılır. Yapılacak destekler, ÇKS ya da TÜKAS’da kayıtlı üretim miktarı üzerinden hesaplanır.

⁶³(http-62)

Yukarıda sayılan desteklerden faydalanmak isteyen mudi direk olarak bağılı olduğu Tarım İl/İlçe Müdürlüğü'ne başvurmak zorundadır. Destek müracaatları, ilgili yılın Ekim ayında başlar ve bir sonraki yılın Haziran ayı sonuna kadar devam eder. Başvuru esnasında mudinin, lisanslı depo işletmecisinden aldığı ve ürünün depoda kaldığı gün sayısını net olarak gösteren depo kira faturasını; depo teslim tarihini, referans numarasını ve nakliye bilgilerinin yer aldığı ELÜS ihraç formunu; yetkili sınıflandırıcı tarafından düzenlenen analiz ücret faturası ve kasa alındı makbuzunu bir dilekçe ile birlikte ibraz etmesi gerekmektedir. Başvuru işlemleri tamamlandıktan sonra Tarım İl/İlçe Müdürlüğü, MKK'dan elektronik ortamda ELÜS ihraç formunun doğruluğunu teyit etmesini ve gerekli veri akışını Tarım Bilgi Sistemi'ne (TBS) iletmesini talep eder. Daha sonra, Tarım İl/İlçe Müdürlüğü tarafından ilçe bazında icmal listeleri oluşturulur ve ilan edilir. 10 iş günü içinde herhangi bir itiraz olmazsa icmal listeleri doğru kabul edilir ve ödeme yapılır. İtiraz olması durumunda, konuyla ilgili Tarım İl/İlçe Müdürlüğü tarafından değerlendirme yapılır. Bu değerlendirmenin sonucunda itiraz karara bağlanmaz ise olay İl/İlçe Tahkim Komisyonu'na intikal eder ve sorun burada çözülür.

Dünyada birçok ülkenin gelişimine katkıda bulunmuş olan lisanslı depolama sisteminin ilgili taraflara sağlayacağı çok sayıda faydasının olduğu bilinmesine rağmen ülkemizde çiftçilerin yıllardır süregelen alışkanlıklarını değiştirmeleri ve yeni bir sisteme geçişi kabul etmeleri kolay olmamaktadır. Lisanslı depoculuk sisteminin işleyişinin kavranması, üretici ve tüccarların bu alanda işlem yapması ve depo kullanımının artması ancak sistemdeki işlem maliyetlerinin minimuma indirilmesine yönelik uygulamaya konulacak mekanizmalar ile mümkün olacaktır. Bu kapsamda, lisanslı depolarda ürün bulunduran mudilere yönelik vergi teşvikleri de uygulanmaktadır.

Lisanslı depoda bulunan ürünü temsil eden ELÜS'lerin el değıştirmesinden doğan kazançlar, 5904 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu'na göre; %20 oranında olan gelir vergisi ve kurumlar vergisinden 31.12.2023 tarihine kadar muaf sayılmaktadır. Ayrıca, hem ürünlerin lisanslı depolara ilk teslim işlemlerinde hem de ürünün borsadaki alım-satım işlemlerinde %1 oranında olan katma değer vergisi (KDV) istisnası uygulanmaktadır. Ürün satış tutarı üzerinden %2 oranında hesaplanan zirai stopaj kesintisi de bu işlemlerde yapılmamaktadır. Ek olarak, mudi ile lisanslı depo arasında yapılan sözleşme ile ELÜS'ler %9,48 oranında olan damga vergisine tabi değildir.

Lisanslı depoculuk sisteminde çiftçiler, tüm bu teşviklerin yanı sıra finansman olanakları çerçevesinde de desteklenmektedir. Lisanslı depoya ürününü teslim eden çiftçilere, ELÜS karşılığında, üretim kapasiteleri ile uyumlu olacak şekilde, azami 9 ay vadeli olarak kredi kullanılmaktadır. Bu kredinin faizinde ise %100 indirim uygulanmaktadır. 2020 yılında yürürlüğe giren bu çiftçiye sıfır faiz teşvikinin sistemin kullanımını arttırması yönünde olumlu etkileri olduğu gözlemlenmektedir.

Lisanslı depo işletmecilerine yönelik destekler ise 15 Haziran 2012 tarihinde yürürlüğe konulan Yatırımlarda Devlet Yardımları konulu Bakanlar Kurulu Kararnamesi kapsamında yürütölmektedir. Bu kararname ile lisanslı depo işletmeleri, bölgesel teşvik uygulamaları ve desteklerden yararlanabilmektedir. Lisanslı depo yatırımı yapmak isteyen işletmelere Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından, destek unsurlarının etkinliği ve verimliliğinin arttırılması amacıyla Teşvik Belgesi verilmektedir. Bu teşvik belgesi, yatırımcılara belirli uygulama ve işlemlerde indirim ya da muafiyet uygulanmasının önünü açmaktadır. Teşvik belgesini alan yatırımcı, yatırım kapsamında yurt içi veya yurt dışından alacağı makine, her türlü teçhizat ve yazılım için KDV'den muaf sayılacaktır. Ayrıca, yatırımcı işletmeye, yatırım döneminde diğer faaliyetlerinden doğan kazançlar için gelir ve kurumlar vergisi indirimi uygulanır. Gerçekleştirilen yatırımın tutarını aşmamak şartıyla sağlanan bu indirim bölgesel teşvik uygulamaları çerçevesinde değerlendirilir. Yeni kurulan lisanslı depo işletmelerine sigorta primi işveren hissesi desteğı de sunulmaktadır. Bu kapsamda, her bir istihdam için işletme tarafından ödenmesi gereken sigorta priminin asgari ücrete tekaböl eden tutarı belirli bir süre için Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından karşılanmaktadır.

Lisanslı depoda istihdam edilen kişiler için ödenmesi gereken gelir vergisi stopajının da belirli bir tutarı, yatırım başlangıcından itibaren 10 yıl süre ile alınmamaktadır. Tüm bunlara ilaveten, teşvik belgesi kapsamında lisanslı depo yatırımı yapacak olan işletmeye finansman desteği de verilmektedir. Yatırım tutarının %70'ine karşılık gelen ve 1 yıl ya da daha uzun vadeli kredi kullanımlarında faizin belli bir kısmı Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından karşılanmaktadır. Bu destek unsuru, lisanslı depo yatırımının stratejik yatırımlar kapsamında ele alındığını göstermektedir.

Lisanslı depo yatırımı yapmak isteyen işletmelere, 03 Ocak 2020 tarihinde resmi gazetede yayımlanan “T.C. Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatiflerince Tarımsal Üretime Dair Düşük Faizli Yatırım ve İşletme Kredisi Kullandırılmasına İlişkin Karar” kapsamında Ziraat Bankası tarafından %50 faiz indiriminin uygulandığı 75 Milyon TL'ye kadar yatırım kredisi kullandırılmaktadır. Sistemin temel taşlarından biri olan lisanslı depo yatırımcılarına sağlanan bu destekler, yatırım yapma kararı alımlarında risk ve fırsatların sağlıklı bir şekilde görülmesi ile doğru aksiyon alınması noktasında etkili olmaktadır.

Mudi ve lisanslı depo işletmecilerine sağlanan bu destek ve teşvikler ile sistemin çok hızlı bir şekilde gelişerek tarım sektörünü dijitale taşımaya ve dönüştürmeye başladığı görülmektedir. Lisanslı depoculuk sisteminde yaşanan bu gelişmelerle birlikte, global ölçekte yaşanan hızlı ve önemli değişimlere ülkemizin de uyum sağlayabilmesi kolaylaşacak ve rekabet edebilme imkanları gelişecektir. İlgili taraflara sağlanan tüm bu destekler ülkemizin bu konu üzerinde ne kadar hassasiyetle durduğunun göstergesidir. Sistemin gelişmesi, piyasanın derinleştirilmesi ve buna yönelik altyapının sağlam bir şekilde oluşturulması, tarımsal ticaretin dinamik bir yapıya kavuşmasında destekleyici rol oynayacaktır. Böylelikle, üretimden tüketime kadar tüm safhalarda birbirini tamamlayacak ve destekleyecek bir tarımsal ürün pazarı oluşacaktır.

2.4.5. Lisanslı depoculuk sisteminin avantajları ve geliştirilmesi gereken yönleri

Tarımsal değer zincirindeki kilit rollerden olan lisanslı depoculuk sistemi, ürün zayıflatlarının önlenmesinde ve gıda güvenliği ile ilgili risklerin yönetilmesinde önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda, lisanslı depoculuk sistemi tarımsal alanda bir çok bileşeni entegre eden ve verimliliği arttırmaya yönelik kapsayıcı bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.

Lisanslı depoculuk sistemi tarımsal ticaret ile finans sektörünü aynı çatı altında birleştiren bir yapıda olduğu için sistemde yer alan tüm paydaşları olumlu etkileyen fonksiyonlara sahiptir. Sistemde doğrudan fayda sağlayan paydaşlar olduğu gibi sistemin işleyişinden olumlu kazanımlar elde eden aktörler de bulunmaktadır. Ancak, her alanda olduğu gibi tarımsal ticaret alanında da piyasanın gelişimi için gerekli olduğu düşünülen yeni uygulamalara başvurulsa da tüm bu uygulamalar ve uygulamalara geçiş süreci, içinde türlü riskleri de barındırmaktadır. Tarımsal ürünü, çiftçiyi, tüccarı ve tarımsal ticarete konu olan tüm paydaşları kapsayan ve bunların arasındaki gelenekselleşmiş ilişkiyi dönüştürmeyi hedefleyen lisanslı depoculuk sistemi de ne kadar fayda sağlamaya yönelik olsa da istenen dönüşüm ve gelişim için büyük yatırımlar gereklidir. Ayrıca, tarım sektörünün detaylı bir şekilde incelenmesi, değerlendirilmesi ve buna yönelik adımların yerinde ve doğru bir biçimde atılması gerekmektedir.⁶⁴

İlk olarak; üretici açısından lisanslı depoculuğun sağladığı faydalara bakıldığında en önemli nokta, arzın yüksek olduğu hasat döneminde ürünün satışa sunulmak zorunda olunmamasıdır. Çiftçi, ürününü lisanslı depolarda depolayarak yüksek arza bağlı yaşanan fiyat düşüşlerinden kendini korumaktadır. Fiyat yükselişlerini sistem üzerinden kontrol ederek kendisi için en uygun zamanda ürününü satışa sunma imkanı da bulabilmektedir. Cari fiyatlarla ilgili güncel verileri takip olanağı bulan çiftçi, bu sistemle birlikte, tüccar tarafından sunulan fiyattan işlem yapmak yerine fiyat belirleyicisi konumuna geçebilmektedir. Çiftçinin ürününü, fiyatların daha tatmin edici bir seviyede olduğu hasat dönemi sonrasında satması ürettiği mahsulden daha fazla gelir elde etmesine olanak sağlamaktadır. Lisanslı depolarda ürünün sigortalı ve sağlıklı bir şekilde muhafaza edilmesi hem fire miktarlarının azalmasını hem de ürünün güvenliğini temin etmektedir. Böylelikle, ürünlerinin hırsızlık ile sel ve yangın gibi doğal afetler karşısında korunduğunu bilen mudilerin endişeleri de azalmaktadır. Lisanslı depolar üreticiye ürününü saklamak için herhangi bir yatırım yapmasına gerek kalmadan makul ücretler çerçevesinde depolama hizmeti sunmaktadır. Ayrıca, ürünlerin kalite ve standartları yetkili sınıflandırıcı laboratuvarlarda belirlendiğinden alıcı ve satıcı arasında daha adil bir pazarlık ortamı oluşmaktadır.

⁶⁴E.Coşkun, 2020, **a.g.k.**, 45.

Mudiler bu sistemle birlikte ürünlerini çevrelerindeki bulunan tüccarlara satmak yerine çok fazla sayıda alıcının işlem yaptığı elektronik ortamda satma olanağı da yakalamaktadır. Bu sistemle birlikte, kaliteli ürünlerin yüksek fiyatlardan pazarlandığını gören üreticiler, kaliteli ürün üretimine yönelme eğiliminde olmaktadır. Böylelikle, küçük çaptaki üreticiler de belli standartta üretim yaparak modern ve etkili pazarlara açılabilirlerdir. Ek olarak, depolanan ürünler karşılığında çıkarılan ELÜS'ler teminat gösterilerek üreticinin uygun ve rahat koşullarda finansman kaynağına ulaşması kolaylaştırılmaktadır.

Tüccar ve sanayici açısından sistemin getirdiği avantajlara bakıldığında ise; sistem, tüccar ve sanayicilere ihtiyaç duydukları anda istedikleri kalite ve miktardaki tarımsal ürünü elektronik platform üzerinden temin etme olanağı sunmaktadır. Ülkemizde küçük ölçekli üreticilerin yaygın olması sebebiyle tüccar ve sanayiciler aynı kalite, miktar ve çeşit ürünü satın alabilmek için çok fazla sayıda üreticiden küçük tonajlarda ürün satın alarak kendi bünyesinde depolamak zorunda kalıyordu. Bu durum, işlem maliyetleri ile nakliye ücretlerini arttırmasının yanı sıra kalite farklılıklarına da neden olmaktaydı. Tüccar ve sanayicilerin istedikleri ürünü tek bir seferde ve standart kalitede lisanslı depolardan temin edebilmelerinin maliyetlere de olumlu bir katkısı olmaktadır.⁶⁵ Türkiye'nin herhangi bir bölgesinden elde ettikleri bu ürünlere ait elektronik ürün senedi sayesinde olası fiyat dalgalanmalarına karşı korunabildikleri gibi kar-zarar dengesini de sağlayabilmektedirler. Satın aldıkları ürünler için depo inşa etmek yerine lisanslı depoları tercih ederek depo inşa maliyetlerinden kurtulup bu alana yönlendirecekleri tutarı ana faaliyet alanlarına kaydırabilirler. Ayrıca, ihtiyaç duydukları ürünü mümkün olan en yakın lisanslı depodan alarak gereksiz nakliye masrafından da kurtulabilirler.⁶⁶ Sistem üzerinden gerçekleştirilen tarımsal ticaretin, testleri objektif olarak yapılmış ve standartlara göre depolanmış ürünler üzerinden yürütülmesi piyasada aktif rol alan tüccar ve sanayicinin karar verme sürecini de kolaylaştırmaktadır. Bunun sonucunda da tarım piyasalarının daha istikrarlı bir şekilde işlemesi sağlanacak ve tarımsal üretim sonucu elde edilen katma değerde artışlar gözlemlenecektir.

⁶⁵S. Dokuzlu (2014). *Tarım ürünleri lisanslı depoculuk araştırması ve ön fizibilite çalışması*. Osmaniye: T.C. Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, 43.

⁶⁶A.U. Ödemiş (2020). *Lisanslı depoculuk sisteminin tms 2 ve tms 37 açısından değerlendirilmesi ve bir uygulama örneği*. Ankara: Atılım Üniversitesi, 8.

Tüccar ve sanayiciler, lisanslı depoculuk sisteminin sağlayacağı fiyat istikrarı neticesinde sektörle ilgili öngörülebilirlik kazanacaklardır.⁶⁷ Ayrıca, gerektiğinde tüccar ve sanayiciler de ellerinde bulundurdıkları ELÜS'leri teminat göstererek bankadan düşük faizli kredi de kullanabileceklerdir.

Piyasalar açısından duruma bakıldığında ise lisanslı depoculuk sisteminin sağladığı en büyük avantaj, arzın tüm yıla yayılmasının sonucunda oluşan şeffaf ve istikrarlı fiyatların referans fiyat olarak kullanılabilir nitelikte olmasına olanak sağlamasıdır. Sistem ile birlikte, alıcı ve satıcının daha geniş bir platformda bir araya gelmesi işlem hacimlerinin de artmasına katkıda bulunmaktadır. Gelişen teknolojiye uyumlu olan lisanslı depolama sisteminin kullanımına geçiş ile birlikte tarımsal ticaretin elektronik ticaret alanında da pazar potansiyeli gelişerek büyüme imkanı bulmaktadır. Tarımsal ticaretin elektronik ortama geçişi ile lisanslı depo, kayıt kuruluşu, TÜRİB, Takasbank ve finansal kuruluşlar arasında etkin bir paylaşım ağı oluşturulduğundan işlem süreleri de kısalmaktadır. İlgili tüm tarafların oluşturulan bilgi sistemi üzerinden istenilen bilgiye ulaşması, taraflar arası fiziki olarak iletişime geçmek ve belge paylaşımı yapmanın zorunluluğunu da ortadan kaldıracaktır. Lisanslı depoların ülke içinde yaygın bir şube potansiyeline sahip olması ile birlikte tarımsal ürünlerin dağıtım ve pazarlaması daha kolay hale gelecektir. Ayrıca, lisanslı depolamanın yanı sıra ürün analiz laboratuvarlarının kurulması, sigortalama ve kredi kullandırma gibi sistemin getirileri bir arada düşünüldüğünde bu alanlardaki istihdam ve gelirden de artışlar sağlanacaktır. Ek olarak, hisse senedi, döviz, altın ve faiz gibi yatırım araçlarına ilaveten ELÜS ile birlikte farklı bir yatırım aracı da ortaya çıkmıştır.⁶⁸ Ayrıca, elektronik ürün senedi kullanımının yaygınlaşması ile tüm sektör paydaşlarının işlerini daha profesyonel ve daha az riskli yapmalarının da önü açılmaktadır. Sistem üzerinden yapılan her işleme yönelik ürün miktarı ve fiyatının kayıt altına alınması sonucunda piyasada şeffaflık ortamı oluşacağı gibi güvenilir bir veri tabanı da meydana gelecektir.⁶⁹

Ek olarak; üretici, tüccar ve sanayici arasında oluşan dağıtım zinciri kısılacak, pazarlama marjları hem üreticilerin hem de tüketicilerin yararına olacak şekilde daralacak

⁶⁷E.G. Ulusoy (2021). *Lisanslı tahıl depolarında işletmecilik sisteminin ekonomik analizi ve kapasite yönetimi*. Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, 32.

⁶⁸ Ödemiş, 2020, **a.g.k.**, 9.

⁶⁹ Ulusoy, 2021, **a.g.k.**, 31.

ve fiyat dalgalanmalarının önüne geçilecektir.⁷⁰ Böylelikle, fiyat riskleri azalırken kamuya ait gıda rezervlerinin etkin maliyet yönetimi sağlanacaktır.⁷¹

Lisanslı depoculuk sisteminin devlet açısından kazandırdığı avantajlara bakıldığında ise; ilk olarak, bu sistemle birlikte devletin tarım piyasası üzerindeki rolünün kademeli olarak azaltıldığı görülmektedir. Lisanslı depoculuk sistemi ile tarım ürünlerinin arz-talep dengesi piyasada kendiliğinden oluşacağından devletin tarım sektörüne fiyat istikrarı politikaları üzerinden müdahalesi de düşecek, özel sektör daha aktif hale gelecektir. Ayrıca, kayıt altına alınan bölgesel ürün miktarları ve ürün kaliteleri ışığında istatistiksel sınıflandırmaların yapılmasına olanak sağlanmasının yanı sıra bu verilere göre tarım politikaları da güncellenecektir. Lisanslı depoculuk sistemi ile tarımsal ticaretin daha fazla kayıt altına alınması ile vergi kayıplarının da önüne geçilmektedir. Lisanslı depoculuğun yayılması ile birlikte elektronik ürün senetlerinin de bilinirliği artacak ve bu durum beraberinde sermaye piyasalarında derinleşmeyi de getirecektir. Bunun sonucunda ise, elindeki nakit parayı emtia alım-satımı ile değerlendirmek isteyen yatırımcılara piyasada işlem yapma yetkisi tanınarak ülke genelinde atıl olarak bulunan fonların ekonomiye kazandırılması sağlanacaktır. Tarımsal ürünlerin işlem hacminde görülen artış, zamanla ekonomik büyümeyi de etkileyecek ve ülke ekonomisini de güçlendirecektir. Tarımsal üretim, depolama ve sevkiyat alanlarında kalite ve standart sağlanarak, dış ticarete karşılaşılan sorunlar ise bertaraf edilecektir.⁷²

Yukarıda açıklanan avantajlar bir arada değerlendirildiğinde lisanslı depoculuk sisteminin çok taraflı faydalılığa dayandığı açıkça görülmektedir. Ancak sistemin, teknik ve hukuki açıdan koyulan kurallarla geliştirilmesi gerekmektedir. Bu kurallardan üretici, tüccar ve sanayici tarafı ile birlikte kamu kontrolü ve kamu geliri alanları da fayda sağlayacaktır. Sistemin ülke içinde planlı bir şekilde gelişmesi, kamu tarafından tarımsal üretime yönlendirilen destekleme fonlarında azalışı da beraberinde getirecektir.⁷³

Lisanslı depoculuk sistemi, tarım paydaşları ve ülke ekonomisine birçok avantaj sağlamasına rağmen çeşitli riskleri de bünyesinde barındırmaktadır. Bu risklerin bilinip ona göre doğru adımlar atılması lisanslı depoculuk sisteminin anlaşılmasını ve ülkeye entegrasyonunu hızlandıracaktır.

⁷⁰J. Coulter and G. Onumah (2002) The role of warehouse receipt systems in enhanced commodity marketing and rural livelihoods in africa. *Pergamon*, s. 326.

⁷¹T. Mazreku (2019). *Vadeli piyasalar ve lisanslı depoculuk: türkiye örneği*. Edirne: Trakya Üniversitesi, 64.

⁷²Karabaş ve Gürler, 2010, **a.g.k.**, 204.

⁷³Coşkun, 2020, **a.g.k.**, 47.

Ülkemizde lisanslı depolar henüz hedeflenen sayıya ulaşmamıştır. Bunda, lisanslı depoculuğun ilk yatırım maliyetlerinin çok yüksek olmasına karşılık kar oranlarının düşük seviyelerde olması etkilidir. Bu da, lisanslı depoculuğun, piyasa aktörleri arasında bilinirliği ve farkındalığı konusunda yetersiz kalmasına sebep olmaktadır. Ayrıca, mevcut lisanslı depolarda henüz ürün standardı sağlanamamış durumdadır. Bu duruma örnek vermek gerekirse; lisanslı depoya 2. derece buğday götürüldüğünde; depolamak için yeterli alan bulunmaması durumunda, mudinin de rızasıyla bu ürün daha düşük vasıflı buğdaylar arasında depolanabilmektedir. Bu yönüyle mevcut lisanslı depolar işlevsel değildir. Depolamaya konu olan ürün yelpazesinin de geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, sistemin girdisini sağlayan çiftçiler, yıllardır gelenekselleşmiş tarımsal ticareti benimsedikleri için yeni bir sisteme geçişi kolaylıkla kabul edememektedirler. İnterneti aktif kullanamama ve finansal okuryazarlığın yeterli seviyelerde olmaması da sisteme katılımın düşük olmasına sebep olmaktadır. Sistemin avantajlarının tam olarak farkında olmayan üreticiler de ürünlerini doğrudan tüccara satmayı tercih etmektedir. Bu çerçevede, sistemi daha cazip hale getirmek için ilgili tüm taraflara, doğru bir şekilde bilgilendirmelerin yapıldığı eğitimler düzenlenmelidir.

Ayrıca, alım-satım işlemleri sonrasında lisanslı depolardan ürün çıkarılmak istendiğinde uygulanan yasal kesintiler, hem çiftçiler hem de tüccarlar tarafından yüksek bulunmaktadır. Sisteme geçildiği ilk dönemlerde makul seviyelerde olan kesintiler yıllar içinde artış göstermiştir. Buna karşılık verilen kira, nakliye ve analiz destekleri belli seviyelerde arttırılırken uygulanan kira, nakliye ve analiz ücret tarifelerinde desteklere oranla daha fazla artış yaşanmıştır. Tüm bu dezavantajların aşılıp sistemin ülke geneline yayılması için üreticiler ve tüccarlarla birlikte sistemi kullanan tüm tarafların işleyişin her safhasında desteklenmesi gerekmektedir. Böylece, geleneksel tarım ticaretinden dijital tarım ticaretine geçişte değişim doğru yönetilmiş olacak ve değişen şartlar dahilinde karlı ve sürdürülebilir bir büyüme gerçekleşmiş olacaktır.

3. TÜRKİYE ÜRÜN İHTİSAS BORSASI VE LİSANSLI DEPOCULUK: ESKİŞEHİR İLİNDE BİR UYGULAMA

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Tarım, beslenme, istihdam ve kalkınmaya sağladığı katkılar açısından ülkeler için en önemli sektörlerden biridir. Aynı zamanda tarım, iklim şartlarına bağlı olduğu için de dünyanın her yerinde hassas sektör olarak ele alınmaktadır. Tarımsal üretimde verimliliği arttıran, verimli ürünleri bozulmadan muhafaza edebilen, sağlıklı ve güvenilir tarım ürünlerine tarım paydaşlarının erişimini kolaylaştıran ve böylelikle kendi kendine yetebilen ülkeler sürdürülebilir ekonomik yapı ve kalkınmayı tesis etmektedir. Bu sebeple, bu yolda atılan en önemli adımlardan olan lisanslı depoculuk sistemi ile TÜRİB'in desteklenmesi ülkemizin tarımsal ekonomi geleceğine yapılan en önemli yatırım olacaktır. Lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığının hedeflenen seviyelere gelmesi ile birlikte ülkenin tarımsal potansiyelinin en iyi şekilde değerlendirilmesi ve tarımsal ekonominin gelişmesi sağlanacaktır.

Bu noktadan yola çıkıldığında; çiftçilerin teknolojiyle desteklenmiş olan bu piyasa ortamında daha fazla yer alması, tüccarların emtia ticaretini bu sistem üzerinden yürütmesi, lisanslı depoların hacimlerinin büyütülmesi, lisanslı depoların hizmet verme noktalarının artırılması, TÜRİB'de elektronik ürün senetlerinin daha fazla işleme konu olması, ilgili ürün senetlerinin tarımsal ticaret dışında yatırım aracı olarak görülmesinin de yolunun açılması adına Eskişehir'de yer alan piyasa aktörlerinin mevcut durumda yaşadıkları sıkıntılar, çözüm önerileri ve sistemin geliştirilmesi için yapılması gerekenler konularında görüşleri alınmıştır. Bu tezle birlikte; üretici ve çiftçilerin sistemin işleyişiyle ilgili ve sistemde yer almaları halinde faydalanabilecekleri desteklerle ilgili bilgilendirilmesi; yeni kurulacak lisanslı depo şirketlerinin sektör profili, ilgili mevzuatlar ve devlet tarafından verilen teşvikler konusunda bilgilendirilmesi; TÜRİB'in bilinirliğinin artması adına sistem paydaşları ve ürün endeksleri hakkında açıklamaların yapılmasıyla birlikte mülakat yoluyla Eskişehir'de bulunan ve sistemin işleyişinde aktif yer alan kişi ve kurumların görüşlerinin kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evreni; lisanslı depoculuk sistemi ve TÜRİB üzerinden yapılan işlemlerde taraf olan Türkiye Ürün İhtisas Borsası ile Eskişehir’de bulunan lisanslı depoları, acenteyi, tüccarları ve çiftçileri kapsamaktadır. Örneklem seçiminde tabakalı örneklem ile amaçsal örnekleme teknikleri bir arada kullanılmıştır. Tabakalar belirlenirken ihtisas borsası, lisanslı depolar, acente, tüccarlar ve çiftçiler ölçüt olarak alınmış ve her bir tabaka için ayrı örnekleme yapılarak mülakat soruları da bu doğrultuda hazırlanmıştır. Araştırmanın hedefi doğrultusunda evrenden seçim yaparak Eskişehir ili örneklem olarak seçilmiştir. Çünkü Eskişehir ilinde en çok üretime ve tarımsal ticarete konu olan ürünler ile Türkiye genelindeki lisanslı depolar ve TÜRİB platformunda işlem gören ürünler benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda, araştırma konusuna en uygun olan öğelerle eşleştiği için Eskişehir’in amaçsal örneklem olarak seçilmesi, çalışmanın evreni temsil etme gücünün yüksek olmasını sağlayacaktır.

Saha araştırması içinde TÜRİB ile Eskişehir’de hizmet veren lisanslı depolar ve acentenin yöneticileriyle görüşmeler yapılmıştır. Üretici ve tüccarlar arasından ise amaçsal örneklem yöntemi kullanılarak mülakat yapılacak kişiler belirlenmiştir. Mülakat sürecinde görüşülen kurum/kuruluşlar ve kişiler aşağıdaki gibidir:

- Türkiye Ürün İhtisas Borsası A.Ş.
- Sistemin ana faktörlerinden olan ve Eskişehir’de faaliyet gösteren iki lisanslı depoculuk şirketi
(Altınbilek Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk A.Ş. - My Silo Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk A.Ş.)
- Kamu kurumu tarafından Eskişehir’de ilk kez kurulmuş ve faaliyet izni alma sürecinde olan lisanslı depoculuk şirketi
(Eskişehir Ticaret Borsası Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk A.Ş.)
- Sisteme üretici kayıtlarını yapan acente (T.C. Eskişehir Ticaret Borsası)
- İşlem hacmi yüksek olan Eskişehir’in tüccarlarından amaçsal örneklem seçim tekniği ile seçilen 5 şirket
- Üretim kapasitesi yüksek olan ve sistemde yer alan Eskişehir’in çiftçilerinden amaçsal örneklem seçim tekniği ile seçilen 20 kişi

3.3. Araştırmanın Yöntemi ve Verilerin Toplanması

Lisanslı depoculuk sistemi ve Türkiye Ürün İhtisas Borsası'nın çerçevesi kanun, yönetmelik ve tebliğlerle belirlendiğinden uygulamaya yönelik usul ve esaslar kurallara bağlıdır. Bu kurallar çerçevesinde, piyasa aktörlerinin hak ve yükümlülükleriyle birlikte işleyiş konusunda sahip oldukları bilginin derinliğini ölçmek ve süreçle ilgili düşünce, görüş ve deneyimleri çerçevesinde bilgi toplamak için nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır. Tezin amacına ulaşp Türkiye'de lisanslı depoculuk sistemi ve TÜRİB adına olumlu bir değerlendirme yapılabilmesi için sektör paydaşlarının tecrübeleri, bakış açıları, sorunları ve çözüm yollarının net bir şekilde ifade edilmesi gerekmektedir. Bu açıdan, geniş kapsamlı veri elde etmeyi mümkün kıldığı için yarı yapılandırılmış mülakat tekniğiyle hazırlanan sorular üzerinden tez çalışması yürütülmüştür. Araştırma için görüşmeler 01-20 Mayıs 2023 tarihleri arasında yapılmıştır. Türkiye Ürün ve İhtisas Borsası'nın merkezi Ankara'da olduğu için soru seti mail yolu ile gönderilmiş ve yanıtlar da mail yolu ile alınmıştır. Çalışmaya katılan diğer taraflarla görüşmeler yüz yüze yapılmış ve eş zamanlı notlar tutulmuştur. Lisanslı depo işletmelerinden biri ile görüşmek için adresine gidilmiştir. Diğer tüm görüşmeler T.C. Eskişehir Ticaret Borsası'nda gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış mülakat ile veri toplama tekniği çerçevesinde toplanan verilerin kendini tekrar etmeye başladığı görüldüğünde görüşmeler sonlandırılabilir. Bu sebeple araştırma kapsamında 5 tüccar ve 20 çiftçi ile görüşmeler tamamlanmıştır. Elde edilen verilerin çalışma için yeterli düzeye ulaştığı düşünüldüğünde katılımcı sayısı yeterli bulunmuştur.

3.4. Araştırmanın Bulguları

Bu başlık altında yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile toplanan veriler yer almaktadır.

3.4.1. TÜRİB’e yönelik mülakat soruları ve cevapları

Soru 1: Türkiye Ürün İhtisas Borsası’nı kısaca tanıtır mısınız?

Türkiye Ürün İhtisas Borsası (TÜRİB) 5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu’nun 53. maddesi, 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu ve ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu’na tabi olarak faaliyette bulunmak üzere, T.C. Ticaret Bakanlığı ve Sermaye Piyasası Kurulunun teklifi üzerine 06 Nisan 2017 tarihli ve 30030 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 2017/9986 sayılı Bakanlar Kurulu Kararına istinaden 08.06.2018 tarihinde kurulmuştur.

TÜRİB ortaklarının Borsa sermayesinde kamu tüzel kişiliğine haiz Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile birlikte 53 ticaret borsası toplam %51, Toprak Mahsulleri Ofisi %15 paya sahiptir. Diğer ortaklar Borsa İstanbul A.Ş. (%15), Takasbank A.Ş. (%5), Merkezi Kayıt Kuruluşu A.Ş. (%5), T.C. Ziraat Bankası A.Ş. (%3), Vakıflar Bankası TAO (%3) ve Halk Bankası A.Ş.’dir (%3).

TÜRİB, 5300 sayılı Kanun ve ilgili mevzuat çerçevesinde lisanslı depo işletmecilerince oluşturulan elektronik ürün senetleri ile elektronik ürün senetlerine dayalı vadeli işlem sözleşmelerinin ticaretinin yürütülmesini sağlamak üzere borsacılık faaliyetinde bulunmaktadır.

Borsanın kuruluşunu takiben faaliyete geçirilmesine ilişkin yürütülen çalışmalar sonucunda T.C. Ticaret Bakanlığı tarafından verilen faaliyet izni ile 26 Temmuz 2019 tarihinde Elektronik Ürün Senedi Piyasasında ilk gong çalınmıştır. Böylece, lisanslı depolarda uzun süreli saklanabilen tarım ürünlerini temsil eden elektronik ürün senetleri (ELÜS) ulusal bir borsa çatısı altında sadece TÜRİB ELÜS Piyasası’nda işlem görmeye başlamıştır.

TÜRİB ELÜS Piyasası'nda işlem gören ELÜS, lisanslı depolarda bulunan tarım ürünlerini temsilen çıkarılan elektronik belgedir. Elektronik belge ürüne ve haklarına ilişkin kıymetli evrak hükmündeki dijital kayıttır. Temsil ettiği ürün, sahipleri tarafından T.C. Ticaret Bakanlığı tarafından verilen faaliyet iznine istinaden faaliyet gösteren lisanslı depolara teslim edilerek yine T.C. Ticaret Bakanlığı tarafından verilen izne istinaden Elektronik Kayıt Kuruluşu (EKK) olarak faaliyet gösteren Merkezi Kayıt Kuruluşu (MKK) tarafından merkezi bir veri tabanında dijital olarak kaydedilmektedir ve ürün sahiplerinin hesabında senet olarak dijital varlığa dönüştürülmektedir.

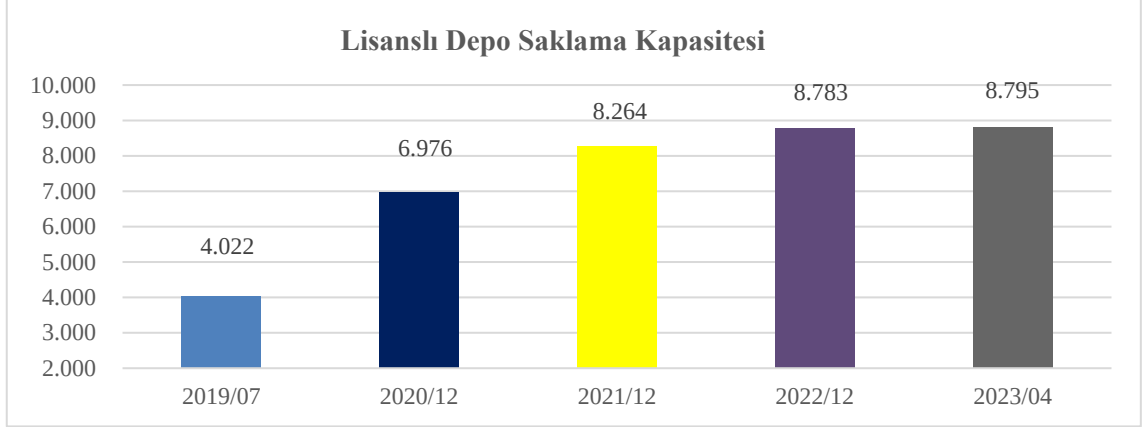
ELÜS, lisanslı depo işletmesince, Elektronik Kayıt Kuralları'na uygun olarak EKK tarafından kurulan ve işletilen veri tabanı ve/veya platform üzerinde oluşturulan elektronik kayıt ifade eder. ELÜS, aksi mevzuatta belirtilmedikçe ürünü, aynı miktar, cins, sınıf ve kalitede temsil eder. Bunun için tüm lisanslı depolar bir yetkili sınıflandırıcı ile çalışmak zorundadır. Tüm ürünler lisanslı depo girişinde ve hububat baklagiller ve yağlı tohumlar için depo çıkışında analize tabidir.

ELÜS ile temsil edilen ürünler Ticaret Bakanlığı tarafından düzenlenen ve denetlenen lisanslı depoculuk sistemi güvencesindedir. Lisanslı depo tesisleri ve lisanslı depoculuk faaliyeti kapsamında depolanan ürünler için; hırsızlık, yangın, duman, infilak, deprem, dahili su basması, sel, grev-lokavt-kargaşalık, terör, fırtına, kar ağırlığı, yıldırım, yer kayması, kara, deniz veya hava araç çarpması ve benzeri diğer rizikolara karşı sigorta yaptırılması zorunludur. Lisanslı Depoculuk Tazmin Fonu, lisanslı depoların mudillerle yapacağı sözleşmede öngörülen yükümlülüklerini yerine getirmemesinden dolayı ortaya çıkan mudi zararlarını %100 tazmin etmekle görevli ve yükümlüdür.

Soru 2: TÜRİB ELÜS Piyasası büyüklüklerini tarımsal üretime oranla açıklayabilir misiniz?

TÜİK tarafından açıklanan 2022 yılı tarımsal üretim verilerine göre Türkiye'de tarımsal üretim 128,6 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Ek olarak, 2022 yılında üretim miktarları yaklaşık olarak tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerde 70,2 milyon ton, sebzelerde 31,6 milyon ton, meyveler, içecek ve baharat bitkilerinde 26,8 milyon ton olarak gerçekleşmiştir.

Lisanslı depoculuk saklama kapasitesi ağırlıklı olarak hububat, baklagiller ve yağlı tohumlardan oluşmaktadır. Bu kapasite Nisan 2023 itibariyle 9 milyon ton civarındadır. TÜRİB’de işlemler ağırlıklı olarak sırasıyla buğday, mısır ve arpada gerçekleşmektedir. (Kaynak: TÜRİB)

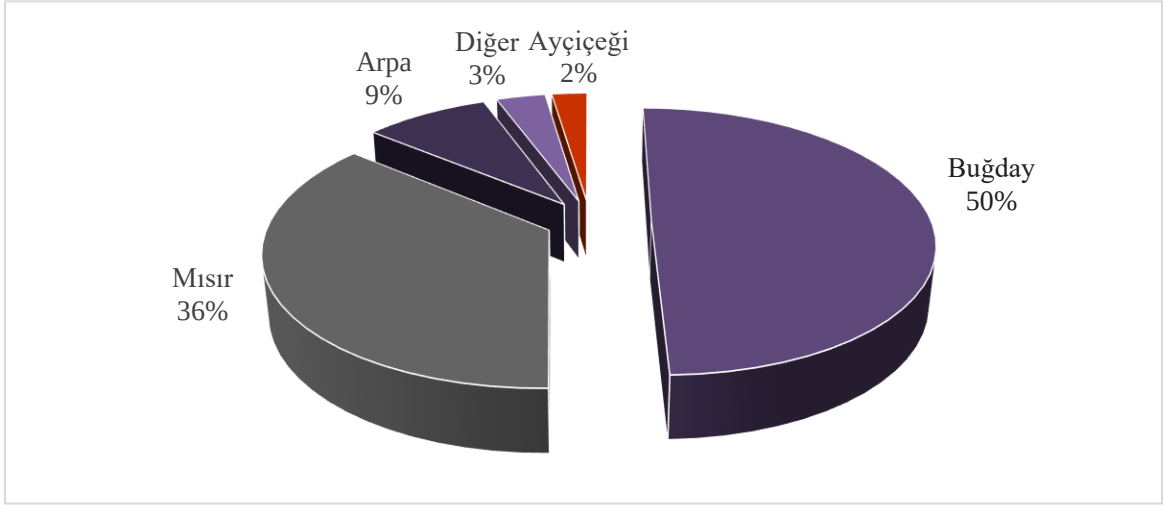
Grafik 2.1. *Lisanslı Depo Saklama Kapasitesi*

Söz konusu ürünlerin toplam üretimi iklim değişikliğine bağlı kurak yıllarda göreceli azalsa da ortalama 35 milyon ton üretildiği varsayımı altında üretimin %25’i lisanslı depolarda saklanıyor diyebiliriz. (Kaynak: TÜİK)

Tablo 3.1. *Yıllara Göre Arpa, Buğday, Mısır Üretimi*

	Arpa Üretim (ton)	Buğday Üretim (ton)	Mısır Üretim (ton)	Toplam (ton)
2019	7.600.000	19.000.000	6.000.000	32.600.000
2020	8.309.000	20.500.000	6.500.000	35.309.000
2021	5.750.000	17.650.000	6.750.000	30.150.000
2022	8.500.000	19.750.000	8.500.000	36.750.000

TÜRİB’de faaliyete geçtiği Temmuz 2019’dan Nisan 2023’e kadar olan dönemde gerçekleşen işlemlerin ürün bazında dağılımı aşağıdaki grafikte verilmekte olup, 776 bin işlemde 114 milyar TL işlem hacmi ve 30 milyon ton işlem miktarı gerçekleşmiştir.

Grafik 3.2. TÜRİB’de Gerçekleşen İşlemlerin Ürün Bazında Dağılımı

Soru 3: İşlem bazında TMO ve özel sektörün payı nedir?

Toprak Mahsulleri Ofisi’nin (TMO) destekleme alım ve tahsisli satış fiyat politikası ilgili hasat döneminin iç ve dış dinamiklerine göre değişiklik arz etmektedir. Dolayısıyla TMO’nun piyasada aktif yer aldığı primli alım yaptığı dönemlerde TÜRİB hacmindeki payı artmaktadır. Örneğin 2022 yılı hasatı ürün alımları çerçevesinde, 05.06.2022 tarihinde TMO, Sert Ekmeklik Buğday için 6.050 TL/ton ve Arpa için 5.500 TL/Ton alım fiyatı olarak açıklanmıştır. 30.06.2022 tarihinde TMO tarafından yapılan açıklama ile iç ve dış piyasa gelişmeleri dikkate alınarak, alım fiyatlarının ton başına buğdayda 400 TL, arpada ise 200 TL artırılmasına karar verilmiştir. Ayrıca 21.07.2022 tarihli ve 31899 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 5802 sayılı “Toprak Mahsulleri Ofisi Alım Primi Desteğine İlişkin Karar” ile 2022 yılında Çiftçi Kayıt Sistemi’ne kayıtlı olarak arpa ve buğday üretimi yapan, ürettikleri ürünlerini TMO’ya satan ve bu satışlarını Alım Satım Belgesi ile belgelendiren çiftçilere, buğday için kilogram başına 1 TL, arpa için kilogram başına 0,50 TL “TMO Alım Primi Desteği” ödemesi yapılması kararlaştırılmıştır. (Kaynak: TMO)

Tablo 3.2. 2022 Yılı Hasadı TMO Alım Fiyatı ve Hububat Alım Primi

Ürün cinsi	TMO Alım Fiyatı (TL/Ton)	Hububat Alım Primi (TL/Ton)
Makarnalık Buğday (2. Grup)	6.900	1.000
Sert Ekmeklik Buğday (2. Grup)	6.450	
Arpa (2. Grup)	5.700	500

TÜRİB'in faaliyete geçtiği 26 Temmuz 2019 tarihinden günümüze işlem hacminde özel sektör ve TMO payı aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 3.3. TÜRİB İşlem Hacminde Özel Sektör-TMO Payı

(%)	2019*	2020	2021	2022	2023/03**
TMO	67	30	10	50	61
Diğer	33	70	90	50	39

(*) 26.07-31.12.2019 dönemini kapsamaktadır.

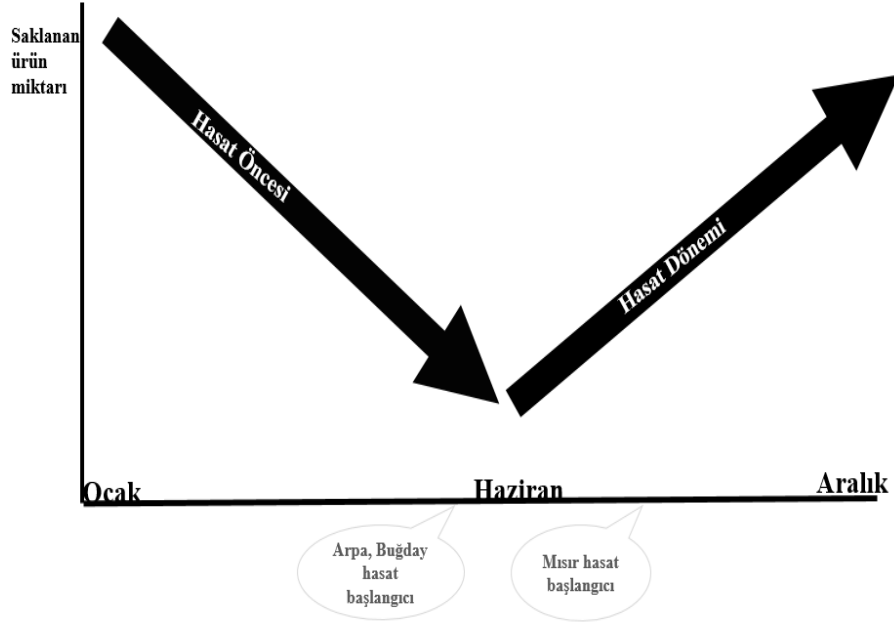
(**) 01.01-31.03.2023 dönemini kapsamaktadır.

Soru 4. Piyasanın derinleşmesi adına tarım sektöründe olmayan kişilerin de TÜRİB'e üye olmasını nasıl değerlendiriyorsunuz? Sektör dışındaki mudilerin yatırımlarını uzun vadeye yaymaları halinde un-yem-yağ gibi ilgili sektörlerin arz-talep anlamında ne şekilde etkileneceğini düşünüyorsunuz? Bunu kontrol eden bir risk kontrol mekanizması var mı? Olmalı mı?

Piyasanın derinleşmesi, etkin ve likit bir piyasa için çok sayıda katılımcının arz ve talebine göre fiyatın belirlenmesi gereklidir. Bir piyasanın belli katılımcılarla sınırlanması sağlıklı fiyat oluşumuna olumsuz etki eder. Örneğin piyasada sadece ilgili sektör katılımcılarının işlem yapması zaman zaman arz veya talep yönlü dengesizliklerde ya da nakit akışının yönetiminde zorluklara yol açabilir. Bu nedenle, piyasaya daha fazla derinlik kazandırabilmek amacıyla daha çok yatırımcının Borsada işlem yapmasını destekliyoruz.

Tarım ürünleri piyasasında ağırlıklı olarak hasat dönemlerinde, ertesi hasata kadar o hasat ürünlerinde aktif bir piyasa oluşmakta, kademeli olarak ertesi hasata kadar ürünler tüketilmektedir. Dolayısıyla arz azalarak yeni hasata ilerlemektedir. Geçmiş döneme ait ürünlerin piyasası da daraldığı için söz konusu ürünlerin piyasası sıkışmakta ve elde tutmak caydırıcı hale gelmektedir.

Lisanslı depoculuk kapsamındaki ürünlerin azami saklama süresi ürünün türüne göre 6 ay ila 2 yıldır. 2019 yılından bu yana gözlemlenen; hububat, baklagiller ve yağlı tohumlardan saklama süresi ikinci yıla uzayan ürünler toplam saklanan ürünün %10'unun altında olup, bunları elinde tutanlar incelendiğinde arz yönlü çiftçi ya da talep yönlü tüccar-sanayici dışında spekülasyon amaçlı elde tutanlar %1'in altında olduğu görülmüştür.

Görsel 3.1. Arpa, Buğday, Mısır Hasat Başlangıcı

Lisanslı depolarda tutulan ürünlerin spekülasyon amacıyla tutulduğu değerlendirilmesi yanlıştır. Doğası gereği bir mevsimde hasat edilen ürün hemen tüketilemediği için saklanmak durumundadır. Bunun yanı sıra piyasa fiyatları hasat zamanı daha fazla dalgalanabilmektedir. Çiftçinin böyle bir piyasada ürünü değerinden satması için gerektiğinde bekletebilmesi imkanı olmalıdır. Bu da lisanslı depoculukla mümkün olmaktadır. Lisanslı depolarda saklanan ürünler, ihtiyaç oldukça gıda ve yem için ertesi hasada kadar depodan kullanılmak üzere çekilmektedir.

Diğer yandan, TÜRİB ELÜS Piyasasında spekülâtif işlemler aşağıdaki uygulamalar nedeniyle sınırlıdır:

- Bir seansta alınan ürün en erken ertesi gün tekrar satıma konu edilebilmektedir, alınan ELÜSler aynı gün satılamamaktadır.
- Aynı gün satılan ürünlerin karşılığı nakit ile aynı gün yeni ELÜS alınamamaktadır.
- %100 teminatlı olarak işlem yapılmasına izin verilmektedir. Bir alım emrinde gerekli nakdin varlığı hesaben kontrol edilmekte ve o gün için takas sonuna kadar bloke edilmektedir, yani nakit karşılığı olmadan alım yapılarak fiyat yükseltilmesi mümkün değildir. Aynı şekilde ELÜS satım emrinde, söz konusu ELÜSlere bloke konmaktadır, yani açığa satış yapılarak fiyat düşürülmesi mümkün değildir.
- Piyasada işlem yapabilecek kişiler Acentelerimiz Ticaret Borsalarınca kaydedilmekte olup, Türkiye’de yerleşik gerçek ve tüzel kişilerin kaydına izin verilmekte; yabancı gerçek ve tüzel kişiler işlem yapamamaktadırlar.
- Asgari işlem miktarı 500 kg’dır. Gerekğinde, bu miktar artırılıp azaltılabilmektedir.

Lisanslı depolanan ürünler şeffaf bir şekilde kayıt altındadır. Gerekli hallerde bu ürünler üzerinden gerekli planlamaların yapılması mümkündür Ancak bu ürünler hububat rekoltesinin %25’ini temsil etmektedir. %75’i kayıt dışında saklanmaktadır. Bu çerçevede, lisanslı depoculuk ekosisteme şeffaflık getirmekte olup, lisanslı depoculuğun daha geniş ürün yelpazesinde ülke genelinde yaygınlaştırılması uzun sene saklanabilen bu ürünler için gıda arz güvenliğine hizmet edecek, ithalata gerek olmadan kendi üretimimizle kendimize yeten bir ülke olmamızı sağlayacaktır.

Soru 5: TÜRİB işlemleri sonucunda oluşan gelirlerin vergilerden muaf olması gerekli mi? Vergi muafiyeti sürdürülmeli mi?

Lisanslı depolarda stoklanan tarımsal ürünlerin alım/satım işlemlerine ilişkin gelirler 2023 yılı sonuna kadar gelir vergisi (zirai faaliyetlerden doğan gelirler dahil) ve kurumlar vergisinden muaftır. Diğer yandan ilgili işlemler damga vergisi ve KDV'den istisna edilmiştir.

- 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'na 5904 sayılı Kanunla eklenen geçici 76. maddeyle tarım ürünleri lisanslı depoculuk sisteminin teşvik edilmesi amacıyla, 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu kapsamında düzenlenen ürün senetlerinin alım-satımından elde edilen kazançları 31.12.2023 tarihine kadar gelir ve kurumlar vergisinden istisna edilmiş olduğundan borsada ELÜS'ün alım satımından elde edilen kazançlar bu tarihe kadar gelir ve kurumlar vergisinden istisnadır.

Benzer uygulamalar sermaye piyasasında da bulunmaktadır. Tarım için söz konusu teşvikin devamı, gıda enflasyonu yaratılacak ilave bir maliyet yaratılmamasını sağlayacak, kayıt dışılığı teşvik edebilecektir. İklim krizi ile üretimin eskisinden daha zor şartlarda yapılıyor olması ve girdi maliyetlerinin artması gıda arz güvenliğini tehdit ederken bu sektöre uygulanacak vergiler gıda enflasyonuna da yol açacaktır. Bu nedenle ELÜS Piyasasında gerçekleşecek işlemleri teşvik etmesi, tezgahüstü gerçekleşen işlemlerin organize bir piyasada kayıt altına alınması ve lisanslı depoculuğun kullanımının artmasını sağlaması açısından vergi muafiyetinin devam etmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

Soru 6: Bilindiği üzere ülkemiz tarımsal ürün çeşitliliği ve miktarı yönünden büyük bir potansiyele sahiptir. Lisanslı depolarda ve dolayısıyla TÜRİB'de 17 faaliyet alanına ait ürünlerde işlem yapılabilir. Bu faaliyet alanlarının geliştirilmesi yani ürün çeşitliliğinin artırılması düşünülüyor mu? Ne gibi çalışmalar mevcut?

Şu anda 17 ürün işleme açık olmakla birlikte, kuruluş izni başvurusunda bulunan depolar içerisinde kuru üzüm ve süt ürünleri için de başvuru yapanlar da mevcuttur. Önceliğimiz mevcut ürün yelpazesindeki işlemlerin Borsamıza çekilmesidir.

Borsada ürün bazında gerçekleştirilen işlem miktarı aşağıdaki tabloda verilmektedir. Düşük hacimli ürünlerdeki işlemlerin Borsamıza çekilmesi için çalışmalar yürütmekteyiz. (Kaynak: TÜRİB)

Tablo 3.4. TÜRİB’de Ürün Bazında Gerçekleştirilen İşlem Miktarları

Ürün	Toplam İşlem Miktarı (Ton) (26.07.2019-20.04.2023)
1. Mısır	13.361.279
2. Buğday	13.144.608
3. Arpa	2.862.356
4. Ayçiçeği Tohumu	334.923
5. Çeltik	129.438
6. Nohut	104.095
7. Soya Fasulyesi	70.593
8. Fındık	26.823
9. Yulaf	7.308
10. Çavdar	7.093
11. Mercimek	6.654
12. Pamuk	4.676
13. Fasulye	2.211
14. Triticale	1.825
15. Kabuklu Antep Fıstığı	768
16. Kuru Kayısı	120
17. Zeytin	57
Toplam	30.064.827

Borsamızda işleme açık 17 ürünün potansiyel ticaret hacmine fikir vermesi açısından bu ürünlerdeki üretim ve ithalat miktarları aşağıdaki tabloda verilmektedir. (Kaynak: TÜİK)

Tablo 3.5. TÜRİB’de İşlem Gören Ürünlerin Üretim ve İthalat Miktarları

Ürün	Yıl	Üretim (Ton)	İthalat (Ton)
Buğday	2020	20.500.000	9.658.163,00
	2021	17.650.000	8.876.266,00
	2022	19.750.000	8.906.754,15
Arpa	2020	8.300.000	889.030,00
	2021	5.750.000	2.383.623,00
	2022	8.500.000	1.584.806,53
Mısır	2020	6.500.000	2.292.635,00
	2021	6.750.000	2.295.376,00
	2022	8.500.000	3.395.087,36
Ayçiçeği Tohumu	2020	2.067.004	1.206.590,00
	2021	2.415.000	734.179,00
	2022	2.550.000	826.435,91
Pamuk	2020	1.773.646	1.063.353,00
	2021	2.250.000	1.189.573,00
	2022	2.750.000	1.147.494,87
Çeltik	2020	980.000	179.494,00
	2021	1.000.000	73.122,00
	2022	950.000	16.105,00
Kayısı	2020	833.398	2.431,00
	2021	800.000	1.994,00
	2022	803.000	1.554,00
Fındık	2020	665.000	-
	2021	684.000	1,00
	2022	765.000	-
Nohut	2020	630.000	123.271,00
	2021	475.000	129.497,00
	2022	580.000	106.247,31
Zeytin	2020	513.140	-
	2021	555.833	-
	2022	938.217	-
Mercimek	2020	370.815	629.535,00
	2021	263.000	536.702,00
	2022	445.000	508.591,02
Yulaf	2020	314.528	-
	2021	276.000	6.765,00
	2022	365.000	5.104,00
Fasulye	2020	279.518	103.478,00
	2021	305.000	55.855,00
	2022	270.000	99.900,00
Çavdar	2020	295.681	-
	2021	200.000	27.842,00
	2022	273.000	8.939,48
Tritikale	2020	276.212	-
	2021	228.000	-
	2022	320.000	-
Kabuklu Antep Fıstığı	2020	296.376	8.729,00
	2021	119.355	10.343,00
	2022	239.289	20.341,81
Soya Fasulyesi	2020	155.225	3.040.454,00
	2021	182.000	2.493.104,00
	2022	155.000	3.038.981,62

2022 yılında Kanola (kolza) ürününün sınıflandırma kriterlerinin netleştirilmesi, çay, şeker, kuru üzüm, beyaz peynir ve zeytinyağı ürünlerindeki lisanslı depoculuğun geliştirilmesi için sektör temsilcileri ile görüş alışverişinde bulunulmuştur. Kütlü pamuk standardının belirlenmesi ve ELÜS'e konu edilmesi yönünde sektörde çalışmalar yürütülmekte olup, pamuk üreticisi çiftçimizin lisanslı depoculuğu kullanımı açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

Soru 7: Gıda enflasyonunu yönetmede TÜRİB'in yeri nedir?

Borsaların temel fonksiyonu, arz ve talebi bir araya getirerek likidite ve piyasadaki gerçek değeri yansıtan fiyat oluşumunu sağlamaktır.

Bu çerçevede Borsamız, çiftçilerin ürünlerini alıcılarla buluşturarak, fiyatların doğru bir şekilde belirlenmesine, gıda arz ve talebinin daha iyi bir şekilde yönetilmesine yardımcı olmaktadır. Ayrıca, çiftçilerin ürünlerini doğrudan alıcılarla buluşturarak, tedarik zincirdeki aracı sayısını azaltarak ürünlerin daha düşük maliyetle alıcıya ulaşmasını sağlamaktadır. Böylece üreticilerin daha iyi fiyatlarla ürünlerini satabilmesine ve tüketicilerin daha düşük fiyatlara gıda ürünleri satın alabilmesine yardımcı olmaktadır.

Bunun yanı sıra Borsada oluşan veri seti ile gıda arzının ve talebinin daha iyi yönetilmesi sağlanmaktadır. İşlem fiyat ve miktarları dikkate alınarak üreticilerin hangi ürünleri daha fazla üretmeleri gerektiği ve tüketicilerin hangi ürünleri daha fazla tükettikleri ayrıca piyasanın ne yöne gittiği konusunda bilgi sağlanmaktadır.

Ayrıca, ulusal düzeyde organize bir piyasanın varlığı, TMO gibi kurumların doğrudan satım ya da alım yaparak piyasayı yönlendirmesine imkan sağlamaktadır.

Soru 8: TÜRİB'de işlem seansı hangi saatler arasındadır?

TÜRİB ELÜS Piyasası işlem (seans) saatleri tam iş günü 10:00-13:00 ve yarım iş günleri 10:00-11:00 saatleri arasındadır. Gerçekleşen işlemlerin takasının yani nakit ve kıymet borç ve alacaklarının aynı gün (T) saat 17.00'ye kadar yerine getirilmesi gereği çerçevesinde seans günün ilk yarısında işletilmekte olup, daha uzun seans süreleri ancak yükümlülüklerin ileri günlerde (T+n) olması halinde mümkün olabilecektir.

Soru 9: TÜRİB’de asgari-azami fiyat uygulaması mevcut mu?

Borsamızda normal seansta çok fiyat sürekli müzayede yönetimine göre gerçekleştirilen işlemlerde fiyat değişim sınırı mevcuttur. TÜRİB ELÜS Piyasası Prosedüründe, TÜRİB ELÜS Piyasası normal seans (sürekli müzayede) sırasında gerçekleşen işlemler sonrası ortaya çıkan ağırlıklı ortalama fiyat (AOF) üzerinden bir sonraki gün için alt ve üst fiyat limitleri belirlenmektedir. ELÜS’ün işlem görebileceği üst ve alt fiyat limitlerinin belirlenmesine esas teşkil eden bu fiyata baz fiyat denmektedir. TÜRİB ELÜS Piyasası normal seans esnasında girilebilecek emirler, bu fiyat aralıkları içinde olmak zorundadır.

Halihazırda her ELÜS için seans sırasında çok fiyat sürekli müzayede yöntemine göre oluşan ELÜS fiyatları, yukarıda belirtilen baz fiyattan $\pm\%$ 20’den farklı olamaz.

Bunun istisnası ilk defa işlem görecektir ELÜSlerdir. Bu ELÜSlere alt ve üst limitler uygulanmaz. Ancak söz konusu ELÜSler, ilk işlemin gerçekleştiği işlem gününü takip eden ilk seanstan itibaren, yukarıda belirtilen fiyat değişim sınırlarına tabidir. Genel Müdürlük, piyasanın gerektirdiği durumlarda resen ELÜS bazında ilgili seans için söz konusu sınırı değiştirebilir. Bu fıkra kapsamında yapılan değişiklikler Borsa internet sitesinde ve/veya işlem sisteminde duyurulmaktadır.

Soru 10: TÜRİB Ürün Endeksleri’nin çiftçiler, üreticiler ve tarım sektöründeki yatırımcılar tarafından net bir şekilde anlaşılabilir ve yatırım süreçlerinde bu endekslerden yeterince faydalandıklarını düşünüyor musunuz?

TÜRİB ELÜS Piyasasında gerçekleşen elektronik ürün senedi işlemlerinde oluşan fiyatlar kullanarak tek bir tarımsal ürünün veya bir grup tarımsal ürünün fiyat performansını ölçmek için tasarlanmış endekslerdir. Borsamızda işlem gören ürünler tip, çeşit, sınıf, alt grup yanı sıra lisanslı depo bazında ve hasat yılına göre farklı işlem kodları üzerinden işlem görmektedir. Dolayısıyla, tek bir arpa, buğday ya da mısır fiyatı açıklanması mümkün olmamaktadır. Böyle bir durumda ürüne yönelik piyasa genel yönünü izleyebilmek adına TÜRİB Tarımsal Ürün Endeksleri oluşturulmuştur. Borsamızda işlem gören ürünlere ilişkin ürün bazında aktif 8.069 ISIN’a ilişkin tablo aşağıda verilmektedir. Tablodan görüleceği üzere örneğin Buğdayda 3753 farklı fiyat oluşma ihtimali mevcuttur. (Kaynak: TÜRİB)

Tablo 3.6. TÜRİB’de İşlem Gören Ürünlerin ISIN Adetleri

Ürün Adı	ISIN Adedi	Ürün Adı	ISIN Adedi
Arpa	548	Mercimek	31
Buğday	3.753	Nohut	107
Çeltik	71	Pamuk	2.447
Fasulye	8	Soya Fasulyesi	25
Ayçiçeği Tohumu	196	Tritikale	26
Fındık	34	Çavdar	12
Mısır	597	Yulaf	21
Kabuklu Antep Fıstığı	163	Zeytin	18
Kuru Kayısı	12		
Genel Toplam		8.069 ISIN	

Endeksler,

- Elektronik Ürün Senetleri kullanılarak tek bir tarımsal ürünün veya bir grup tarımsal ürünün fiyat performansının gözlemlenmesi
- Paydaşlara, fiyat hareketlerine ilişkin bilgi edinme ve analiz yapma imkânın sağlanarak öngörülebilirliğin artırılması
- Türkiye ile dünya tarımsal emtia piyasaları arasındaki ilişkinin izlenmesine olanak sağlanması
- TÜRİB ELÜS Piyasası’ndaki fiyat dinamiklerinin anlık, anlaşılabilir ve şeffaf olarak sunulması

bakımından faydalıdır. Bu bağlamda tarımsal endeks verileri, ELÜS Piyasasındaki yatırımcılara faydalı bir iç görü sunmaktadır.

Bu çerçevede, endekslerin tarım piyasasının nabzını tuttuğunu, çiftçinin ve yatırımcının pusulası olduğunu düşünüyoruz. 14 Temmuz 2021 tarihinde yayımlamaya başladığımız tarımsal ürün endeksleri, IDC DX (International Data Corporation Digital Transformation) Summit 2021/Uluslararası Veri Kuruluşu Dijital Dönüşüm Formu 2021 zirvesi kapsamında dijital dönüşüm projelerine yönelik gerçekleştirilen yarışmada “Endüstri Ekosistemlerinin Geleceği” dalında tarım ekosisteminin dijital dönüşüme katkısı nedeniyle birincilik ödülüne layık görüldü.

Soru 11: TÜRİB'in faaliyete başladığı 2019 yılından bugüne kadar stratejik hedeflere ulaşma durumu nedir?

Tarım müstahsilleri ve tüketicilerine sağlıklı, uygun ve gerçekçi fiyattan işlem yapılan etkin bir uluslararası elektronik platform yaratarak gerek tarım sektörünün gerekse ülkemiz ekonomisinin istikrarlı büyümesine destek olmak misyonu çerçevesinde TÜRİB, tarımsal emtia ticaretinin dijitalleştirilmesi ve ELÜS işlem hacminin artırılarak ürün çeşitliliğinin sağlanması amacıyla faaliyete geçtiğinden bu yana çalışmalar yürütmektedir.

ELÜS Piyasasında 2021 yılına göre 2022 yılı işlem hacmi 3,6 kat, işlem sayısı 2,5 kat arttı. Hububat, baklagiller ve yağlı tohumlar başta olmak üzere TÜRİB'de işlem gören ürünlerin saklandığı ürün borsacılığının ve gıda arz güvenliğinin temel direği lisanslı depolar 234 farklı lokasyonda 9 milyon ton saklama kapasitesine ulaştı. TÜRİB faaliyete geçtiğinde 4 milyon ton olan saklama kapasitesi 3 yılda 2 katın üzerinde arttı, Türkiye hububat rekoltesinin 4'ünde 1'ini saklama kapasitesine ulaştı.

TÜRİB 2021 yılında başlattığı teknolojik dönüşüm ve ürün piyasası aracı kurumlarının (ÜPAK) işlemlere aracılık edeceği sisteme geçiş projesini 2024 yılında devreye almayı hedeflemektedir. Aracılı sistemin piyasalarımıza en önemli katkısı finansman imkânlarının genişletilmesi ve hizmet çeşitliliği olacaktır. Bu unsur ELÜS'ün yaygınlaştırılması ile birlikte tarım sektörünün arzulanan düzeye ulaşmasında tarım ürünleri ticaretinin çeşitlendirilmesinde vazgeçilmez bir rol oynayacaktır.

Söz konusu projeyi takiben aynı altyapı üzerine vadeli işlem sözleşmelerini işleme açmak için de çalışmalara devam edilecektir. Sürdürülebilir üretim ve gıda arz güvenliği için çiftçilerin finansa erişiminin kolaylaştırılması ve ürettikleri ürünün sağlıklı şartlarda depolanıp uygun zamanda ve değerinde piyasaya sunulabilmesinin önündeki, uzun üretim süreci, girdilerin finansmanı, rekolte risk ve belirsizlikler, hasatla artan arz ve piyasa fiyatlarındaki dalgalanmalar gibi çiftçiler tarafından yönetilmesi gereken büyük zorluklar bulunmaktadır. Bu zorlukların aşılmasında lisanslı depoculuk sistemi ve ürün ihtisas borsacılığı büyük rol oynayacaktır. Vadeli işlemler piyasasının açılmasının ardından, tarım borsacılığı açısından önemli bir misyon daha yerine getirilmiş olacaktır.

ELÜS'ün kullanım alanlarının genişletilmesi çerçevesinde devreye alınacak yeni işlem platformunda katılım finansında önemli bir çözüm olan Teverruk Piyasasının da devreye alınması planlanmaktadır. Böylelikle katılım bankalarının yurt dışında gerçekleştirdiği kısa vadeli finansman imkanı ELÜS temel alınarak Borsamızda gerçekleştirilebilecektir. Konuya ilişkin teknik altyapı tamamlanmış, belge – kayıt ve vergi konularında mevzuat çalışmaları devam etmektedir.

Soru 12: TÜRİB sisteminin cep telefonlarına aplikasyonu – mobil uygulaması mevcut mu?

Ürün piyasası aracı kurumlarının (ÜPAK) işlemlere aracılık edeceği sisteme geçtiğimiz yeni yapıda ÜPAKlar yatırımcılara mobil aplikasyonlar ve diğer çözümleri 2024 yılında sunacaktır.

Soru 13: TÜRİB’de işlem yapanlara danışmanlık hizmeti sunuyor musunuz?

Borsamızın tabi olduğu mevzuat çerçevesinde yatırım hizmeti danışmanlığı vermesi mümkün değildir. ÜPAKların faaliyete geçişi ile birlikte sektördeki bu ihtiyaç giderilmiş olacaktır.

Bu aşamada TÜRİB çağrı merkezi üzerinden yatırımcılara piyasa operasyonları, yatırımcı talepleri ve ihtiyaçları konusunda destek verilmektedir. Ayrıca ürün borsacılığı finansal okuryazarlığının artırılması için eğitimler, seminerler ve web sitemiz üzerinden detaylı bilgiler verilmektedir. İnternet sitemizde yatırımcı bilgilendirme kılavuzu, ELÜS ekosistemi, TÜRİB’de işlem gören ürünler, lisanslı depolar hakkında detaylı bilgilere ulaşılabilir. Ayrıca “lisanslı depo kira” ve “borsa hizmet ve tescil” hesap makinaları mevcuttur.

Soru 14: Sistemde acente olarak yer alan Ticaret Borsaları ile işbirliği düzeyiniz nedir?

Türkiye genelinde faaliyet gösteren 113 Ticaret Borsasından 53’ü Borsamız ortağı olup 50 milyon TL olan TÜRİB sermayesinin %36’sına iştirak etmişler.

TÜRİB İşlem Platformu üzerinde Elektronik Ürün Senedi (ELÜS) alım ve satımı yapabilmek için yetkili acenteler vasıtasıyla TÜRİB’de yatırımcı kaydı oluşturulması gerekmektedir.

Türkiye çapında faaliyet gösteren 113 Ticaret Borsasından 112'si TÜRİB ile acentelik sözleşmesi imzalamıştır ve yatırımcı kaydı gerçekleştirmektedir. Ayrıca acentemiz Ticaret Borsalarının ev sahipliğinde yatırımcılara tanıtım toplantıları gerçekleştirip finansal okuryazarlığın artırılması faaliyetlerini yürütmektedir.

Soru 15: Elektronik Ürün Senetlerinin altyapısı uluslararası platformlara açılabilir nitelikte mi? Açılması halinde ürün arz riskleri oluşması muhtemel midir?

Borsamız vizyonu, tarım paydaşlarının etkin piyasa oluşumu kapsamında bir araya geldiği uluslararası sisteme entegre bir alım-satım platformu olmaktır.

Türkiye bölgesinde lisanslı depo ve ürün ihtisas borsasına sahip tek ülke olup, destekleyici mevzuat düzenlemeleriyle Türkiye'nin ürün ticaretinde merkez olması mümkündür. Katılım bankalarının kendi aralarındaki işlemleri TÜRİB üzerinden gerçekleştirebileceği Tevrruk Piyasası bunun ilk adımı olabilecektir.

Piyasa altyapısının doğru kurgulanması ile bölge ülkelerinin tarımsal emtia piyasalarıyla entegrasyonu ve gıda arz güvenliğinin sağlanması mümkündür. Örneğin yabancı menşeli ürünlere ayrı bir piyasa oluşturulup ABD\$, AB€ vb. yabancı para cinsinden işleme açılabilir. Bu bağlamda Karadeniz Tahıl Koridoru üzerinden dünyaya ihraç edilen ürünler için şeffaf bir birincil piyasa Türkiye tarafından işletilebilir. Yerli kuruluşların yanı sıra yabancı kuruluşların da doğrudan Borsamızda işlem yapması, sınır ötesi teslim ve sınır ötesi ticareti ilgilendiren diğer hususlarda paydaşlarla birlikte çalışmaların yürütülerek, gerekli mevzuat ve teknik altyapının oluşturulması ile mümkün olabilecektir.

Soru 16: Aracılı sistem ve teverruk piyasası gibi gelecek uygulamalarınız hakkında bilgi verir misiniz?

Aracılı sistem ile ilgili olarak; Piyasada aracı kurumların sağladığı hizmetleri şöyle sıralayabiliriz:

- Piyasa işlem gören ürünler ve piyasa dinamikleri hakkında bilgi vererek yatırım kararlarının doğru bir şekilde alınmasını sağlarlar. Piyasa analizleri, araştırma raporları ve diğer finansal bilgiler sunarlar.
- İşlemlere aracılık hizmetleri sunarak yatırımcıların alım-satım işlemlerini gerçekleştirmelerine yardımcı olurlar.
- Bireysel yatırımcılar, kurumsal yatırımcılar ve fon yöneticilerine portföy yönetimi ve danışmanlık hizmetleri sunarak, yatırım stratejileri konusunda destek sağlarlar.
- Kredilendirme hizmetleri sunarak, yatırımcıların portföylerindeki yatırım araçlarının bir kısmını teminat olarak göstererek kredi verebilirler.

TÜRİB ELÜS Piyasasında aracılı sistem ile yukarıdaki fonksiyonlar ÜPAKlar tarafından yerine getirilmiş olacak.

Teverruk Piyasası projesi ile ilgili olarak; ELÜS’ün kullanım alanlarının genişletilmesi çerçevesinde devreye alınacak yeni işlem platformunda katılım finansında önemli bir çözüm olan Teverruk Piyasasının da devreye alınması planlanmaktadır.

Teverruk, nakit temin etmek amacıyla vadeli satın alınan bir emtianın üçüncü bir şahsa peşin ve genellikle daha düşük bir bedelle satılması işlemi olup, Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmeliğin katılım bankalarının fon kullandırma yöntemleri başlıklı 19. Maddesinde kredi yöntemi olarak “kâr beyanı ile emtia satımı (teverruk)” sayılmıştır. Katılım bankacılığında yaygın olarak kullanılan bu yöntem, bugüne kadar yurt içinde organize bir emtia piyasası bulunmaması nedeniyle yurt dışı piyasalarda gerçekleştirilmektedir.

TÜRİB bünyesindeki piyasa ile söz konusu işlemlerin yurt içinde ELÜS üzerinden gerçekleştirilmesi sağlanacaktır. Teverruk Piyasasına ilişkin teknik altyapı tamamlanmış, belge – kayıt ve vergi konularında mevzuat çalışmaları devam etmektedir.

Piyasa, T.C. Cumhurbaşkanlığı On Birinci Kalkınma Planı’nda (2019-2023) (Plan) yer alan 252.5 numaralı emtia murabahası işlemlerinin yurt içinde gerçekleştirilebilmesi için elektronik ürün senedine dayalı platformların oluşturulmasına yönelik eylem hizmet

edecektir. Piyasa oluşturulmasına ilişkin Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Merkezi Kayıt Kuruluşu A.ř. (MKK), Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) ve Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) ile iş birliği yapılmaktadır. Mevzuat altyapısı çerçevesinde T.C. Ticaret Bakanlığı, T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı, Sermaye Piyasası Kurulu ve T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi ile çalışmalar y r t lmektedir.

Soru 17: Lisanslı depoculuk ve T R B’le ilgili bilgilendirme seminerlerinin düzenlenmesi gerektiğine inanıyor musunuz?

 r n borsacılığının ülkemiz potansiyelini yansıtan seviyeye ulaşması için tanıtım ve bilgilendirme faaliyetlerinin gerekli olduğunu değerlendiriyoruz. Bu nedenle tanıtım toplantıları, seminerler düzenliyor, sektör STKları ile iş birliği yapıyoruz.

T R B, ELÜS Piyasası ve içerisinde bulunduğumuz lisanslı depoculuk ekosisteminin bilinirliği her geçen gün artmaktadır. Faaliyete geçtiğimiz 2019 yılından itibaren pandemi nedeni ile yüz yüze tanıtım toplantıları yapamadık. Bu dönemde dijital platformlar üzerinden çiftçiye ulaşmaya çalıştık. Toprak Mahsulleri Ofisi ve Tarım Kredi Kooperatifi gibi  ift i birlikleri ile iş birliği yaparak yerinde toplantıları Ticaret Borsaları ev sahipliğinde gerçekleştirdik. Önümüzdeki dönemde Türkiye Ziraat Odaları Birliği ile iş birliği yaparak toplantılar gerçekleştirmeyi planlıyoruz. Ayrıca Ulusal  r n Konseyleri ile ürüne özel çalıştaylar ile işlemlerin lisanslı depoculuk ve ELÜS üzerinden borsada işlem yapmayı teşvik edici iyileştirme alanlarını belirlemeye çalışıyoruz.

2022 yılından itibaren her ayın üçüncü haftasında T R B bilgilendirme seminerleri düzenlenmekte olup bu seminerlerde lisanslı depo temsilcileri ve borsamız çalışanları tarafından bilgilendirme yapılmaktadır. Bu seminerlerde T R B hakkında detaylı bilgi verilmekte olup nasıl yatırımcı olunacağı ve işlemlerin nasıl yapılacağı açıklanmaktadır. Ayrıca Avrasya Ekonomisi Derneği  yesi  niversitelerin Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümleri ile eğitim ve tanıtım faaliyetleri yürütüyoruz.

Soru 18: Eklemek istedikleriniz.

Dünya genelinde yaşanan iklim değişikliği ve su kaynaklarının azalması ile ekosistem için gıda arz güvenliği yönetilmesi gereken ciddi bir sorun olarak ele alınmaktadır. İkl m değişikliğinin temel sebepler arasında 3 ana gaz sayılmakta:

karbondioksit, metan ve nitrikoksit. Ana kaynak taşıma araçları olmakla birlikte tarımın etkisinin yaklaşık yüzde 15 civarında olduğunu söylemekte uzmanlar. Tarımda yapabileceğimiz en temel şey tarımsal üretimin çöpe gitmesini, israfı önlemek çerçevesinde tedarik zincirini iyileştirmek.

Borsamız, tarım ürünlerinin ticaretinin gerçekleştirildiği ekosistemin içinde bulunmaktadır ve gıda arz güvenliği ve güvenilir gıda için üç temel bileşenle hizmet vermektedir: Bunlar çiftçiye ELÜS üzerinden verilen destek ve teşvikler, lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı. Tarım ve Orman Bakanlığı ile Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından çiftçilerimize özellikle stratejik ürünlerde üretime devam etmesi için sıfır faizli kredi dahil verilen teşvik ve desteklerin Borsamızda işlem gören elektronik ürün senedi (ELÜS) üzerinden daha etkin şekilde yerini bulması sağlanmaktadır.

Sürdürülebilir gıda güvenliğinin temel taşı çiftçilerimize sürdürülebilir tarım uygulamalarına yatırım yapabilmesi, su kaynaklarının etkin kullanabilmeleri ve tarım sektörünün teknolojik dönüşümü için finansmana erişim imkanlarının artırılması, ürünlerin fire ve israfın asgari seviyede olduğu lisanslı depolarda saklanması ve ürününü etkin piyasa koşullarında oluşan fiyattan pazarlayabilmesi önem arz etmektedir.

Ekosistemde tarım sektörünün Fintech şirketi, AR-GE merkezi olarak piyasaya katılımı artırıcı faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, risk yönetimi için vadeli işlem sözleşmelerinin işleme açılması ve veri şeffaflığını artırmaya yönelik projeler üzerinde çalışmalarını sürdüren Borsamız, sürdürülebilir tarım ekosistemine katkı sağlamak, tarıma değer katmak için çalışmaya devam etmektedir.

Borsamızda oluşan veri seti şeffaf bir şekilde piyasa katılımcılarına ve politika koyuculara sunulmakta ve sürdürülebilir gıda güvenliği için piyasa istatistikleri, üretim verimliliği ve ürün çeşitliliği açısından karar destek noktasında önemli katkı sağlamaktadır.

Ürün toprağında yetişir, Borsasında değerlendirilir.

3.4.2. Lisanslı depolara yönelik mülakat soruları ve cevapları

3.4.2.1. Altınbilek Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk A.Ş. 'ye yönelik mülakat soruları ve cevapları

Soru 1: Şirketinizi kısaca tanıtır mısınız?

Altınbilek Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk A.Ş. Eskişehir, Alpu ve Çifteler lokasyonlarında; eğitimli personeli, modern makine ve ekipmanları ile 2019 yılından bu

yana bölge halkına toplam 145 bin ton tahıl depolama kapasitesi ve mısır kurutma imkanı sunan, kullandığı çelik silo ve yardımcı ekipmanları kendi üreten, alanında öncü bir şirkettir.

Soru 2: Lisanslı depo kuruluşu için sabit ve değişken yatırım maliyetleri çerçevesinde teşvik ve kredi olanaklarının yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?

2019 yılında pandemi süreci ile birlikte yükselişe geçen emtia fiyatları, enflasyon ve yurtdışında yaşanan döviz kuru artışı ile birlikte lisanslı depoların yatırım maliyetleri oldukça yükselmiştir. Lisanslı depolar, Ticaret Bakanlığı fiyat tarifelerini uygulamak durumunda olduğundan kar oranları diğer sektörlerle göre nispeten daha düşüktür. Uzun bir süre elektrik, doğalgaz ve personel giderleri hızla artmış olmasına rağmen depo kiralari ve yükleme-boşaltma ücretleri güncellenememiştir. Ayrıca Lisanslı Depolarda ücret tahsilatı ürün çıkarken tahsil edilebilmektedir. Bu durum gelirlerin yaklaşık 1-2 yıl gecikmeli olarak tahsil edilebildiği anlamına geldiğinden günümüz enflasyon oranlarında Lisanslı Depoların karlılığı oldukça düşmüştür. Tüm bu nedenlerden dolayı Lisanslı Depolar günümüz şartlarında çok daha fazla teşvik ve kredi olanağına ihtiyaç duymaktadır.

Soru 3: Lisanslı depoculuk sisteminde yatırım geri dönüş süresi ne kadardır, ideal süre ne olmalıdır?

Yatırım geri dönüş süresi kurulan tesisin depolama kapasitesine ve yıllık doluluk oranı ortalamasına bağlı olarak değişkenlik gösterecektir. Günümüzde lisanslı depolar kapasitelerinin %25'ini ürün ticareti için kullanabilmelerine rağmen, yıllık ortalama %60 doluluk oranı ile ancak 5-7 yıl arasında yatırım geri dönüşü sağlayabilmektedir.

Soru 4: Hangi tarım ürünleri için depolama hizmeti sunuyorsunuz?

Kırmızı ve Beyaz Ekmeklik Buğday, Makarnalık Buğday, Arpa, Yulaf, Mısır ve Ayçiçeği ürünlerinde depolama imkanı sunuyoruz.

Soru 5: Lisanslı deponuzu planlarken iklim değişikliğine ve tarımsal politikalara göre zaman içinde bölgenizde değişmesi muhtemel ürün çeşitliliğini göz önünde bulundurdunuz mu?

Şirketimiz Türkiye'nin en büyük çelik silo üreticisi ve ihracatçısıdır. Tesislerimizde kullandığımız çelik silolar, taşıyıcı konveyörler, elevatörler ve diğer pek çok yardımcı ekipman şirketimiz bünyesinde üretilmektedir. Ayrıca her yıl AR-GE çalışmaları için yüksek bütçeler ayırmaktayız ve geliştirdiğimiz yeni makine ve ekipmanları kendi tesislerimizde deneyerek ihracata hazır hale getirmekteyiz. Tesislerimiz her yıl daha da büyüüp gelişmekte ve yeni teknolojilerin kullanımı konusunda Türkiye'de öncü olmaktadır. Bu nedenle gelecekte ürün çeşitlerinde ya da iklim koşullarında olabilecek değişimlere karşı Türkiye'deki en hazırlıklı tesislerden bazılarına sahibiz.

Soru 6: Yıllık ortalama doluluk oranınız nedir?

Yıldan yıla değişmekle birlikte ortalama yıllık doluluk oranımız yaklaşık olarak %60'tır.

Soru 7: Lisanslı depo işletmelerinin her ürün için yeterli depolama alanının olması gerektiğini düşünüyor musunuz? Örneğin, lisanslı depoya ayçiçeği ya da yulaf geldiğinde depolamayla ilgili herhangi bir zorlukla karşılaşılıyor musunuz?

Eğer bir bölgede bulunan lisanslı depolar o bölgede üretilen tüm ürünü depolayabilecek kapasiteye sahipse, depoları ve ekipmanları uygunsa, yetişmiş personeli varsa o bölgede yetiştirilen her ürün için depo açabilir. Ancak bu şartlar oluşmuyorsa öncelik buğday, arpa, mısır gibi stratejik ürünlerde olmalıdır ve bu ürünlerin depolanması teşvik edilmelidir. Tesislerimizde ayçiçeği ve yulaf gibi ürünlerin depolanması konusunda herhangi bir donanım ya da yetişmiş personel eksikliği bulunmamaktadır. Tesislerimiz bu tür ürünler için ideal depolama şartlarını her an karşılayabilecek niteliklere sahiptir. Her yıl ekilen ürün çeşitleri, ekim alanları ve sanayici talepleri doğrultusunda depo planlaması yapmaktayız.

Soru 8: Alım baremlerine göre buğdaylar belirli sınıflara ayrılmaktadır. Lisanslı depo olarak, her sınıftaki buğday için yeterli depo tahsis etmekte zorlanıyor musunuz? Böyle bir durumla karşılaştığınızda çözüme yönelik uygulamanız var mı? Varsa lütfen açıklayınız.

Tesislerimiz 180, 240, 300, 570, 830, 1000, 1250, 2000, 2500, 3000, 3150, 3600 ton kapasiteli depoların çeşitli kombinasyonlarından meydana gelmektedir. Yüksekliği 25 metreyi bulan düz ve konik tabanlı çelik siloların yanında yüksekliği 7 metreyi geçmeyen yatay depolarımız da bulunmaktadır. Talebe göre her çeşit buğday için farklı miktarlarda kapasite ayırmamız mümkündür.

Soru 9: Nem oranı yüksek gelen mısırlarda, analiz ve sınıflandırma süreci ürünün kurutma işleminden önce yapıldığı için kurutma sonrası kırık oranında görülen değişim ürün sınıflandırma sürecini olumsuz etkiliyor mu?

Bu durum kesinlikle sınıflandırma sürecini olumsuz etkiliyor ve bazı durumlarda hem lisanslı depo hem de alıcı mağdur olabiliyor. Yönetmeliğe göre lisanslı depolar gelen mısırı %28 neme kadar almak durumunda ve bu mısırlar bareme göre 1. sınıf gelebilmektedir. Ancak %28 nemli mısır kurutulurken saatler süren ısıtma, soğutma ve taşıma işlemlerine maruz kalmaktadır. Bu şekilde kurutulan yüksek nemli mısırların kırık ve toz oranları yükselmektedir. Kurutma işlemi bazen ürünün 2.Sınıfa düşmesine ve hatta kırık ve toz oranının %12'yi geçerek barem dışına çıkmasına bile neden olabilmektedir. Bu durumun önüne geçilebilmesi için bareme rutubet değeri eklenmeli ve gelen mısırlar rutubetine göre de sınıflandırılmalıdır. Daha sonra yüksek kırık ve toz oranına sahip 3. sınıf mısır baremi oluşturularak, ürünü kırarak yem yapan sanayici bu sınıfa yönlendirilmelidir.

Soru 10: Yürürlükte olan fire oranı uygulaması hakkında ne düşünüyorsunuz? Fire oranları, ürün çeşidi ve bölgeye göre güncellenmeli midir?

Yürürlüğe yeni giren fire uygulaması lisanslı depolar için gereken, faydalı bir uygulamadır. Pratik olarak ise eksikleri bulunmaktadır. Tesislerde bulunan kantarlar çoğunlukla 20 kg ve katlarını tartabilmektedirler. Ancak fire miktarları çoğu zaman gram cinsinden olduğu için tartımı mümkün olmamaktadır. Bu nedenle fire oranları doğru hesaplanmış olsa bile ürün tesliminde doğru tartılamadığı için kesilen fire miktarı tam olarak bilinmemektedir.

Fire için uygulanabilecek en basit yöntem, fire miktarı hesaplandıktan sonra ürünü çıkartan kişi veya kuruma ürünün o günkü değeri üzerinden faturalandırmaktır.

Fire oranları bölgelere göre değişiklik göstermelidir. Oluşan firenin bir kısmı havalandırmaya bağlı olarak oluşmaktadır. Bu durumda sıcak bölgelerde havalandırma sonucu oluşan fire daha fazla olacaktır. Ayrıca sıcak hava tohumların solunum hızını arttıracığından dolayı havalandırma yapılmasa bile fire miktarının artmasına neden olacaktır.

Soru 11: Lisanslı depoya kabul edilen ürünlerin maksimum depolama süresi ne kadar olmalıdır? Bu süre ürün çeşidine göre düzenlenmeli midir?

Lisanslı depoların sağlıklı işleyebilmesi ve yeni hasat döneminden önce hazırlıklarını tamamlayabilmesi için maksimum depolama süresi 12 ay olmalıdır.

Soru 12: TMO ile protokol imzaladınız mı? Depo kapasitesinin ne kadarını TMO'ya ne kadarını özel sektöre kullanıyorsunuz?

TMO ile protokolümüz bulunmaktadır. Yıllık değişimle birlikte 145 bin ton kapasitemizin her yıl 30-70 bin ton kadarı TMO tarafından kullanılmaktadır.

Soru 13: Lisanslı depolar, depo kira ücretlerini ürün el değiştirdiğinde tahsil etmesine rağmen her ay kira faturası düzenleyip KDV (%18) bildirim yapmak zorundadır. Tahsilata dayalı olmayıp tahakkuk esasına göre vergilendirilen bu durum için yorumunuz nedir?

Lisanslı depolar gelirlerini gecikmeli olarak aldığı için tüm vergilendirmeler tahsilat gerçekleştiğinde yapılmalıdır.

Soru 14: Lisanslı depo işletmecisi aynı zamanda tarımsal ürün ticareti de yapabilmeli midir? Kapasiteye göre bu oran ne olmalıdır?

Lisanslı depo işletmecisi toplam depo kapasitesinin %25'i oranında ürün ticareti yapabilmektedir. Lisanslı depolarda gelirlerin giderleri karşılama oranı düşük olduğundan bu oranın artırılması lisanslı depo işletmecisinin gelir-gider dengesini korumasına yardımcı olacaktır.

Soru 15: Lisanslı depoculuk ve TÜRİB’le ilgili bilgilendirme seminerlerinin düzenlenmesi gerektiğine inanıyor musunuz?

Çiftçilerin büyük bölümü lisanslı depoya ürün getirdiğinde TÜRİB platformundan haberdar oluyor. Çiftçilerin daha büyük bir bölümü ise TÜRİB platformunu kullanmayı bilmiyor ve alım satım işlemleri sırasında yanlış fiyat girerek mağdur olabiliyor. Bu nedenle TÜRİB bilgilendirme seminerleri faydalı olacaktır. Çiftçilerin bir kısmının ise bilgisayara veya internete erişimi yok. Bu nedenle en azından TÜRİB mobil uygulaması yapılmalıdır.

Soru 16: Eklemek istedikleriniz

Son olarak lisanslı depoların elektrik ve doğalgaz faturaları için bir düzenleme yapılabilir. Özellikle depoların dolduğu hasat dönemlerinde elektrik ve doğalgaz faturaları yükselmektedir. Lisanslı depolar gelirlerinin en düşük olduğu dönemlerde en yüksek faturaları ödemek durumunda kalmaktadır.

3.4.2.2. Mysilo Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk A.Ş. 'ye yönelik mülakat soruları ve cevapları

Soru 1: Şirketinizi kısaca tanıtır mısınız?

Dünyanın önde gelen firmalarından olan Mysilo Aksaray merkezli kurulmuştur. Önceleri sadece silo malzemesi üretip montajını yapıp anahtar teslim tesisi teslim ederken lisanslı depoculuk sektörüne 2017 yılında Yozgat'ta başlamış olup 2018 yılında ilk mahsulünü almıştır. Aksaray'da, Şefaattli'de, Eskişehir'de ve son olarak Kırklareli'nde lisanslı depo kurulmuştur. En son kapasite artırımlarıyla da 300.000 ton kapasitenin üzerine çıkmıştır.

Soru 2: Lisanslı depo kuruluşu için sabit ve değişken yatırım maliyetleri çerçevesinde teşvik ve kredi olanaklarının yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?

Kredi hususunda devlet bankaları gerekli desteği sağlamaktadır ve kredi miktarının ve sayısının yeterli olduğu son dönemde artan lisanslı depo şirketlerinin sayısının artmasına bağlı olarak kredi desteğinin yeterli olduğu düşünülmektedir.

Soru 3: Lisanslı depoculuk sisteminde yatırım geri dönüş süresi ne kadardır, ideal süre ne olmalıdır?

Yapılan yatırımın kendini amorti etmesi bir takım etkenlere bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. En önemli etken ise depo doluluk oranlarıdır. Depo doluluk oranları kurulan tesisin hinterlandı, alınan ürün cinsi ve miktarı, devlet politikası, iç yönetim ve mevsimsel faktörlere göre değişiklik göstermektedir.

Soru 4: Hangi tarım ürünleri için depolama hizmeti sunuyorsunuz?

Alınacak ürün cinsi ve miktarı üretici taleplerini karşılamaya yönelik planlama sonucu belirlenmektedir. Genel olarak tesis hinterlandında başta buğday ve mısır olmak üzere arpa ve yulaf ekimi yapıldığı için bu ürünlerin alımı yapılmaktadır. Geçmiş dönemlerde ise bir miktar nohut ve ayçiçeği alımı yapılmıştır.

Soru 5: Lisanslı deponuzu planlarken iklim değişikliğine ve tarımsal politikalara göre zaman içinde bölgenizde değişmesi muhtemel ürün çeşitliliğini göz önünde bulundurdunuz mu?

Lisanslı depoların çalışma prensibi doluluk oranlarını artırmak ve üretici taleplerini karşılamaya yöneliktir. Bu yüzden, hasat öncesinde bölge araştırması ve incelemesi yapıp, üretici dinlenip ona göre depolama planlanması yapılmaktadır. Mevsimsel değişkenliklerin ürün çeşitliliğini etkilemediği ürünün miktarını etkilediği görölmüş olup bu dönemlerde sadece ürün miktarı konusunda depolama planlaması yapılmıştır.

Soru 6: Yıllık ortalama doluluk oranınız nedir?

Yıllık doluluk oranımız mevsimsel faktörlere ve devlet politikalarına bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Genel olarak %70 civarında seyretmektedir.

Soru 7: Lisanslı depo işletmelerinin her ürün için yeterli depolama alanının olması gerektiğini düşünüyor musunuz? Örneğin, lisanslı depoya ayçiçeği ya da yulaf geldiğinde depolamayla ilgili herhangi bir zorlukla karşılaşılıyor musunuz?

Lisanslı depoculuk yanında tüccar faaliyetleri de olmaktadır. Bazı ürünlerin ekonomik değeri yüksek olduğu için tüccar faaliyetleri neticesinde ürün piyasasında değerlendirilmektedir. Örneğin; ayçiçeği, nohut ve mercimek. Bu ürünlerin lisanslı depolara gelmesi veya yeterli miktarda gelmesi tüccar faaliyetlerine ve devlet politikalarına bağlı olduğu için depolama konusunda planlama yapılamamaktadır. Çünkü depolamanın yapılacağı depoların hacmi büyük olduğu için ve bu ekonomik değeri yüksek ürünler iç piyasada değerlendirildiği için lisanslı depolar bu ürünler için depolama planlaması yapmamaktadır.

Soru 8: Alım baremlerine göre buğdaylar belirli sınıflara ayrılmaktadır. Lisanslı depo olarak, her sınıftaki buğday için yeterli depo tahsis etmekte zorlanıyor musunuz? Böyle bir durumla karşılaştığınızda çözüme yönelik uygulamanız var mı? Varsa lütfen açıklayınız.

Alım baremlerinin çok çeşitli olmasına bağlı olarak ve depolama yapılan siloların hacimlerinin yüksek olmasına bağlı olarak alım baremine göre alım planlaması yaparken ince eleyip sık dokumak zorundayız. Örneğin, Anadolu kırmızı sert buğday No:1 kodlu ürün 100 ton geliyor, 3.000 tonluk siloda depolaması yapılıyor. Bu durum hem çiftçinin hem de tesisin mağduriyet yaşamasına neden oluyor.

Soru 9: Nem oranı yüksek gelen mısırlarda, analiz ve sınıflandırma süreci ürünün kurutma işleminden önce yapıldığı için kurutma sonrası kırık oranında görülen değişim ürün sınıflandırma sürecini olumsuz etkiliyor mu?

2023 yılında lisanslı depolardan ürün çıkışı yapılırken de ürünlere analiz yapılması zorunluluğu geldi. TSE standardına göre yapılan analiz ve yöntemler sadece ürün alımına yönelik standartlardır. Ürün çıkışı için ayrı bir analiz standardı getirilmelidir. Bu durum özellikle mısır depolayan lisanslı depoların kanayan yarasıdır. Çünkü mısır, fizyolojisi gereği kurutma işlemine tabi tutulmakta, genleşmeye ve silo içerisindeki muhafaza uygulamaları neticesinde tane hareketine bağlı olarak üründe kırılmalar meydana gelmektedir. Bu durum lisanslı depo işletmecileri ile tüketicileri karşı karşıya getirmektedir.

Soru 10: Yürürlükte olan fire oranı uygulaması hakkında ne düşünüyorsunuz? Fire oranları, ürün çeşidi ve bölgeye göre güncellenmeli midir?

Fire oranlarının üretici ve tüketiciden kesilmesi üreticilerimizin ve tüketicilerimizin anlayamayacağı kadar karışık ve kompleks bir durumdur. Bu lisanslı depolara olan güven duygusunu azaltmaktadır. Fire oranlarına gelince, tesislerde genel olarak kantarlar ± 20 kg hassasiyet ile tartım yapmaktadır. Örneğin, 20.000 Kg ELÜS'ü olan bir tüketici fire sonrasında depodan diyelim ki 19.897 Kg ürün alması gerekiyor. Bu ağırlığı kantar tartamayacağı için tüketiciye 19.880 Kg ürün verilmektedir. Kalan 17 Kg ürün için hiçbir işlem yapılamamaktadır. Bu karmaşanın ve tıkanıklığın önüne geçilmesi gerektiğini düşünüyor ve fire oranlarının sadeleştirilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Soru 11: Lisanslı depoya kabul edilen ürünlerin maksimum depolama süresi ne kadar olmalıdır? Bu süre ürün çeşidine göre düzenlenmeli midir?

Depolama dönem ve süreleri üretici, tüketici ve lisanslı depo firmaları üçleminde değerlendirilmelidir ve en az 2 yılda bir depolama süre ve dönemleri iç piyasaya göre yeniden düzenlenmelidir. Çünkü ürünün iç ve dış piyasada ani yükselmeleri veya ani değer kayıpları yaşanmaktadır. Bu durum fiyat düşmelerinde ürünün depolarda fazla kalması ve tüketicinin ürün bulamamasına, ürünün değerinin arttığı durumlarda ise ürünün daha fazla değer kazanacağı düşüncesiyle üreticiyi kara borsacılığa yöneltmektedir.

Soru 12: TMO ile protokol imzaladınız mı? Depo kapasitesinin ne kadarını TMO'ya ne kadarını özel sektöre kullanıyorsunuz?

TMO ile protokol imzalanmıştır. Özel olarak TMO'ya depo ayrılmamıştır, zaten böyle bir teklif TMO kanadından gelmemektedir. Genel olarak üretici iç ve dış piyasa analizi yapar ve eğer TMO fiyatı iç piyasadan yüksekse ve fiyatının stabil kalacağı kanaatindeyse lisanslı depolar üzerinde TMO'ya satış yapmaktadır. Eğer, TMO fiyatı iç ve dış piyasanın altında ise ve ürünün ileriki dönemlerde değer kazanacağı kanaatinde ise emanet olarak lisanslı depolara teslimini yapmaktadır.

Soru 13: Lisanslı depolar, depo kira ücretlerini ürün el değiştirdiğinde tahsil etmesine rağmen her ay kira faturası düzenleyip KDV (%18) bildirimini yapmak zorundadır. Tahsilata dayalı olmayıp tahakkuk esasına göre vergilendirilen bu durum için yorumunuz nedir?

Bu konu hakkında herhangi bir yorum ve önerimiz yoktur.

Soru 14: Lisanslı depo işletmecisi aynı zamanda tarımsal ürün ticareti de yapabilmeli midir? Kapasiteye göre bu oran ne olmalıdır?

Evet. Lisanslı depo şirketleri de bir tüccar mantığı ile ürün ticareti yapmalıdır. Çünkü bir ürünün alıcısı ne kadar çok olursa değeri de o oranda artacaktır. Bu durum lisanslı depoların doluluk oranını artıracak gibi üretici içinde olumlu olacaktır. Depo kapasitesine göre bir sınır mutlaka olmalı ve bu sınırın %10'u geçmemesi gerektiğini düşünmekteyiz.

Soru 15: Lisanslı depoculuk ve TÜRİB’le ilgili bilgilendirme seminerlerinin düzenlenmesi gerektiğine inanıyor musunuz?

TÜRİB ve lisanslı depoculuk konusunda maalesef üreticilerimiz ve tüketicilerimiz bilinçsiz. TÜRİB ve lisanslı depo dernekleri hali hazırda seminer düzenlemektedir fakat bu seminerlerin yetersiz olduğunu düşünüyoruz.

Soru 16: Ekleme istedikleriniz.

—

3.4.2.4. Eskişehir Ticaret Borsası Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk A.Ş.'ye yönelik mülakat soruları ve cevapları

Soru 1: Şirketinizi kısaca tanıtır mısınız?

Eskişehir Ticaret Borsası Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk A.Ş. (ETB LİDAŞ) 10.06.2022 tarihinde Ticaret Bakanlığı İç Ticaret Genel Müdürlüğü'nün izni ile kurulmuş olup faaliyet izni (lisans) alma sürecindedir. Tek ortağı T.C. Eskişehir Ticaret Borsası'dır. Bu bağlamda, Eskişehir'de kamu tarafından kurulup işletilecek ilk ve tek lisanslı depo olma özelliği taşımaktadır. ETB, kurulduğu 31 Aralık 1925 tarihinden itibaren Eskişehir ilinde tarım ve hayvancılık alanlarında yer alan tüm paydaşlara hizmet eden ve sektörün talep, beklenti ve sorunları ile ilgili çözüm odaklı çalışmalar yürüten bir kuruluştur. Köklü bir kuruluş olan ETB'nin lisanslı depolama hizmetini de bünyesine katması yatırım odaklı sürdürülebilir projelerine bir örnektir.

Soru 2: Lisanslı depo kuruluşu için sabit ve değişken yatırım maliyetleri çerçevesinde teşvik ve kredi olanaklarının yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?

Lisanslı depo yatırımında teşvikler yeterli gibi gözükmesine rağmen kredi olanakları oldukça sınırlıdır. Sadece kamuya ait sınırlı sayıda finans kuruluşlarınca sağlanan kredi olanakları aşağı yukarı yatırım maliyetinin üçte bir oranındadır. Krediyi kolay ulaşım ve uygun maliyetli kredide bir teşvik unsuru olmakla birlikte güncel olarak teşvik ve kredi olanakları hem yetersiz hem de birbirleriyle doğru orantıda değildir.

Soru 3: Lisanslı depoculuk sisteminde yatırım geri dönüş süresi ne kadardır, ideal süre ne olmalıdır?

Lisanslı depoculukta yatırımın geri dönüş süresini hesaplayabilmenin oldukça zor olduğu kanaatindeyiz. Zira depolanacak ürünlerin rekolteleri ve regülasyon kurumlarının güncel politikaları bu hesaplamayı zorlaştırmaktadır. Bence ideal maksimum süre 12 yıl olmalıdır.

Soru 4: Hangi tarım ürünleri için depolama hizmeti sunmayı planlıyorsunuz?

Lisanslı depo yatırımını yapacağımız Eskişehir'de özellikle hububat ve yağlı tohum üretimi yoğun olduğundan bu ve benzeri tarım ürünlerini depolamayı planladık.

Soru 5: Lisanslı deponuzu planlarken iklim değişikliğine ve tarımsal politikalara göre zaman içinde bölgenizde değişmesi muhtemel ürün çeşitliliğini göz önünde bulundurdunuz mu?

Lisanslı depo yatırımımızı planlarken bölgemizdeki ürün çeşitliliğinin yatırımın atıl kalmasına etki edecek şekilde değişiklik göstereceği kanaatinde olmadık.

Soru 6: Lisanslı depo işletmelerinin her ürün için yeterli depolama alanının olması gerektiğini düşünüyor musunuz?

Lisanslı depo işletmeleri bölgelerindeki rekolte istatistiklerini göz önüne alarak depolama alanı oluşturmalıdır.

Soru 7: Alım baremlerine göre buğdaylar belirli sınıflara ayrılmaktadır. Lisanslı depo olarak, her sınıftaki buğday için yeterli depo tahsis etmeyi planlıyor musunuz? Bu durumla ilgili çözüm odaklı uygulama geliştirecek misiniz? Lütfen açıklayınız.

Özellikle buğday için sınıflarına göre yeterli depo tahsis edebilmeyi planladık, bu durumla ilgili çözümümüz kapasitesi büyük depolardan ziyade depolama kapasitesi küçük depolar ve bunların arasındaki aktarım organlarının tesis edilmesidir.

Soru 8: Nem oranı yüksek gelen mısırlarda, analiz ve sınıflandırma süreci ürünün kurutma işleminden önce yapıldığı için kurutma sonrası kırık oranında görülen değişimin ürünün sınıflandırma sürecini olumsuz etkileyeceğini düşünüyor musunuz? Böyle durumlar için kuruluş aşamasında alacağınız önlemler var mı?

Hayır, bu anlamda bir olumsuzluk beklemiyoruz. Tesiste yer alacak kurutma birimlerinin alev boyu ideal olan teknolojik sistemler kurulacak, kırık ve fire oranları mümkün olan minimum seviyede tutulacaktır. Bu anlamda mısır üreticisi ve sanayicisi içinde bir tercih talep cazibesi doğuracaktır.

Soru 9: Yürürlükte olan fire oranı uygulaması hakkında ne düşünüyorsunuz? Fire oranları, ürün çeşidi ve bölgeye göre güncellenmeli midir?

Yürürlükte olan fire uygulaması kısmen güncellendi ancak fire oranlarının hem ürün çeşidi hem bölge hem de ilgili harman dönemi olarak her yıl güncellenmesi gerektiğini düşünüyorum.

Soru 10: Lisanslı depoya kabul edilen ürünlerin maksimum depolama süresi ne kadar olmalıdır? Bu süre ürün çeşidine göre düzenlenmeli midir?

Söz konusu süre maksimum bir yıl olmalıdır. Bu suretle lisanslı depolardaki emtianın üretim ekonomisine katkı sağlaması hızlanacak belki de bir miktar ithalattan uzaklaşılacaktır. Depolama sürelerindeki kısıt ELÜS işlemlerinin belli dönemlerde yoğunlaşmasına sebep olabileceği gibi ilgili dönemin rekolte tahminlerine ve gerçeklerine göre depolama süreleri güncellenebilir.

Soru 11: TMO ile protokol imzaladınız mı? Depo kapasitesinin ne kadarını TMO'ya ne kadarını özel sektöre kullandırmayı planlıyorsunuz?

Hayır, TMO ile bir protokol imzalamadık. Kurmakta olduğumuz lisanslı depo tesislerinin önemli orandaki kapasitesi daha ziyade spot piyasası yüksek olan Eskişehir Ticaret Borsamızın tüccar ve sanayici üyelerine ve de bölgemiz üreticilerine kullanılacaktır.

Soru 12: Lisanslı depolar, depo kira ücretlerini ürün el değiştirdiğinde tahsil etmesine rağmen her ay kira faturası düzenleyip KDV (%18) bildirimini yapmak zorundadır. Tahsilata dayalı olmayıp tahakkuk esasına göre vergilendirilen bu durum için yorumunuz nedir?

Bu sorunuz için özellikle teşekkür ederim. Az önce teşviklerden söz ettik. ELÜS'e muhatap olan herhangi bir tarım ürününden zirai stopaj alınmıyor, aynı zamanda ELÜS ticaretinden doğan kazançlardan kurumlar ve gelir vergisi alınmıyor. Hal böyleyken ve bir takım teşviklerden söz edilmişken tahsilatı yapılmayan KDV'nin tahakkuk ettirilmesi ve % 18 gibi yüksek bir KDV oranını asla makul bulmuyoruz.

Soru 13: Lisanslı depo işletmecisi aynı zamanda tarımsal ürün ticareti de yapabilmeli midir? Kapasiteye göre bu oran ne olmalıdır?

Lisanslı depo işletmeleri hakkında önemli serzenişlere sebep olan sorunlardan biri de maalesef lisans depo işletmecisinin aynı zamanda kendi tesislerinde tarım ürünü ticareti yapmasıdır. Bu durum hem haksız rekabete hem de bir takım spekülasyonlara sebep olmaktadır. Yani bu oran sıfır olmalıdır.

Soru 14: Lisanslı depoculuk ve TÜRİB’le ilgili bilgilendirme seminerlerinin düzenlenmesi gerektiğine inanıyor musunuz?

ELÜS, TÜRİB ve Lisanslı Depoculuk hakkında bilgilendirmeler sıklıkla yapılmalı özellikle finans sektörü de muhatap alınmalıdır.

Soru 15: Eklemek istedikleriniz

Şeffaf, adil, derin, manipölasyonlardan uzak, arz ve talebi dengeleyici bir piyasa oluşmasını hedef alan TÜRİB sisteminde özel emirle gerçekleştirilen ELÜS satışlarının fiyatının ilan edilmemesi en hafif tabirle bir garabettir.

3.4.3. Acenteye (Eskişehir Ticaret Borsası) Yönelik Mülakat Soruları ve Cevapları

Soru 1: Kurumunuzu kısaca tanıtır mısınız?

Ülkemizde 5174 yasa ile çalışması düzenlenen Borsamız, üyelerimizin müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, meslekî faaliyetlerini kolaylaştırmak, mesleğin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak, mensuplarının birbirleri ve halk ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hakim kılmak üzere mesleki disiplin, ahlak ve dayanışmayı korumak ve yukarıda belirttiğimiz kanunda yazılı hizmetler ile mevzuatla Borsalara verilen görevleri yerine getirmek amacıyla, tüzel kişiliğe sahip kamu kurumu niteliğine sahip bir kuruluştur.

Borsamızın bağlı bulunduğu Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Borsamızın bir üst kurulu ve Ankara'daki temsilcisidir. Ana görevi ise Odalar ve Borsalar arasında birlik ve dayanışmayı sağlamak, ticaret ve sanayinin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak, üyelerinin mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak, üyelerin birbirleriyle ve halkla olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hakim kılmak üzere meslek disiplinini ve ahlakı korumaktır.

1926 yılından bu yana faaliyet gösteren Borsamız halen Odunpazarı İlçesi Gündoğdu Mahallesi'nde bulunan 55.000 m²'lik alanı kapsayan merkez yerleşkesinde, İdare Binası, Meclis Toplantı Salonu, Konferans Salonu, Fuaye ve Sergi Salonu, Tarım Aletleri Müzesi, Elektronik Emtia Satış Salonu, Üye ve Danışman Ofisleri, TÜRİB Acenteliği, Macaristan Vize Destek Ofisi, Çifti Kafeteryası, halka açık Lokanta, satışa sunulmak üzere gelen ürünlerin fiziki ve kimyasal analizlerinin yapıldığı Satış Öncesi Analiz Laboratuvarı, Özel İstek Laboratuvarı ile Yem ve Yağ Analiz Laboratuvarları, 60 tonluk 2 adet Elektronik Kamyon Kantarı, 132 adet Betonarme Yatay Hububat Deposu ile Bin Tonluk Çelik Hububat Siloları bulunmaktadır.

Ayrıca Borsamız 5 İlçede kurmuş olduğu İrtibat Büroları ile faaliyetlerini sürdürmektedir. Çifteler ve Sivrihisar İlçeleri İrtibat Bürolarında tescil, satış öncesi analiz, açık arttırma ile satışlar, yazıhane, depolama ve kantar hizmetleri, Beylikova İlçesi İrtibat Bürosunda, tescil, satış öncesi analiz ve kantar hizmeti, Alpu ve Seyitgazi İrtibat Bürolarında tescil ve satış öncesi analiz hizmetleri, Canlı Hayvan İrtibat Bürosunda ise yalnızca tescil hizmeti verilmektedir.

Bunların dışında, Borsamızın envanter kayıtlarında yer alan, Organize Sanayi Bölgesinde 77.323 m² arsası üzerinde faaliyette olan 20.000 m² kapalı alana sahip Lojistik Depolama Tesisi ile Eskişehir Sevinç Köyü mevkiinde 13.442 m² arsa, Sivrihisar İlçesi Kurşunlu mevkiinde 23.303 m² arsası bulunmaktadır.

Borsamızın 450 üyesi bulunmaktadır. Eskişehir Ticaret Borsası, tarım ve hayvancılığın ülke için önemini her zaman önde tutmuş ve kalkınmanın önemli yollarından biri olarak görmüştür. Eskişehir Ticaret Borsası, bu yolda ülke kalkınmasını ilgilendiren konulara yasaların kendine vermiş olduğu yetki ve sorumluluklar çerçevesinde ciddiyetle eğilmeyi görev olarak benimsemiştir. Bu anlayış Borsamızı Odalar ve meslek kuruluşları arasında hak ettiği seviyeye ulaştırmıştır. ETB, üyesi olan firmaların faaliyetlerinde karşılaştıkları darboğazlar ve sorunların çözümünü sağlamakta ve üyelerini ilgili merciler nezdinde temsil etme görevini hassasiyetle yerine getirmektedir. Eskişehir Ticaret Borsası her zaman ülke ve bölge ekonomisinin kalkınması açısından üzerine düşen görevi, belirlediği kalite politikası çerçevesinde sürdürmeye devam edecektir.

Soru 2: Acente olarak TÜRİB ile işbirliği düzeyiniz nedir?

Eskişehir Ticaret Borsası TÜRİB ile imzaladığı sözleşme gereği yetkili bir TÜRİB Acentesi olarak Eskişehir hinterlandında başvuru yapan yatırımcıların evraklarını teslim alıp, kontrol ederek, kayıtlarını gerçekleştirmektedir. Bu tarih itibarıyla Acentemizin kayıtlı mudi sayısı 5409'dur. Kayıt işlemleri sırasında yatırımcılardan teslim alınan kayıt evrakları Acentemiz tarafından güvenli bir şekilde arşivlenmektedir.

TÜRİB İşlem Platformu üzerinde Elektronik Ürün Senedi (ELÜS) alım ve satım işlemlerini yalnızca acenteler vasıtasıyla kayıt olan yatırımcılar yapabilmektedir.

Soru 3: TÜRİB'e yatırımcı kaydı yapılan kişiler sadece çiftçiler, tüccarlar ve sanayicilerden mi oluşmaktadır?

Başta çiftçiler olmak üzere tüm gerçek ve tüzel kişi yatırımcılar TÜRİB'e kayıt olabilir, platform üzerinden işlem yapabilirler.

Soru 4: Çiftçi ve tüccar dışında sisteme kayıt olmak isteyenlerin işleyiş konusunda yeterli bilgiye sahip olduklarını düşünüyor musunuz?

Tarım sektörü dışından sisteme kayıt olmak isteyenlerin TÜRİB'in işleyişi konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını düşünmekteyiz.

Soru 5: Bölgeniz çiftçisinin ve/veya bölgeniz mudilerinin diğer bölgelerdeki acentelerden hizmet alması serbestisini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bölgemiz yatırımcılarının kayıt işlemlerinin Lisanslı Depo işletmeleri marifetiyle diğer bölgelerdeki Acenteler tarafından yapılması nedeniyle, Eskişehir hinterlandında yetiştirilen tarımsal emtiaların alım-satımlarının TÜRİB üzerinden gerçekleştirilmesi halinde Acente Hizmet Ücretini Eskişehir Ticaret Borsası TÜRİB Acentesi olarak alamamaktayız. Hizmet ücretini yatırımcının kayıtlı olduğu Acente almaktadır. Bu nedenle mağduriyet doğmaktadır.

Bu tarz yapılan kayıt işlemlerinin TÜRİB idaresi tarafından ivedilikle düzeltilmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

Soru 6: TÜRİB ve mudiye yönelik sağladığınız acentelik hizmetinin karşılığını alabildiğinizi düşünüyor musunuz?

Acentelik hizmet ücretlerinin bir kısmı TÜRİB tarafından diğer Acentelere ödendiğinden Acentelik hizmetinin tam karşılığını alamamaktayız.

Soru 7: Lisanslı depoculuk ve TÜRİB'le ilgili bilgilendirme seminerlerinin düzenlenmesi gerektiğine inanıyor musunuz?

Tarımsal ürünlerin alım ve satımını yapmak isteyen alıcı ve satıcıları bir araya getiren TÜRİB Platformunun daha fazla tanınırlığının, bilinirliğinin artırılması, işlem yapacak olan yatırımcıların eğitilmesi için gerekli olan bilgilendirme seminerlerinin düzenlenmesinin faydalı olacağına inanmaktayız.

Soru 8: Eklemek istedikleriniz.

—

3.4.4. Tüccarlara yönelik mülakat soruları ve cevapları

Araştırma kapsamında görüşülen tüccarlar sorulara kısa cevaplar vermeyi tercih ettiği için ve daha sağlıklı yorumlama yapabilmek için elde edilen veriler soruların altında tablo halinde verilmiştir.

Soru 1: Kaç yıldır aktif olarak tarımsal ürün ticareti sektöründe yer almaktasınız?

Tüccar 1	Şirketimiz, 1927 yılından beri zahire ticareti üzerine hizmet vermektedir. 2019 yılından itibaren de lisanslı depoculuk ve TÜRİB’de işlem yapmaktayız.
Tüccar 2	1960 yılından itibaren Eskişehir’in Çifteler ilçesinde faaliyet gösteriyoruz.
Tüccar 3	15 yıldır.
Tüccar 4	1996 senesinden itibaren tarımsal ürün ticaret sektöründe yer almaktayız.
Tüccar 5	25 yıldır tarım ticareti ile uğraşıyoruz.

Soru 2: Hangi tarımsal ürünlerin ticaretini yapmaktasınız?

Tüccar 1	Arpa, buğday, mısır, çavdar ve ayçiçek
Tüccar 2	Zahirecilik üzerine ticaretini yaptığımız ürünler; buğday, arpa, mısır, yulaf ve ayçiçeğidir. Bunların yanında kimyevi gübre bayiliklerimiz de vardır. BAGFAŞ, İGSAŞ Gemlik, ETİ Gübre, Gübretaş, Nativa, Seleda bayiliklerimiz bulunmaktadır.
Tüccar 3	Arpa, buğday, ayçiçek, mısır ve yulaf
Tüccar 4	Arpa, buğday, mısır, ayçiçek.
Tüccar 5	Arpa, buğday ve mısır.

Soru 3: Lisanslı depolama hakkında yeterli bilgiye sahip misiniz?

Tüccar 1	Evet, sistemin içerisinde aktif olarak yer aldığımız için yeterince bilgiye sahibiz.
Tüccar 2	Evet, yeterli bilgiye sahibiz.
Tüccar 3	Evet, lisanslı depolama hakkında yeterli bilgiye sahibiz.
Tüccar 4	Evet yeterli bilgi ve deneyimimiz var.
Tüccar 5	Evet, lisanslı depolama ile ilgili yeterli bilgimiz var.

Soru 4: Lisanslı depolara emtia teslimlerinde kalite ve termin konularında herhangi bir olumsuzluk yaşadınız mı? Yaşadıysanız lütfen açıklayınız.

Tüccar 1	Hayır, şu ana kadar herhangi bir olumsuzluk yaşamadık.
Tüccar 2	Herhangi bir sıkıntı yaşamadık. Lisanslı depoya giden malın analizleri yapılıp, gereken değer verilip, sınıflandırılıp alımı yapılıyor. Çalışan personel de işleyişi bildiği için sıkıntı olmuyor.
Tüccar 3	Evet. Lisanslı depodan teslim aldığımız ürün 2. sınıf kırmızı buğday iken Ticaret Borsası'nda yemlik kırmızı buğday çıktı.
Tüccar 4	3 yıldır lisanslı depoları aktif olarak kullanmaktayız herhangi bir sorun yaşamadık.
Tüccar 5	Son yıllarda lisanslı depoları aktif olarak kullanıyoruz, sıkıntı yaşamadık.

Soru 5: TÜRİB'e kayıt olma sürecinde herhangi bir sorunla karşılaştınız mı?

Tüccar 1	Hayır, herhangi bir sorunla karşılaşmadan kayıt işlemlerimizi tamamladık.
Tüccar 2	Herhangi bir sıkıntı olmadı.
Tüccar 3	Hayır.
Tüccar 4	Hayır.
Tüccar 5	Hayır, sorunsuz bir şekilde kayıt işlemlerini tamamladık.

Soru 6: Lisanslı depoda ve TÜRİB işlem platformunda aradığınız herhangi bir ürüne kolaylıkla ulaşabiliyor musunuz?

Tüccar 1	Evet, platform üzerinden ticaretini yaptığımız her ürünün alım satım işlemlerini gerçekleştiriyoruz.
Tüccar 2	Evet, istediğimiz ürünü rahatlıkla alabiliyoruz.
Tüccar 3	Hayır, sistem çok pratik değil. Cep telefonu ile işlem yapmak da imkansız.
Tüccar 4	Evet.
Tüccar 5	Evet, ticaretini yaptığımız ürünlerin hepsi lisanslı depolarda ve TÜRİB'de mevcut.

Soru 7: TÜRİB’de seans süreleri uygun mu?

Tüccar 1	Kısmen uygun, süreler daha uzun olabilir.
Tüccar 2	Bence uygundur.
Tüccar 3	Hayır.
Tüccar 4	Evet, seans süreleri yeterli.
Tüccar 5	Seans süreleri daha uzun olmalı.

Soru 8: TÜRİB piyasasında, özel işlemlerde fiyatlamayı göremiyorsunuz? Sizce bu durum olumlu mu? Olumsuz mu? Bu durumu piyasa derinleşmesi ve şeffaflığı yönünden nasıl değerlendiriyorsunuz?

Tüccar 1	Bu konu hakkında bir bilgimiz yok.
Tüccar 2	Adı üstünde özel işlem, bence olumlu.
Tüccar 3	Olumlu ve mantıklı buluyorum.
Tüccar 4	Olumsuz, şeffaflığı açısından uygun bulmuyorum.
Tüccar 5	Olumsuz olarak değerlendiriyoruz, özel işlemlere ait fiyatlar da ilan edilmeli.

Soru 9: Kira, nakliye ve analiz desteklerinin yeterli düzeyde olduğunu düşünüyor musunuz?

Tüccar 1	Evet, tüm destekler yeterli düzeydedir.
Tüccar 2	Tekrar gözden geçirilebilir.
Tüccar 3	Hayır, yeterli değil.
Tüccar 4	Evet.
Tüccar 5	Hayır, yeterli değil. Bu destekler sadece ilk ürün teslim eden çiftçiye değil tüm ELÜS’lere sağlanmalı.

Soru 10: Lisanslı depolarda, işlem sonrası yapılan yasal kesintiler hakkında ne düşünüyorsunuz?

Tüccar 1	Kesintilerin çok fazla olduğu kanaatindeyiz, daha az olmalı.
Tüccar 2	İlk etapta güzeldi, şu an fazla kesiliyor.
Tüccar 3	Kesintilerin makul seviyede olduğunu düşünüyorum.
Tüccar 4	Normal oranlarda olduğunu düşünüyorum.
Tüccar 5	Kesintilerde yıllar içinde çok fazla artış yaşandı, güncellenmeli ve düşürülmesi gerekir.

Soru 11: Lisanslı depodaki ürünler üzerinden çıkarılan Elektronik Ürün Senetleri (ELÜS) rehni karşılığında kullandırılan krediler hakkında yeterli bilgiye sahip misiniz? Bu kapsamda kredi kullandınız mı? Sizce, özel ve kamu bankalarının ELÜS'leri kredilendirme çerçevesinde tutumları nasıl?

Tüccar 1	ELÜS'ler karşılığında kullandırılan krediler konusunda yeterli bilgiye sahip değiliz, şirketimiz tarafından şimdiye kadar ELÜS üzerinden kredi kullanımı yapılmadı.
Tüccar 2	Evet, ELÜS karşılığında kullandırılan krediler hakkında yeterli bilgiye sahibim. Kredi faizlerinin yüksek olduğunu düşünüyorum, normal kredi faizlerinin yarısı kadar olması gerekir. Bankalar sıkıntı çıkarmadan kredi kullanma imkanı sağlıyorlar.
Tüccar 3	Evet, ELÜS üzerinden kredi kullanımı yapıyoruz. ELÜS'ü bankaya rehin veriyoruz, bankadan da mevzuatlar çerçevesinde ürünün %80'i karşılığında kredi kullanıyoruz.
Tüccar 4	Evet sahibim, kredi kullanımı yapıldı. Özel ve kamu bankaları tarafından krediler işleyişe uygun şekilde gerçekleştiriliyor.
Tüccar 5	Evet, bilgimiz var ve kredi kullandık.

Soru 12: TÜRİB ve ELÜS işlemlerinin bir nevi haksız rekabete neden olduğunu düşünüyor musunuz?

Tüccar 1	Hayır, düşünmüyoruz.
Tüccar 2	Günümüz şartlarında her türlü rekabet olduğu için haksız rekabet olduğunu düşünmüyorum.
Tüccar 3	Evet, maalesef tüccarlar azalıyor.
Tüccar 4	Hayır, düşünmüyoruz.
Tüccar 5	Hayır, haksız rekabete yol açacak bir durum yok.

Soru 13: Lisanslı depoculuk sistemi ve TÜRİB'le ilgili tedirginlik duyuyor musunuz?

Tüccar 1	Hayır, herhangi bir tedirginliğimiz yok.
Tüccar 2	Hayır, herhangi bir tedirginlik duymuyorum.
Tüccar 3	Evet.
Tüccar 4	Herhangi bir olumsuz durum oluşacağını düşünmüyorum.
Tüccar 5	Hayır.

Soru 14: Lisanslı depoculuk ve TÜRİB’le ilgili bilgilendirme seminerlerinin düzenlenmesi gerektiğine inanıyor musunuz?

Tüccar 1	Evet, bilgilendirme amaçlı seminerler yapılmalı.
Tüccar 2	Evet, olabilir.
Tüccar 3	Evet, düzenlenmesi gerekiyor.
Tüccar 4	Evet, gerekli.
Tüccar 5	Evet, bilgilendirme seminerleri sıklıkla düzenlenmeli.

Soru 15: Eklemek istedikleriniz

Tüccar 1	—
Tüccar 2	Depolama süresinin 1 yıla düşürülmesinin kesinlikle yanlış olduğunu düşünüyorum.
Tüccar 3	İşlem saatlerinin genişletilmesi ve mobil uygulama yapılması gerektiğini düşünüyorum.
Tüccar 4	—
Tüccar 5	—

3.4.5. Çiftçilere Yönelik Mülakat Soruları ve Cevapları

Araştırma kapsamında görüşülen çiftçiler sorulara kısa cevaplar vermeyi tercih ettiği için ve daha sağlıklı yorumlama yapabilmek için elde edilen veriler soruların altında tablo halinde verilmiştir.

Soru 1: Kaç yıldır aktif olarak çiftçilik yapmaktasınız? Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) sorunlarıyla karşılaşılıyor musunuz?

Çiftçi 1	7 yıldır aktif olarak çiftçilik yapmaktayım. ÇKS ile ilgili herhangi bir sorun yaşamadım.
Çiftçi 2	40 yıldır çiftçilik yapıyorum. ÇKS ile ilgili sorunla karşılaşmadım.
Çiftçi 3	25 yıldır aktif üreticiyim. ÇKS konusunda sorun yaşamıyorum.
Çiftçi 4	Yaşım 67, çocukluktan bu yana çiftçilik yapıyorum. Yaklaşık 50 yıldır.
Çiftçi 5	25 senelik çiftçiyim. Çiftçi Kayıt Sistemi'nde kısmen sorunlar yaşıyorum.
Çiftçi 6	15 yıldır aktif olarak çiftçilik yapıyorum. Çocukluktan bu yana toplam 20 yıldır. ÇKS, İlçe Tarım Müdürlüklerinde sisteme yüklenebilmelidir.
Çiftçi 7	17 yıldır çiftçilik yapıyorum. Çiftçi Kayıt Sistemi ile sorun yaşanıyor.
Çiftçi 8	7 senedir çiftçilik yapıyorum. Hayır, ÇKS ile ilgili sorunla karşılaşmadım.
Çiftçi 9	30 yıldır çiftçiyim. ÇKS ürün değişikliği için ileri tarihli zaman belirlenmelidir. Başvuru süresi uzatılmalıdır.
Çiftçi 10	27 yıldır çiftçiyim. ÇKS ile ilgili herhangi bir sorun yaşamadım.
Çiftçi 11	13 yıldır çiftçilik yapmaktayım. ÇKS kapsamında Ziraat Odası aidatları düşürülebilir.
Çiftçi 12	50 yıldır çiftçiyim. ÇKS ile ilgili hiç sorun yaşamadım.
Çiftçi 13	35 yıldır çiftçiyim. ÇKS ile ilgili sıkıntılar var, kaldırılması gerekir.
Çiftçi 14	20 yıldır çiftçiyim. Hayır, ÇKS ile ilgili sorun yaşamıyorum.
Çiftçi 15	10 yıllık çiftçiyim, ÇKS ile sorunum olmadı.
Çiftçi 16	30 yılı aşkın süredir çiftçilik ile uğraşıyorum. Zaman zaman ÇKS ile ilgili sorunlar oluyor.
Çiftçi 17	25 yıldır çiftçilik yapıyorum. ÇKS sorunu yaşamadım.
Çiftçi 18	2005 yılından beri, yani yaklaşık 18 yıldır çiftçilik yapıyorum. ÇKS ile ilgili ürün değişikliği yaparken sorunlar çıkabiliyor. Ürün değişiklik süreleri uzatılmalı.
Çiftçi 19	15 yıldır aktif olarak çiftçilik yapıyorum ama çocukluktan itibaren bu sektörün içindeyim. ÇKS ile ilgili sorunla karşılaşmadım.
Çiftçi 20	10 yıldır çiftçilikle geçimimi sağlıyorum. ÇKS ile ilgili herhangi bir sorun yaşamadım.

Soru 2: Üretim yaptığınız alanın aktif büyüklüğü ne kadardır? Tarlalar kendinize mi ait? İcarcı mısınız?

Çiftçi 1	Üretim yaptığım alanın toplam büyüklüğü 800 dekar. Yarısı icar, yarısı kendime ait.
Çiftçi 2	500 dekarlık bir alanda üretim yapmaktayım. Bunun yarısı icar, yarısı kendime ait.
Çiftçi 3	6.000 dekar üzerinde çalışıyorum, icar olarak çalıştığımız yerler de var
Çiftçi 4	150 hektar, kendime ait.
Çiftçi 5	Toplam 500 dekar. Yarı yarıya.
Çiftçi 6	Kendime ait, belirli oranda kiraladığım da olmaktadır. Yaklaşık 100 hektar.
Çiftçi 7	600 dönümlük alanda üretim yapıyorum. Yarısı kendime ait, yarısı icar.
Çiftçi 8	20 hektar, tarlalar kendime ait.
Çiftçi 9	2.200 hektar, kendime ait.
Çiftçi 10	Tamamı 500 dekarlık bir alan. Yarısı kendime ait, yarısında da icar olarak üretim yapıyorum.
Çiftçi 11	50 hektar. Kendime ait, kiralık alan işlemiyorum.
Çiftçi 12	500 dekar. Tarlalar kendime ait, çocuklarımla birlikte üretim yapıyoruz.
Çiftçi 13	Hisseli 300 dekar.
Çiftçi 14	300 dekarlık bir alanda üretim yapıyorum. 85 dekarı kendi tarlam.
Çiftçi 15	800 dekar, tamamı kendime ait.
Çiftçi 16	Yaklaşık 1.500 hektar. Çoğu kendime ait, bir kısmı da kira.
Çiftçi 17	100 hektar, kendime ait.
Çiftçi 18	500 dekar. Kendimize ait, ailece üretim yapıyoruz.
Çiftçi 19	1.000 dönüm, 700 dönümü kendime ait.
Çiftçi 20	2.000 hektar. Yarısı kendime ait, yarısı icar.

Soru 3: Yıl içinde kaç farklı ürün yetiştirmektesiniz ve bu ürünler nelerdir?

Çiftçi 1	Arpa, buğday, ayçiçek, mısır.
Çiftçi 2	Mevcut durumda arpa, buğday, ayçiçek ve mısır üretimi yapıyorum. Önceki yıllarda pancar üretimi de yaptım.
Çiftçi 3	Yıl içinde maksimum 2 ürün yetiştiriyorum. Pancar-buğday ya da mısır-buğday şeklinde ürün yetiştiriyorum.
Çiftçi 4	Arpa, buğday, yulaf, nohut
Çiftçi 5	Arpa, buğday, pancar ve mısır.
Çiftçi 6	Arpa, buğday, yulaf ve nohut
Çiftçi 7	Yıl içinde bir ürün yetiştiriyorum. Arpa, buğday, mısır ya da ayçiçek ekiyorum.
Çiftçi 8	Arpa ve buğday.
Çiftçi 9	Arpa, buğday, yulaf.
Çiftçi 10	Arpa, buğday, ayçiçeği ve mısır.
Çiftçi 11	Arpa ve buğday yetiştiriyorum.
Çiftçi 12	2 ürün yetiştiriyoruz. Arpa ve mısır.
Çiftçi 13	Buğday
Çiftçi 14	Arpa, buğday, yağlık ayçiçeği ve mısır.
Çiftçi 15	Yıl içinde 2 ürün yetiştiriyoruz. Buğday ve mısır.
Çiftçi 16	Arpa, buğday ve mısır.
Çiftçi 17	Arpa, buğday. Çok az da pancar.
Çiftçi 18	Buğday, yulaf ve mısır.
Çiftçi 19	Arpa, buğday, ayçiçeği ve mısır.
Çiftçi 20	Arpa ve buğday.

Soru 4: Lisanslı depolama hakkında yeterli bilgiye sahip misiniz? Lisanslı depolarda işlem yapıyor musunuz?

Çiftçi 1	Lisanslı depolarda işlem yapıyorum ancak yeterli bilgiye sahip değilim.
Çiftçi 2	İşlem yapıyorum ama yeterli bilgiye sahip değilim.
Çiftçi 3	Lisanslı depo ile çalışıyorum. Emanete verip daha sonra TÜRİB üzerinden satış yapıyorum.
Çiftçi 4	Evet, aktif olarak işlem yapıyorum.
Çiftçi 5	Kısmen. Sadece TMO için lisanslı depolara ürün verdim.
Çiftçi 6	Evet, yapıyorum. Toplantılara müsait oldukça katılım sağlayarak bilgi edinmiştim.
Çiftçi 7	Lisanslı depolama hakkında bilgim var ve işlem yapıyorum.
Çiftçi 8	Tam bilgiye sahip değilim. Çok az işlem yaptım.
Çiftçi 9	İşlem yapıyorum, bilgim var.
Çiftçi 10	İşlem yapıyorum ama yeterli bilgiye sahip değilim. O yüzden sadece TMO alımlarında lisanslı depoya ürün teslimi yaptım.
Çiftçi 11	Evet ama genellikle kendi ambarımda mahsulümü muhafaza ediyorum.
Çiftçi 12	Evet, işlem yapıyorum.
Çiftçi 13	Evet.
Çiftçi 14	Evet, bilgim var ama sadece 1-2 işlem yaptım.
Çiftçi 15	İşlem yapıyorum ama tam olarak işleyişi bilmiyorum.
Çiftçi 16	Evet, bilgim var. Ara ara işlem yapıyorum.
Çiftçi 17	Evet, işlem yapıyorum. Yeterli bilgim yok. İnternet üzerinden birkaç video izledim ama yeterince bilgilendirici değil.
Çiftçi 18	Evet, işlem yapıyorum.
Çiftçi 19	Sadece TMO'ya ürün vermek için lisanslı depoları kullanıyorum. Yeterli bilgim yok.
Çiftçi 20	Evet.

Soru 5: TÜRİB’e kayıt oldunuz mu? Kayıt olma sürecinde herhangi bir sorunla karşılaştınız mı?

Çiftçi 1	TÜRİB’e kayıt oldum ama kayıt esnasında yeterli bilgilendirme yapılmadı. Kayıt yapan kurumda, gerekli bilgileri alabileceğim yeterli donanıma sahip kişiler yoktu. Kayıt olma sürecinde eksik bilgilendirme vardı ve yönlendirici organizasyon yoktu.
Çiftçi 2	Kayıt oldum ama yeterli bilgilendirme yapılmadı.
Çiftçi 3	Evet, kayıt oldum. Kayıt esnasında sorun yaşamadım.
Çiftçi 4	TÜRİB’e kayıtlıyım. Kayıt olurken sorun yaşamadım.
Çiftçi 5	Kayıtlıyım. Herhangi bir sorunla karşılaşmadım.
Çiftçi 6	Evet, kayıt yapılırken sorun yaşamadım ama kayıt esnasında bilgilendirme ve yönlendirme yapılması gerektiğini düşünüyorum.
Çiftçi 7	TÜRİB kaydım var, sorun yaşamadım.
Çiftçi 8	TÜRİB’e kayıt oldum. Herhangi bir sorun yaşamadım.
Çiftçi 9	Evet, TÜRİB kaydım var. Sorun yaşamadım.
Çiftçi 10	TMO’ya ürün verdiğim için kayıt oldum ama kayıt olurken herhangi bir bilgilendirme yapılmadı.
Çiftçi 11	Evet, kayıt oldum.
Çiftçi 12	TÜRİB’e kayıt oldum. Hayır, sorun yaşamadım.
Çiftçi 13	Kayıt oldum ama TÜRİB hakkında çok bilgim yok.
Çiftçi 14	Evet, kayıt oldum. Herhangi bir sorun yaşamadım.
Çiftçi 15	TÜRİB’e kayıt oldum. Ancak, sistemi kullanmayı bilmediğim için satış yapabilmek için çevremden yardım alıyorum.
Çiftçi 16	Sorunsuz bir şekilde kayıt işlemlerimi tamamladım.
Çiftçi 17	Evet, sorun yaşamadım.
Çiftçi 18	Kayıt oldum. Sorun yaşamadım, hatta eksik belgelerimi tamamlama konusunda yardımcı oldular.
Çiftçi 19	TÜRİB’e kayıtlıyım, sorun olmadı.
Çiftçi 20	Evet, TÜRİB’e kayıt oldum. İlk zamanlarda kayıt olduğum için biraz yoğunluk vardı.

Soru 6: Lisanslı depoculuk şirketlerinin her ürün için yeterli kapasitede olduğunu düşünüyor musunuz? Örneğin, lisanslı depoya ayçiçeği götürdüğünüzde herhangi bir zorlukla karşılaşılıyor musunuz?

Çiftçi 1	Kesinlikle düşünmüyorum. Örneğin; 1. kalite ürün için depo açılmıyor. Yüksek kaliteli ürünümüz düşük sınıflı ürünlerle bir arada depolanıyor.
Çiftçi 2	Lisanslı depoların her ürün için yeterli kapasitede olmadığını düşünüyorum.
Çiftçi 3	Bence yeterli kapasiteye sahip değiller. Buğday ve mısır hasadında yer kalmama durumu olabiliyor. Dolayısıyla, üretici, ürününü dışarıda daha düşük fiyatlara satmak zorunda kalabiliyor.
Çiftçi 4	Hububatla beraber baklagil ve yağlık ayçiçek alımı da yapılabilir.
Çiftçi 5	Yetersiz. Lisanslı depolama için yetersiz ürün alanı var. Ürünlerimizin kalitesinde depolanmadığını ve işlem görmediğini düşünüyorum.
Çiftçi 6	Hayır. Hububat dışında baklagil ve yağlık ayçiçeği alımı da yapılabilir.
Çiftçi 7	Yeterli kapasite bulunmamakta ve ayçiçeği alımı yapılmıyor.
Çiftçi 8	Yeterli olmadığını düşünüyorum. Bölgemizdeki depo kapasiteleri artırılabilir. İhtiyaç var.
Çiftçi 9	Bölgemizde bulunan lisanslı depolarının kapasiteleri artırılabilir.
Çiftçi 10	Kesinlikle yeterli kapasitede değil. Eskişehir genelinde ürün kalitesi düşük ve orta sınıfta olduğu için lisanslı depolarda daha çok bu standartlardaki ürünlere yönelik depolama alanı mevcut. Dolayısıyla, 1. sınıf ürün götürsek de 2. sınıf olarak muamele görüyoruz. Bu da uygun değil.
Çiftçi 11	Bölgemizdeki TMO ve lisanslı depolama kapasitesi artırılmalı.
Çiftçi 12	Hayır, yeterli değil.
Çiftçi 13	Yeterli kapasitede değil.
Çiftçi 14	Hayır, yeterli kapasitede olduğunu düşünmüyorum. Ayrıca, götürdüğüm her mahsul için ödeme istiyorlar ve nem oranı, fire düşürme sonrasında Ticaret Borsası'nda oluşan fiyattan hiçbir farkı kalmıyor. Yani bir avantajı yok. Ama mahsulü depolama imkanın yoksa ve lisanslı depoya ürünü emanete bırakıp daha sonra satarsan harika bir uygulama.
Çiftçi 15	Yeterli değil. Yoğun harman dönemlerinde depolar dolu olduğu için TMO'ya sattığımız ürünü açık alanda depolamayı teklif ettiler.
Çiftçi 16	Lisanslı depoların sayısı ve kapasitesi artırılmalı. Eskişehir'de potansiyel var ancak yeterli depolama imkanı sunulmuyor.
Çiftçi 17	Hayır, yeterli değil. Yüksek kaliteli ürünlerin üretimi Eskişehir'de çok az olduğu için lisanslı depolar bu ürünler için silo açmıyor. Dolayısıyla kaliteli ürünümüz daha düşük vasıflı ürünlerle depolanıyor ya da bu şekilde depolamayı kabul etmezsek dışarıda ürün daha ucuza satılıyor. Buna çözüm bulunmalı.
Çiftçi 18	Lisanslı depoculuk sistemi faydalı ancak ilimizdeki lisanslı depolar yeterli değil. Kapasiteler artırılıp kullanımın cazip hale getirilmesi gerekir.
Çiftçi 19	Hayır, yeterli değil. Ama çeşitli ilçelerde lisanslı depo yatırımı yapan şirketler olduğunu duydum, bu durumu olumlu karşılıyorum.
Çiftçi 20	İlimizdeki lisanslı depolar harman dönemlerinde yetersiz kalabiliyor.

Soru 7: Kira, nakliye ve analiz desteklerinin yeterli düzeyde olduğunu düşünüyor musunuz?

Çiftçi 1	Yeterli değil. Hatta önceki yıllarda hak etmiş olduğumuz destek tutarlarının değiştirilmesiyle karşı karşıya kaldık.
Çiftçi 2	Verilen destekler makul değil. Önceki senelerde söylenen ve açıklanan desteklemeler alınan kararlar bir gecede değiştirildiği için güven sarsıntısı yaşattı.
Çiftçi 3	Özellikle bu yıl için depo kira ücretleri çok yüksekti. Nakliye ve analiz destekleri de güncellenmeli.
Çiftçi 4	Yükseltilebilir.
Çiftçi 5	Hayır, yeterli değil.
Çiftçi 6	Artan maliyetlerle rakamlar güncellenmeli ve yükseltilmelidir.
Çiftçi 7	Yeterli destek verilmiyor.
Çiftçi 8	Hayır, ekonomik şartlar seviyesinde arttırılabilir.
Çiftçi 9	Güncel oranlarda artış sağlanmalıdır.
Çiftçi 10	Çiftçiye verilen destekler yeterli değil. Ani kararlarla desteklerin kesilmesi ve düşürülmesi gibi durumlar yaşadık.
Çiftçi 11	Kiralama süresi uzatılıp destekleme oranı arttırılabilir.
Çiftçi 12	Evet, yeterli.
Çiftçi 13	Destekleri az buluyorum.
Çiftçi 14	Hayır, yeterli değil.
Çiftçi 15	Kısmen yeterli.
Çiftçi 16	Kira destekleri düşük, üstelik sadece 6 ay. Bu süre uzatılmalı. Nakliye ve analiz ücretleri de revize edilerek arttırılmalı.
Çiftçi 17	Desteklerin arttırılması gerektiğini düşünüyorum.
Çiftçi 18	Lisanslı depoları daha çok çiftçinin kullanması için desteklerin yükseltilmesi gerekiyor.
Çiftçi 19	Evet, yeterli buluyorum.
Çiftçi 20	Kesinlikle yeterli değil.

Soru 8: Lisanslı depolarda, işlem sonrası yapılan yasal kesintiler hakkında ne düşünüyorsunuz?

Çiftçi 1	Yüksek olduğunu düşünüyorum. Tekrar gözden geçirilmeli ve düzenlenmeli. Ayrıca, fire ve kurutma katsayılarının yanlış olduğunu düşünüyorum.
Çiftçi 2	Gereksiz ve yanlış kesintiler yapıldığını düşünüyorum. Düzenleme yapılmalı. Kesintiler revize edilmeli.
Çiftçi 3	Hamaliye adı altında bir kesinti var, bence uygunsuz. Çünkü çiftçi kendi imkanlarıyla silolara boşaltım yapıyor. Bu sebeple hamaliye kesintisini saçma buluyorum.
Çiftçi 4	Bilгим yok. Ancak, makul seviyede düşük kesinti olabilir.
Çiftçi 5	Hem yasal kesintiler yüksek hem de fire kesintisi fazlasıyla yapılmakta. Mısır için de özellikle nemde fazla kesinti yapılıyor.
Çiftçi 6	Daha az oranda kesinti makul olabilir.
Çiftçi 7	Kesinti her alanda var. Ticaret Borsası'nda da kesinti yapılıyor.
Çiftçi 8	Uygun seviyede kalmalıdır.
Çiftçi 9	Makul seviyeye çekilmelidir.
Çiftçi 10	Yasal kesintiler çok fazla. Tekrar düzenlenmesi gerektiğini düşünüyorum.
Çiftçi 11	Ekonomik şartlara göre düzeltilip, düşürülmelidir.
Çiftçi 12	Kesintiler makul seviyelerde.
Çiftçi 13	Yapılan kesinti oranlarının düşürülmesi gerekli.
Çiftçi 14	Kesintileri fazla buluyorum.
Çiftçi 15	Kesintiler normal seviyelerde.
Çiftçi 16	Yasal kesintiler uygun ama hamaliye ücretinin kaldırılması gerekiyor.
Çiftçi 17	Kesintiler daha düşük oranlarda yapılmalı, çok yüksek.
Çiftçi 18	Daha az kesinti yapılmalı.
Çiftçi 19	Kesintiler çok fazla.
Çiftçi 20	Yasal olarak yapılan kesintileri gereksiz ve yüksek buluyorum. Tekrar güncellenerek düşürülmesi gerekir.

Soru 9: Lisanslı depodaki ürünler üzerinden çıkarılan Elektronik Ürün Senetleri (ELÜS) rehni karşılığında kullandırılan krediler hakkında yeterli bilgiye sahip misiniz? Bu kapsamda kredi kullandınız mı? Sizce, özel ve kamu bankalarının ELÜS’leri kredilendirme çerçevesinde tutumları nasıl?

Çiftçi 1	Krediler hakkında bilgi sahibiyim ama kredi kullanmadım.
Çiftçi 2	ELÜS üzerinden kredi kullanımı hakkında bilgiye sahip değilim.
Çiftçi 3	Elektronik ürün senetleri karşılığı kredi imkanını bu yıl yeni öğrendim. Daha önce bu şekilde bir kredi başvurum olmadı.
Çiftçi 4	Kullanmadım.
Çiftçi 5	Yeterli bilgim yok. Kredi de kullanmadım.
Çiftçi 6	Bilgim var ancak kullanmadım.
Çiftçi 7	ELÜS rehni ile kredi kullandırıldığını bilmiyordum. Tabi ki de kullandırılması iyi olur.
Çiftçi 8	Hayır, bilgim yok.
Çiftçi 9	Bilgim dahilinde değil.
Çiftçi 10	Kredi kullanımıyla ilgili herhangi bir bilgim yok.
Çiftçi 11	Hayır.
Çiftçi 12	Evet, kullandım. Çiftçiye yönelik destekleme kredileri devam etmeli.
Çiftçi 13	Kredilerle ilgili bilgim yok.
Çiftçi 14	Hayır, kredilerle ilgili bilgi sahibi değilim.
Çiftçi 15	Evet, bilgim var. Çok yakın zamanda kredi kullandım.
Çiftçi 16	Hayır, bilgim yok.
Çiftçi 17	Bilgim var ama kredi başvurusunda bulunmadım.
Çiftçi 18	Evet, kredi kullandım.
Çiftçi 19	Kredi kullandırıldığını duydum ama kullanmadım.
Çiftçi 20	Kredi ile ilgili bilgim yok.

Soru 10: Lisanslı depoculuk sistemi ve TÜRİB’le ilgili tedirginlik duyuyor musunuz?

Çiftçi 1	Evet. Denetimlerin doğru şekilde yapıldığını düşünmüyorum. Kolaylıkla analizlerde değişiklik yapıldığıyla karşılaştığım durumlar oldu.
Çiftçi 2	Tedirginim. Özellikle, lisanslı depolarda denetimlerin düzgün yapıldığını düşünmüyorum.
Çiftçi 3	Şu an için bir tedirginlik yok.
Çiftçi 4	Bilmiyorum.
Çiftçi 5	Evet.
Çiftçi 6	Hayır.
Çiftçi 7	Tedirginlik duyuyorum. İşlem sırasında, ürünün yanında çiftçi pek fazla durdurulmak istenmiyor.
Çiftçi 8	Konu hakkında yeterli bilgiye sahip değilim.
Çiftçi 9	Hayır.
Çiftçi 10	Tedirginlik duyuyorum.
Çiftçi 11	Kısmen. Alım esnasında kantar kontrolleri dikkatli yapılmalıdır.
Çiftçi 12	Hayır.
Çiftçi 13	Hayır.
Çiftçi 14	Hayır.
Çiftçi 15	Yapılan analizler ve sınıflandırma konularında tedirginlik duyuyorum.
Çiftçi 16	Hayır.
Çiftçi 17	Tedirginlik duymuyorum, çiftçiye hizmet eden bir uygulama ama geliştirilmesi gereken yönleri var.
Çiftçi 18	Hayır.
Çiftçi 19	Hayır.
Çiftçi 20	Tedirginlik duyuyorum. Analiz değerleri bazen olduğundan düşük çıkıyor.

Soru 11: Lisanslı depoculuk ve TÜRİB’le ilgili bilgilendirme seminerlerinin düzenlenmesi gerektiğine inanıyor musunuz?

Çiftçi 1	Kesinlikle bilgilendirme seminerlerinin yapılması gerektiğini düşünüyorum.
Çiftçi 2	Kesinlikle, hem bilgilendirme seminerleri hem de sistemin kullanımı ile ilgili eğitimler düzenlenmeli.
Çiftçi 3	Evet.
Çiftçi 4	İlgili toplantılar ile farkındalık yaratılabilir.
Çiftçi 5	Evet, düzenlenmesi gerekir.
Çiftçi 6	Gerekli. STK’lar ile güncel bilgilendirmeler için toplantılar yapılabilir.
Çiftçi 7	Eğitim ve bilgilendirme seminerleri düzenlenmeli. Çünkü yeterli bilgilendirme yapılmıyor. Kulaktan dolma bilgilerle işlemler yürütülüyor.
Çiftçi 8	Evet, düzenli periyotlarla seminerler düzenlenmelidir.
Çiftçi 9	Evet, daha geniş katılımlı toplantılar olabilir.
Çiftçi 10	Evet. Çiftçilere sistemin işleyişi ile ilgili ve yenilikler hakkında bilgilendirmeler yapılmalı.
Çiftçi 11	Gerekli. Belirli zamanlarda bilgilendirmeler yapılmalı.
Çiftçi 12	Evet, seminerler düzenlenmeli.
Çiftçi 13	Evet, kesinlikle eğitim ve seminerler düzenlenmeli.
Çiftçi 14	Evet, mutlaka düzenlenmeli.
Çiftçi 15	Kesinlikle, seminerler düzenlenmesi gerektiğini düşünüyorum. Çünkü işlem yaparken bilgi eksikliğinden hatalar oluşabiliyor.
Çiftçi 16	Evet, köylerde de bilgilendirme toplantıları yapılmalı.
Çiftçi 17	Kesinlikle, gerekli.
Çiftçi 18	Evet, Ticaret Borsası ya da Ziraat Mühendisleri Odası gibi kurumlar nezdinde düzenlenecek toplantılar daha faydalı olabilir.
Çiftçi 19	Hem lisanslı depolarla ilgili hem de kullandırılan kredilerle ilgili bilgilendirici seminer ve toplantılar yapılırsa katılım sağlanır.
Çiftçi 20	TÜRİB’in kullanımını da içeren geniş çaplı ve düzenli aralıklarla seminerler yapılması gerekir.

Soru 12: Ekleme istedikleriniz

Çiftçi 1	Şehrimizdeki lisanslı depoculuk alanları düzensiz planlanmış. Yoğun harman dönemlerinde işlem yapabilmek için ne yazık ki uzun süreler beklemek zorunda kalıyoruz. Ancak, lisanslı depoların yakınlarında yemek, lavabo gibi ihtiyaç karşılama alanları yok. Ayrıca, ulaşım gibi durumlar içinde yeterli altyapı, planlama ve organizasyon gibi problemler bulunmakta. Bu sebeplerden dolayı lisanslı depolara ürün götürme çekincelerimiz bulunmaktadır.
Çiftçi 2	—
Çiftçi 3	—
Çiftçi 4	Lisanslı depoculukta ürün kira bedeli desteği 6 aydan daha uzun bir süreye geçebilmeli. Örneğin, 9 ay gibi.
Çiftçi 5	Lisanslı depolarda hem ürün tesliminde kurutma bedeli alınıp hem de ürün satışı esnasında fire kesilmesi bizi zor durumda bırakıyor.
Çiftçi 6	Lisanslı depoların, daha çok ÇKS'ye kayıtlı çiftçiler için kullanımını öneriyorum. Geçen yıl hasat sonrası, TMO'ya lisanslı depoculuk üzerinden ürün satmak istedim. Ancak, büyük tüccarların çelik siloları doldurmasıyla çiftçi olarak depoları kullanamadım.
Çiftçi 7	Düzen kurulması, sistemle ilgili detaylı bilgilendirme yapılması, depoların çoğaltılması, ELÜS satışlarının daha basit şekilde olması ve satış işlemleriyle ilgili eğitim verilmesini talep ediyorum.
Çiftçi 8	—
Çiftçi 9	—
Çiftçi 10	—
Çiftçi 11	—
Çiftçi 12	Depoların sayılarının çoğaltılması gerekir, mevcut durumda yeterli değil.
Çiftçi 13	—
Çiftçi 14	Bilgilendirme seminerlerinin yanı sıra alım-satım eğitimi de verilmeli.
Çiftçi 15	Lisanslı depoların ilçelerde de açılması çiftçiye kolaylık sağlayacaktır.
Çiftçi 16	—
Çiftçi 17	—
Çiftçi 18	TÜRİB platformundan yapılan alım-satım işlemlerinin daha da sade olması gerekir. Sistemin kullanımını ve bilgisayarı çok iyi bilmediğim için fiyat girişi yaparken yanlış giriş yaptım ve mağdur oldum.
Çiftçi 19	—
Çiftçi 20	—

3.5. Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırma kapsamında; Türkiye Ürün İhtisas Borsası ile Eskişehir ilinde faaliyet gösteren lisanslı depolar, acente, tüccarlar ve üreticilerin TÜRİB ve lisanslı depoculuk hakkındaki görüşlerini ve beklentilerini tespit etmek amacıyla yapılan yarı yapılandırılmış mülakat, görüşme ve e-mail ile görüş isteme teknikleri ile elde edilen bulguların değerlendirmesi bu bölümde yer almaktadır. Nitel analiz yöntemleri ile elde edilen araştırma verileri, ilgili tarafların sorulara verdiği cevapların ilişkilendirilmesi ve betimleme ile sistematik çözümlemeyi içeren yorumlama tekniği çerçevesinde değerlendirilmiştir.

İlişkilendirme parametresi olarak lisanslı depoculuk ve TÜRİB sisteminde yer alan tüm paydaşların işleyiş, uygulama, kesintiler ve uygulanan teşvikler çerçevesinde memnuniyet durumları temel olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda ilk önce kavramsal çerçeve belirlenmiştir. Daha sonra, veriler ortak ifadelere indirgenerek yorumlanmıştır.

Tez çalışmasına katılanlardan ilk sırada 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu ve ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde kurulan Türkiye Ürün İhtisas Borsası yer almaktadır. Tez çalışmasında yer alan ikinci taraf ise Eskişehir ilinde yer alan lisanslı depolardır. Aktif olarak hizmet sunan 2 lisanslı depolama şirketi ile kuruluş işlemlerini tamamlamış, faaliyet izni alma aşamasında olan ve Eskişehir’de ilk defa kamu tarafından işletilecek şirket yer almaktadır. Lisanslı depolama şirketlerinden ilki olan Altınbilek Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk A.Ş., 2019 yılında faaliyetine başlamış olup 145 bin tonluk depolama kapasitesi ile Eskişehir’de hizmet vermektedir. Diğer lisanslı depolama şirketi ise Mysilo Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk A.Ş.’dir. Merkezi Aksaray olan şirket, Eskişehir ile birlikte çeşitli illerde toplam 300 bin tonun üzerinde depolama hizmeti sunmaktadır. Her iki lisanslı depolama şirketi de çelik silo ve yardımcı ekipman üretiminde de hizmet sunduğundan sektörde etkin bir şekilde yer almaktadır. Faaliyet izni alma sürecinde olan Eskişehir Ticaret Borsası Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk A.Ş. ise T.C. Eskişehir Ticaret Borsası tarafından 2022 yılında kurulmuştur. Ayrıca Eskişehir Ticaret Borsası, TÜRİB ile yaptığı anlaşma kapsamında sistem içerisinde acentelik görevini de üstlenmektedir. 1926 yılından itibaren Eskişehir’de tarım ve hayvancılık alanında yüksek katma değerli hizmet sunan ETB, ülke kalkınmasını ilgilendiren konulara yasaların kendine vermiş olduğu yetki ve

sorumluluklar çerçevesinde ciddiyetle eğilmeyi görev olarak benimsemiştir. 5 İlçede kurmuş olduğu İrtibat Büroları ile de faaliyetlerini sürdürmeye devam etmektedir.

Mülakat yapılan diğer bir taraf tüccarlardır. Çalışmaya katılan tüccarlardan tarım ticareti konusunda en az tecrübeye sahip olan şirket bu alanda 15 yıldır faaliyetlerini sürdürmektedir. En fazla tecrübeye sahip olan ise 96 yıldır tarım ticareti ile iştigal eden ve Eskişehir'in en köklü şirketlerinden biridir. Mülakat yapılan çiftçiler ise 7 yıl ile 50 yıl arasında tarımsal üretim ile iştigal eden kişilerden oluşmaktadır. Çalışma için seçilen çiftçilerin üretim yaptıkları alan büyüklükleri ise 20 hektar ile 2.200 hektar arasında değişmektedir ve bazıları sadece kendine ait tarlalarda üretim gerçekleştirirken bazıları ise kiraladıkları tarlalarda da tarımsal üretim yapmaktadır.

TÜRİB ile Ticaret Borsaları arasında acentelik-yatırımcı kaydı konusunda işbirliği olmasının yanı sıra ülkemizdeki 113 Ticaret Borsası'ndan 53'ü TÜRİB'in kuruluşunda sermayesine iştirak etmiş ve ortağı olmuşlardır. Eskişehir Ticaret Borsası da TÜRİB ile imzaladığı sözleşme gereği yetkili bir TÜRİB Acentesi olarak Eskişehir hinterlandında başvuru yapan yatırımcıların evraklarını teslim alıp, kontrol ederek, kayıtlarını gerçekleştirmektedir. Başta çiftçiler olmak üzere tüm gerçek ve tüzel kişi yatırımcıların kayıt işlemleri yapılmaktadır. Acentenin mevcut kayıtlı mudi sayısı 5409'dur. Çalışmaya katılan tüccarlar acente aracılığı ile TÜRİB'e kayıt olma sürecinde herhangi bir sorunla karşılaşmadıklarını ifade etmişlerdir. Çiftçilerin ise sisteme kayıt oldukları, birçoğunun kayıt olma sürecinde sıkıntı yaşamadığı görülmektedir. Ancak bazı çiftçiler, kayıt esnasında sistemin işleyişiyle ilgili yeterli bilgilendirme ve yönlendirme yapılması gerektiğini düşünmektedir. Ticaret Borsalarına acentelik adı altında sadece kayıt yapma yetkisi tanımlandığı için bu tarz yönlendirme ve süreçle ilgili bilgilendirme yapma gibi görevleri bulunmamakla birlikte yine de işleyişle ilgili zorluk yaşayan çiftçilere yol gösterdiği de bilinmektedir.

Mülakat sonucunda toplanan veriler ışığında Eskişehir'deki çiftçilerin üretimini gerçekleştirdiği ürün çeşitlerinin yoğun olarak arpa, buğday, ayçiçek ve mısırdan oluştuğu görülmektedir. Bunların yanında daha az miktarlarda pancar, yulaf ve nohut yetiştiren çiftçiler de bulunmaktadır. Çalışmaya katılan tüccarların ticaretini yaptığı ürün dağılımına bakıldığında ise her birinin arpa, buğday ve mısır üzerine işlemleri olduğu görülmektedir. Ayrıca, şehrimizdeki tüccarlar bunlara ek olarak ayçiçeği, çavdar ve yulaf üzerinden de işlem yapmaktadır.

Yapılan görüşmelerde lisanslı depo işletmeleri ve TÜRİB ise işlem yoğunluğunun buğday, mısır ve arpada olduğunu ifade etmiştir. Bu da sistem üzerinde işlem yapılan ürün dağılımında en çok paya sahip olan ürünlerle Eskişehir’de ticareti yapılan ürünlerin eşleştiğini göstermektedir. Bu durum, Eskişehir ilinde ELÜS işlemleri açısından büyük bir potansiyel olduğuna işaret etmektedir. Bunun sonucunda da, Eskişehir’deki tüccarlar lisanslı depolarda ve TÜRİB işlem platformunda aradığı herhangi bir ürüne kolaylıkla ulaşabilmektedir ve genel olarak ELÜS işlemlerinin haksız rekabete sebebiyet vermediğini düşünmektedirler.

TÜRİB, ülke genelinde mevcut lisanslı depoların saklama kapasitelerinin ağırlıklı olarak hububat, baklagil ve yağlı tohumlara yönelik olduğunu belirtmiştir. Eskişehir’de de ülke geneli ile paralel bir şekilde, yoğun olarak hububat ve yağlı tohum üretimi yapıldığı için lisanslı depolar planlamalarını bu ürünleri üreten çiftçi taleplerini karşılamaya yönelik yapmaktadır. Bu bağlamda, lisanslı depo işletmeleri tarafından hasat öncesi bölge araştırması kapsamında üreticiler dinlenip ona göre depolama planlaması yapılmaktadır. Bu planlamalar yapılırken bölgedeki ürün çeşitliliğinin zaman içinde değişmeyeceği düşünülerek ve bölgedeki rekolte istatistikleri ile bölge araştırması sonucu ortaya çıkan tahmini ürün miktarları baz alınarak hareket edilmektedir. Altınbilek LİDAŞ ise ARGE çalışmaları için her yıl yüksek bütçeler ayırarak yeni makine ve ekipmanlar geliştirdiklerini, bunları ise ilk önce kendi tesislerinde test ettiklerini belirtmiştir. Dolayısıyla, iklim koşullarına bağlı olarak değişecek ürün çeşitliliği yaşanması durumunda da en hazırlıklı tesislerden biri olduklarını ifade etmişlerdir. Faaliyette olan lisanslı depoların yıllık ortalama %60-%70 oranında dolu olması ise depolama planlarının bölgede yetişen ürün çeşitliliğine göre yapıldığını destekler niteliktedir. Bunun yanı sıra, sistemi aktif olarak kullanan tüccarların geneli işleyişle ilgili sıkıntı yaşamamasına rağmen bazı tüccarlar ile çiftçiler depolama konusunda problemlerle karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Depolanan çelik siloların büyük kapasitelerde olması ve adetlerinin az olması neticesinde zaman zaman depolama alanı açısından zorluklar yaşanabilmektedir. Çünkü lisanslı depolar devlet politikalarına ve tüccar faaliyetlerine bağlı olduğu için bazı ekonomik değeri yüksek ürünler için depolama planlaması yapamamaktadır. Bazı ürünler içinse; lisanslı depolarda yeterli donanım ve yetişmiş personel mevcut olsa bile depolama planı ekim alanları, ürün çeşitleri ve üretici-tüccar-sanayici talepleri doğrultusunda yapıldığı için depolama konusunda aksaklıklar yaşanmaktadır.

Alım baremlerinin çok çeşitli olması da depolama planı yapılmasını zorlaştıran diğer bir etkidir. Bunun sonucunda, tarımsal ürün yüksek kalitede olsa bile mudinin rızası doğrultusunda daha düşük vasıflı ürünlerle bir arada depolanabilmektedir. Hatta, çiftçilerden bazıları 1. kalite ürün üretimi az olduğu için lisanslı depoların bu sınıftaki ürünler için depo açmadığını ve dolayısıyla ürünlerinin daha düşük sınıflı ürünlerle depolandığını belirtmektedir. Bazı çiftçiler ise baklagil ve yağlık ayçiçeği için de lisanslı depolarda yer ayrılması gerektiğini düşünmektedir. Yaşanan bu sıkıntı doğrultusunda henüz faaliyet izni alma sürecinde olan ETB LİDAŞ, sınıflandırmalara göre yeterli depo tahsisi sunabilmek adına kapasitesi büyük depolardan ziyade depolama kapasitesi daha küçük olan daha fazla sayıda silo ile hizmet sunmayı planlamıştır. Altınbilek LİDAŞ ise hem çiftçinin hem de lisanslı deponun mağduriyet yaşamaması adına çelik siloların yanında yatay depolar ile de hizmet sunmaktadır. Bunlara rağmen, geçtiğimiz harman döneminde rekoltenin de yüksek olmasına bağlı olarak Eskişehir'deki lisanslı depolarda yer kalmadığı için ürünler açık alanda depolanmak zorunda kalmıştır. Bu konuyla ilgili çiftçilerin talebi ise lisanslı depoların ÇKS kaydı bulunan çiftçilere daha çok kullandırılması gerektiğidir. Çünkü büyük tüccarlar tarafından lisanslı depoların doldurulması sonucunda çiftçilerin ürün teslim edememesi gibi durumlar da geçtiğimiz yıllarda yaşanmıştır. Bu da Eskişehir'de lisanslı depolama alanında açıklar olduğuna işaret etmektedir. Bu durumu gözlemleyen yatırımcıların ise çeşitli ilçelerde lisanslı depo işletmesi kurmak adına Ticaret Bakanlığı'na başvurular yaptığı bilinmektedir.

Lisanslı depolamada hem Türkiye genelinde hem de Eskişehir ilinde mısır önemli bir paya sahiptir. Ancak lisanslı depolara getirilen mısır alımlarında nem oranına bağlı olarak kurutma işlemleri uygulanmaktadır. Mısır ürününde, fizyolojisi gereği kurutma işlemi esnasında genleşme ve silo içerisindeki havalandırma uygulamaları sonucunda tane hareketine bağlı olarak kırılma görülmektedir. Bu durum da sınıflandırma sürecini olumsuz etkilemektedir. Ayrıca, ürünün depodan çıkma işlemleri esnasında oluşan fire için kesinti yapılmaktadır. Fire miktarları gram cinsinden belirlenmesine rağmen işletmelerde bulunan kantarlar 20 Kg ve katlarını tartmaktadır. Dolayısıyla, fire miktarı net olarak hesaplanmış olsa bile ürün tesliminde miktar açısından az da olsa farklılıklar yaşanmaktadır. Bunun sonucunda lisanslı depo işletmecisi ile çiftçi ve alıcı karşı karşıya gelmektedir. Hatta lisanslı depolar, bu durumun kendilerine olan güveni zedelediğini ifade etmektedir.

Çiftçiler de lisanslı depoya mısır tesliminde kurutma bedeli alınmasına rağmen ürün satışında da tekrar fire kesilmesini doğru bulmamaktadır. Lisanslı depolar, fire oranlarının daha da sadeleştirilmesi ve her yıl harman dönemi öncesinde hem ürün çeşidi hem de bölgeye göre güncellenmesi gerektiğini düşünmektedir. ETB LİDAŞ ise, yeni kuracakları lisanslı depolama tesisinde mısırla ilgili kurutma birimlerinin alev boyu ideal olan teknolojik sistemlerle inşa edileceğini, böylelikle kırık ve fire oranlarını minimize etmeyi planladıklarını dile getirmiştir. Uygulanacak olan bu son teknoloji kurutma sistemi ile kırık oranındaki değişime bağlı olarak ürünün sınıflandırma sürecinde yaşanan olumsuz durumların da önüne geçmeyi hedeflediklerini belirttiler. Ayrıca, 2023 yılı itibarıyla lisanslı depolardan ürün çıkışı yapılırken de ürünlere analiz yapılması zorunluluğu gelmesi yaşanan karmaşık durumların önüne geçilmesini sağlayacaktır.

TÜRİB, bir önceki döneme ait ürünleri elde tutmanın caydırıcı hale gelmesi için lisanslı depolarda ürün türüne göre depolama sürelerinin 6 ay ile 2 yıl arasında değiştiğini ifade etmektedir. Hububatta ise bu süre 1 yıldır. Bu süreler içinde ürünün satışa sunulması gerektiği için geçmiş döneme ait ürünlerin piyasası daralmakta ve sıkışmaktadır. Bu durum, acente tarafından tarım sektörü dışından sisteme kayıt olmak isteyenlerin TÜRİB'in işleyişi konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını düşünmesine rağmen TÜRİB'in, piyasaya derinlik kazandırılması amacıyla ilgili sektör dışındaki yatırımcıların da sistemde işlem yapmasını desteklemesine zemin oluşturmaktadır. Çünkü depolama süreleri ve uygulanan belirli uygulamalar spekülative işlemleri sınırlandırmaktadır. Böylece, piyasa dışından olup da yatırım amaçlı elinde uzun süreli ürün bulunduranların oranı %1'in altında seyretmektedir. Altınbilek LİDAŞ, yeni hasat dönemi öncesi hazırlıkların tamamlanabilmesi ve sistemin sağlıklı işlemesi adına depolama süresinin en fazla 1 yıl olması gerektiğini belirtmiştir. ETB LİDAŞ da lisanslı depolardaki ürünlerin ekonomiye katkı sağlamasını hızlandıracaklarını ve ithalattan bir miktar uzaklaşılacağını düşündükleri için depolama sürelerinin maksimum 1 yıl olması gerektiğini düşünmektedir. Mysilo LİDAŞ ise bu durumun üretici, tüketici ve lisanslı depo işletmeleri üçleminde değerlendirilmesi gerektiğini, depolama sürelerinin iç piyasa dinamikleri çerçevesinde en az 2 yılda bir yeniden düzenlenmesi gerektiğini düşünmektedir. Tüccarlardan bazıları ise bu sürenin mevcut uygulama olan 1 yıldan daha uzun olması gerektiğine inanmaktadır.

TMO'nun başta tahıl ürünleri olmak üzere tarımsal ürün piyasalarındaki istikrarı sağlamak adına uyguladığı alım politikaları ve stoklama uygulamaları ülkemizdeki tarımsal ticaretin gidişatını belirlemek açısından oldukça önemlidir. TÜRİB'den alınan verilere göre; sistem üzerinden gerçekleşen işlemler bazında TMO ve özel sektörün payı yıllar içinde, hasat dönemlerinde görülen destekleme alım politikaları çerçevesinde değişiklik gösterse de 2022 yılı sonunda bu oran %50-%50 olarak gerçekleşmiştir. Faaliyette olan her iki lisanslı depo işletmesinin de TMO ile imzaladığı protokol bulunmaktadır. TMO için özel depo ayrılmadığını, ancak TMO tarafından kullanılan depolama alanının yıllara göre değişiklik gösterse de toplam kapasitenin %20 ile %50'si aralığında olduğunu belirttiler. ETB LİDAŞ ise henüz TMO ile protokol imzalamadıklarını, kuracakları lisanslı depoların önemli orandaki kapasitesini spot piyasası yüksek olan Eskişehir Ticaret Borsası üyelerine ve üreticilere tahsis etmeyi planladıklarını ifade etmiştir.

Tüccarlardan bazıları TÜRİB'deki seans sürelerini uygun bulsa da bazıları da sürelerin daha uzun olması gerektiğine inanmaktadır. TÜRİB'de nakit ile kıymet borç ve alacaklarının aynı gün yerine getirilmesi gerektiği için seans saatlerinin tam iş günlerinde 10:00-13:00 saatleri arası, yarım iş günlerinde ise 10:00-11:00 saatleri arası olduğu belirtilmektedir. Mevcut durumlar dahilinde şu an için daha uzun seans sürelerinin uygulanması mümkün değildir.

TÜRİB'de alt ve üst fiyat limitleri bir önceki gün normal seansta, yani sürekli müzayedede gerçekleşen işlemler sonrası hesaplanan ağırlıklı ortalama fiyat üzerinden belirlenmektedir. Bu fiyata baz fiyat denilmektedir ve gün içinde oluşan ELÜS fiyatları baz fiyattan $\pm\%20$ 'den farklı olamaz. Bu kural sadece ilk işlem görececek ELÜS'ler için uygulanmaz.

TÜRİB piyasasında, özel işlemlerde fiyatlama görülmemektedir. Bu durum piyasa derinleşmesi ve şeffaflığı yönünden değerlendirildiğinde; tüccarların bazıları tarafından özel işlem olması sebebiyle fiyatların görülmemesi uygun bulunurken bazıları ise şeffaflık açısından uygun bulmadıklarını belirtmiştir. ETB LİDAŞ'ın ise bu duruma bakış açısı; şeffaf, adil, derin, manipülasyonlardan uzak, arz ve talebi dengeleyici bir piyasa oluşmasını hedef alan TÜRİB sisteminde özel emirle gerçekleştirilen ELÜS satışlarının fiyatının ilan edilmemesini yadırgadıkları şeklindedir.

TÜRİB’de piyasa genel yönünü izleyebilmek adına Tarımsal Ürün Endeksleri oluşturulmaktadır. Bu endeksler ELÜS piyasasındaki fiyat dinamiklerinin anlık ve şeffaf olarak sunulmasını sağlamaktadır. Bu çerçevede, endekslerin çiftçi ve yatırımcı açısından pusula görevi gördüğü düşünülmektedir. Ayrıca bu endeksler Uluslararası Veri Kuruluşu Dijital Dönüşüm Formu (IDC DX Summit) 2021 zirvesi kapsamında dijital dönüşüm projelerine yönelik gerçekleştirilen yarışmada “Endüstri Ekosistemlerinin Geleceği” dalında tarım ekosisteminin dijital dönüşüme katkısı nedeniyle birincilik ödülüne layık görülmüştür.

TÜRİB, gıda enflasyonunu yönetmedeki payını işlemler sonrası oluşan veri seti sonucunda gıda arz ve talebinin daha iyi yönetilmesi olarak açıklamaktadır. Bu veriler ışığında tüketicilerin hangi ürünleri daha fazla tükettikleri ve üreticilerin hangi ürünleri daha fazla üretmeleri gerektiği açıkça görülmektedir. TÜRİB, ilgili taraflara piyasanın ne yöne gittiği konusunda bilgi sağlamaktadır.

Lisanslı depolardaki ürünlerin alım-satım işlemleri 2023 yılı sonuna kadar gelir vergisinden muaftır. Ayrıca, ilgili işlemler damga vergisi ve KDV’den de muaftır. TÜRİB tarafından, gıda enflasyonundan korunmak ve tarımsal ticaretin organize bir piyasada yapılması amacıyla vergi muafiyetlerinin sürdürülmesi gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca bunlara ek olarak sunulan kira, nakliye ve analiz desteklerinin de tüccar tarafından yeterli düzeyde olduğu düşünülmekle birlikte çiftçi tarafından bu destekler düşük olarak nitelendirilmektedir. Çiftçiler tarafından, özellikle 2022-2023 yılları için depo kira tarifesinde çok büyük artış yaşandığı belirtilmektedir.

TÜRİB, yeni ürünler için de kuruluş izni başvurusu yapan lisanslı depoların olduğunu ancak, onların önceliğinin mevcut ürün yelpazesindeki işlemlerin TÜRİB’e çekilmesi olduğunu ve bu kapsamda çalışmalar yürüttüklerini belirtmektedir. Bu çalışmaların başarılı olması için tüccarlar, işlem sonrası yapılan yasal kesintilerin ilk zamanlardaki gibi olmasını ya da tekrar revize edilerek makul seviyelere indirilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Çiftçilerin de tüccarlar ile aynı fikirde olduğu görülmektedir. Ayrıca, çiftçiler lisanslı depoların kendilerinden yükleme-boşaltma adı altında hamaliye ücreti talep ettiklerini ve bunu da uygun bulmadıklarını ifade ettiler. Çünkü lisanslı depoya ürün götüren çiftçiler silolara kendi imkanları ile boşaltım yapmaktadır. Ayrıca, çiftçiler tarafından kira desteğinin de 6 aydan 9 aya çıkarılmasının daha uygun olduğu düşünülmektedir.

Lisanslı depodaki ürünler üzerinden çıkarılan Elektronik Ürün Senetleri (ELÜS) rehni karşılığında bankalar tarafından krediler kullanılmaktadır. Tüccarların genel olarak bu konuda bilgi sahibi oldukları ancak çok azının kredi kullandığı görülmektedir. Çiftçilerin ise çok azının bu konudan haberdar olduğu ve dolayısıyla çiftçiler tarafından kullanılan kredinin çok düşük olduğu gözlemlenmiştir.

TÜRİB'den alınan veriler ışığında lisanslı depolamanın ülkenin toplam tarımsal ticaretine oranı %25'tir. Lisanslı depolama sisteminin ülkemizde geçmişi yakın tarihlere dayandığı için bu oran iyi gibi görünse de şu an kuruluş izni alıp faaliyet alma sürecinde olan birçok lisanslı depo işletmesi vardır. Mysilo LİDAŞ, son dönemde açılan lisanslı depo şirketlerinin sayısının fazla olmasını kredi imkanlarının yeterli olmasına bağlamaktadır. Ancak, bu izinlerin tamamlanıp şirketlerin faaliyete başlaması uzun zaman almaktadır. Çünkü hem lisanslı depo kurma maliyetleri çok yüksektir hem de faaliyet izni alana kadar hazırlanması ve alınması gereken belgeler açısından geçen süre çok uğraştırıcı ve uzundur. Son yıllarda görülen enflasyon oranları ve yurtiçinde yaşanan döviz kuru artışı ile birlikte lisanslı depoların yatırım maliyetleri oldukça yükselmiştir. Ayrıca lisanslı depo kurmak isteyen şirketlere yönelik kredi olanakları kamuya ait sınırlı sayıdaki finans kuruluşlarınca sağlanmakta olup verilen kredi yatırımın aşağı yukarı üçte biri oranındadır. Güncel olarak sunulan teşvik ve kredi olanakları hem birbiri ile doğru orantılı değildir hem de yatırım yapılabilmesi açısından yetersizdir. Altınbilek LİDAŞ yatırım geri dönüş süresini 5-7 yıl aralığında olduğunu belirtirken, Mysilo LİDAŞ ise yatırım dönüş süresinin depo doluluk oranı, tesisin hinterlandı, depolanan ürün cinsi ve miktarı ile devlet politikaları gibi etkenler ışığında değişiklik gösterebileceğini ifade etmiştir. ETB LİDAŞ da yatırımın geri dönüş süresinin tam olarak hesaplanamayacağını düşünmektedir. Çünkü lisanslı depolar Ticaret Bakanlığı fiyat tarifesini uygulamak durumunda olduğundan kar oranları diğer sektörler göre nispeten daha düşüktür. Ayrıca lisanslı depolarda ücret tahsilatı ürün depodan çıkarken yapılmaktadır. Bu durum gelirlerin yaklaşık 1-2 yıl gecikmeli olarak tahsil edilebildiği anlamına geldiğinden günümüz enflasyon oranlarında lisanslı depoların karlılığı oldukça düşmüştür. Tüm bu nedenlerden dolayı lisanslı depolar günümüz şartlarında çok daha fazla teşvik ve kredi olanağına ihtiyaç duymaktadır.

İlgili tüm taraflara destekleyici bir takım teşvikler sağlanmasına rağmen lisanslı depo işletmecilerinin sistem içerisinde mağdur olduğu vergisel bir durum da mevcuttur. Lisanslı depolar, depo kira ücretlerini ürün el değiştirdiğinde tahsil etmesine rağmen her ay kira faturası düzenleyip KDV (%18) bildirimini yapmak zorundadır. Tahsilata dayalı olmayıp tahakkuk esasına göre vergilendirilen bu durum lisanslı depo işletmelerini zorlamaktadır. ETB LİDAŞ da tahsilatı henüz yapılmamış olan KDV'nin tahakkuk ettirilmesini ve %18 gibi yüksek bir KDV oranı uygulanmasını makul bulmadıklarını ifade etmiştir. Ayrıca, lisanslı depolar, elektrik ve doğalgaz faturaları için de bir düzenleme yapılması gerektiğini düşünmektedir. Özellikle depoların dolduğu hasat dönemlerinde elektrik ve doğalgaz faturaları yükselmektedir. Lisanslı depolar gelirlerinin en düşük olduğu dönemlerde en yüksek faturaları ödemek durumunda kalmaktadır.

Tarımsal emtia ticaretinin dijitalleştirilmesi ve ELÜS kullanımının geniş alana yayılması amaçları doğrultusunda faaliyete başlayan TÜRİB günümüzde teknolojik dönüşümle birlikte daha önce çiftçiler tarafından yönetilmesi gereken girdi finansmanı, rekoltedeki riskler ve piyasa fiyatlarındaki dalgalanmalar gibi zorlukların aşılmasında önemli rol üstlenmektedir. Ancak, sistem kullanıcıları tarafından bir takım serzenişlere sebep olan lisanslı depo işletmecilerinin kendi depolama tesislerinde tarım ürünü ticareti yapmasının da önüne geçebilecek önlemler almalı ve uygulamalar geliştirmelidir. Çünkü bu durum bazı tarım kesimleri tarafından haksız rekabet olarak değerlendirilmekte ve bir takım spekülasyonlara sebep olduğu düşünülmektedir. Lisanslı depo işletmecileri ise tüccar mantığı ile toplam kapasitenin %10 ile %25 oranında ürün ticareti yapabilmeyi doğru bulmaktadır. Çünkü mevcut durumda lisanslı depoların gelirlerinin giderlerini karşılama oranı düşük olduğu için lisanslı depolar tarafından ürün ticareti yapılmasının gelir-gider dengesini sağlamaya ve doluluk oranını arttırmaya katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

TÜRİB'in kuruluş aşamasında belirlediği stratejik hedeflere ulaşması yolunda çözüme kavuşturması gereken durumlardan biri de mevcut bölgedeki çiftçi ve tüccarların diğer bölgelerdeki acentelerden hizmet alması serbestisinin kaldırılmasıdır. Herhangi bir bölgedeki Borsa, Eskişehir iline gelip lisanslı depolarda çiftçi ve tüccar kaydı gerçekleştirebilmektedir.

TÜRİB üzerinden yapılan işlemler sonucunda oluşan hizmet ücreti kayıt işlemini gerçekleştiren Borsa'ya iletilmektedir. Dolayısıyla Eskişehir hinterlandında yetiştirilen ürünlerin alım-satımlarının TÜRİB üzerinden gerçekleşmesi halinde ETB dışındaki bir acente hizmet ücretini almış olmaktadır. ETB, bu tarz yapılan kayıt işlemlerinin TÜRİB idaresi tarafından ivedilikle düzeltilmesi gerektiğini düşünmektedir.

TÜRİB, ürün borsacılığının ülkemiz potansiyelini yansıtan seviyelere ulaşması için kurulduğu dönemde sektör STK'ları ile iş birliği yaparak tanıtım toplantıları ve seminerler düzenlemiştir. Ancak faaliyete başladığı 2019 yılından hemen sonra tüm dünyada pandemi yaşanmıştır. Bu sebeple yeterli düzeyde yüz yüze tanıtım toplantıları yapılamamış ve sadece dijital platformlar üzerinden çiftçiye ulaşmaya çalışılmıştır. TÜRİB yaşanan bu süreçten sonra, TMO ve Tarım Kredi Kooperatifi gibi çiftçi birlikleri ile iş birliği yaparak bir takım yerinde toplantıları Ticaret Borsaları ev sahipliğinde gerçekleştirmiştir ve gerçekleştirmeye de devam etmektedir. Yapılan çalışmada, lisanslı depo işletmecileri ise üreticiler ve tüccarların sistem hakkında bilgilerinin düşük seviyede olduğunu ve TÜRİB platformunu kullanmayı bilmediklerini ifade ettiler. Bu duruma bağlı olarak alım-satım işlemleri sırasında yanlış fiyat girilmesine bağlı olarak mağduriyet yaşayanların olduğunu ve bu nedenle bilgilendirme seminerlerinin faydalı olacağını düşündüklerini belirttiler. Acente ve ETB LİDAŞ da ELÜS, TÜRİB ve lisanslı depoculuk hakkında bilgilendirmelerin sıklıkla yapılması gerektiğini, özellikle finans sektörünün de bu bilgilendirmelere dahil edilmesi gerektiğini dile getirdi. Sistemin ana paydaşlarından olan çiftçiler ile yapılan görüşmeler sonucunda, lisanslı depolar ve TÜRİB üzerinden işlem yaptıkları ancak yeterli bilgiye sahip olmadıkları görüldü. Bazı çiftçiler, TMO, sadece lisanslı depolar üzerinden alım yaptığı için ürününü oraya götürdüğünü söyledi. Bazı çiftçilerin ise lisanslı depolarda analiz ve kantar işlemlerine yönelik denetimlerin düzgün yapılmadığı konusunda tedirginliklerinin olduğu gözlemlendi. Bu noktada çiftçilerin talebi hem geniş katılımlı bilgilendirme seminerleri ile farkındalık oluşturulması hem de sistemin kullanımı ile ilgili eğitimler verilmesi yönündedir. Tüccarlar ise, sistem içerisinde aktif yer aldıkları için lisanslı depolama ve TÜRİB hakkında yeterli bilgiye sahip olduklarını, bu yüzden sistem ve işleyişle ilgili herhangi bir tedirginlik duymadıklarını, ancak bilgilendirme seminerleri ve eğitimlerin düzenlenmesi gerektiğini belirttiler.

TÜRİB ise önümüzdeki dönemde Türkiye Ziraat Odaları Birliği ile iş birliği yaparak toplantılar gerçekleştirmeyi planlamaktadır. Ayrıca Ulusal Ürün Konseyleri ile ürüne özel çalıştaylar düzenleyerek işlemlerin lisanslı depoculuk ve ELÜS üzerinden yapılmasını teşvik edici çalışmalar yapmaktadır.

Çalışmaya katılan çiftçi ve tüccarların eğitim ve seminerler dışındaki diğer bir talebi ise sistemin mobil uygulamasının hayata geçirilmesi olduğu görüldü. Çiftçilerden bazıları bilgisayara ve internete erişimi olmadığı için sistem üzerinden işlem yapabilmek adına çevrelerinden ya da Ticaret Borsası'ndan destek istemektedir. Tüccarlar da mobil uygulamanın işlemleri hızlandıracağını düşünmektedir. Bununla birlikte, ilgili taraflar sistemde yer alan ürünlerle ilgili yatırım tavsiyesi verecek uzmanlara da ihtiyaç duymaktadır. TÜRİB ise bu konuyla ilgili tabi olduğu mevzuat çerçevesinde yatırım danışmanlığı yapmasının mümkün olmadığını belirtti. Ancak, 2024 yılında Ürün Piyasası Aracı Kurumları'nı devreye alacaklarını ve bu kurumların işlemlere aracılık ederek yatırımcılara mobil aplikasyon sunacaklarını ifade etti. Böylelikle sektör paydaşlarının taleplerine de cevap verilerek sistemdeki bir açık da kapatılmış olacaktır.

TÜRİB'in yakın gelecekte gerçekleştirmeyi hedeflediği bir diğer proje ise Teverruk Piyasası işlem platformunun kullanıma açılmasıdır. Teverruk, kar beyanı ile emtia satım işlemlerini kapsayıp, katılım bankalarının bir tür finansman yöntemidir. Katılım bankaları, ülkemizde organize bir emtia piyasası mevcut olmadığı için bu işlemleri yurt dışı piyasalarında gerçekleştiriyorlardı. Bu projenin devreye alınması ile birlikte TÜRİB ve lisanslı depoculuk sisteminin tarımsal ticaretteki konumu daha da güçlenmiş olacaktır.

Dünyada son yıllarda etkisini daha da fazla hissettiren iklim değişikliği ve mevcut kaynaklarda görülen azalış gıda arz güvenliğinin hassasiyetle yönetilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, gıda arzında tedarik zincirinin yönetilmesinde önemli bir rol üstlenen TÜRİB'in ülke içinde yaygınlaşması ve işlem hacimlerinin artması, bunun sonucunda da yurt dışı piyasalar ile entegre çalışmaların yürütülmesi tüm sektör paydaşlarının refah düzeyini arttırarak ülke ekonomisine önemli katkılar sunacaktır.

3.6. Sonuç ve Öneriler

Tarım, tarihi en ilkel çağlara dayanan, öneminin ise gün geçtikçe arttığı bir sektördür. Tarım sektörü insan yaşamını doğrudan etkilemeye ve yüzyıllar boyunca çeşitlenmeye devam etmiştir. Bu sebeple, hangi gelişmişlik seviyesinde olursa olsun tüm ülkeler için stratejik öneme sahip bir alan olmuştur. Tarım sektörü, sadece üreticiyi değil tüketiciyi de doğrudan etkilemesi, sanayi üretimine hammadde temin etmesi ve tüm bunların ötesinde ekonomik kalkınmayı destekleyici kaynakları sağlaması nedeniyle son derece kritik bir faaliyet alanıdır. Sürdürülebilir ekonomik kalkınma planlarını gerçekleştirebilmek, ilgili tüm sektörlerdeki potansiyellerin en üst derecede kullanılması ve değerlendirilmesini gerektirmektedir. Ancak, tarım, doğası gereği birçok dış faktöre ve iklimsel değişikliklere bağlıdır. Bünyesinde barındırdığı bu tarz belirsiz ve yüksek riskli durumlar sektörün karşılaştığı güçlüklerin temel noktasıdır. Bu güçlüklerin tarımsal faaliyetlere olumsuz yansımalarının en az seviyeye indirilmesi lisanslı depolama ve tarımsal ticaretin dijitale taşınması ile mümkün olabilmektedir. Türkiye tarımında bu iki faktöre odaklanan bu çalışma, TÜRİB ve lisanslı depoculuk uygulamalarını Eskişehir ili bağlamında ele alarak, çiftçiler, tüccarlar, acente, lisanslı depo işletmecileri ile ürün ihtisas borsası yetkililerinin sistemin işleyişi, verilen teşvikler ve uygulanan yasal kesintiler ile ilgili görüş ve önerilerini ortaya koymaktadır.

Ürün ihtisas borsacılığı ve lisanslı depolama dünya çapında yeni bir olgu olmamakla birlikte ülkemizde ilk lisanslı depo işletmesi 2010 yılında kurulmuşken TÜRİB’de ilk işlem ise 2019 yılında gerçekleşmiştir. Bu durum, ülkemizin tarımsal uygulamalarını çağdaş uygulamalarla buluşturarak üst bir seviyeye taşımıştır. Lisanslı depoculuk uygulamaları ve TÜRİB bir yandan eskiye dayanan görüşleri değiştirerek tarımsal ticarete dijitalleşmeyi sağlarken bir yandan da tarımsal arz güvenliğini sağlama ve gıda enflasyonunu yönetmede önemli rol üstlenmektedir. Tarım sektörü, devlet tarafından öncelikli sektör olarak kabul edildiği için lisanslı depolama ve TÜRİB, uygun politikalar ve teşviklerle desteklenmektedir. Bu çalışmanın amacı da, ülkemizde çok yakın tarihlerde uygulanmaya başlayan ve tarımsal ticareti dönüştüren bu uygulamaların günümüzde geldiği noktaya, tüm paydaşlar açısından ele alarak, dikkat çekmektir. Bu amaç çerçevesinde, lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığının genel özellikleri ortaya koyularak tarımsal ticarete yaşanan dijitalleşmenin çiftçilere ve tüccarlara yansımaları değerlendirilmiştir.

Son yıllarda görülen küresel salgın ve savaş gibi durumlar gıda arzının önemini gözler önüne sermiştir. Küresel ölçekte yaşanan bu sıkıntılar tarımda dışa bağılıktan çok kendi kendine yetebilen ülke olma özelliğinin geliştirilmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu nedenle, tarımsal üretimde verimi arttırmak kadar üretilen ürünü sağlıklı bir şekilde muhafaza etmeye yönelik politikaların da stratejik biçimde ele alınarak uygulamaya geçirilmesi kaçınılmazdır. Lisanslı depoculuk ve TÜRİB bu anlamda atılan en önemli adımlardır.

Tarımsal dijitalleşmenin temel taşları olan ürün ihtisas borsacılığı ve lisanslı depoculuk sistemi, tarımsal ürünün miktar ve zamanlama olarak dengeli bir şekilde piyasaya sunulmasını sağlamaktadır. Bu açıdan TÜRİB, diğer ülkelerdeki ürün ihtisas borsaları ile aynı fonksiyonları sağlamaktadır. Ancak, TÜRİB'in 2019 yılında işleme başlaması ve kısa bir süre sonra tüm dünyada pandemi yaşanması sistemin tam olarak kullanıcılara anlatılamamasına sebep olmuştur. Her ne kadar depolama alanı kısıtlı olan üreticiler ve alım işlemlerini sadece TÜRİB üzerinden yapan TMO'ya ürün vermek isteyen çiftçiler lisanslı depoları kullanmaya yönelse de işleyiş ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmamaları bir takım karışıklıklara yol açmıştır. Bilindiği gibi tarım sektörü ile geçimini sağlayan nüfusun çoğunluğu orta yaş ve üstü kişilerden oluşmakta ve bu kişiler kırsal alanlarda yaşamaktadır. Bu kişilerden çoğunun bilgisayar ve internete ulaşımı bulunmazken sistemin mobil uygulamasının olmaması ve sadece bilgisayar üzerinden alım-satım işlemlerinin yapılması üreticileri zorlamaktadır. TÜRİB tarafından 2024 yılı itibarıyla Ürün Piyasası Aracı Kurumları'nın devreye alınacağı ve bu kurumların işlemlere aracılık edeceği bildirilmiştir. Bu kurumların sunacağı mobil uygulamalarla birlikte sistemdeki büyük bir ihtiyaç da giderilmiş olacaktır.

TÜRİB'de alt ve üst fiyat limitleri bir önceki gün sürekli müzayedede gerçekleşen fiyatlar baz alınarak $\pm\%20$ fark olabilecek şekilde belirlenmektedir. Bu durum, ülkemizin yakın tarımsal geleceğine yön verecek olan ELÜS işlemlerinin dengeleme odaklı olduğunun göstergesidir. Ancak, özel işlemlerde fiyatlama görülmemektedir. Bu durum, bazı sektör paydaşları tarafından şeffaflık açısından uygun bulunmamaktadır. Bir taraftan piyasa derinleşmesine yönelik düzenlemeler hayata geçirilirken diğer taraftan da bu düzenlemelerin ilgili sektör paydaşlarının nezdinde kabul görmesine yönelik çabalar gösterilmelidir.

Tüm süreçlerde ilgili tarafların hassasiyetlerinin yakından takip edilmesi ve dikkate alınması güvenilir, adil, yenilikçi ve sürdürülebilir bir tarımsal ticaret platformuna ulaşma hedefine doğru daha fazla mesafe katedilmesine yardımcı olacaktır. TÜRİB’de gerçekleşen işlemler üzerinden piyasa genel yönünü izleyebilmek için Tarımsal Ürün Endeksleri de oluşturulmaktadır. Bu ürün endeksleri tarım ekosisteminin dijital dönüşüme katkısı kapsamında birincilik ödülü almış olsa da üretici tarafından tam olarak yorumlanamamaktadır. Türkiye’nin tarımsal piyasalarını derinleştirme odaklı olan bu uygulamaların uzun vadeli hedeflere ulaşmada destekleyici rol alması için sistemi kullanan tüm kesimler tarafından anlaşılır olması gerekmektedir. Bunun yanında TÜRİB’deki seans saatleri tam iş günlerinde 10:00-13:00 saatleri arasında, yarım iş günlerinde ise 10:00-11:00 saatleri arasındadır. TÜRİB üzerinden işlem yapan çiftçi ve tüccarlar bu sürelerin daha uzun olmasını talep ettiklerini dile getirirler de TÜRİB tarafından mevcut durumlar dahilinde bunun mümkün olmadığı belirtilmiştir. Çünkü ELÜS el değiştirme işlemlerinin aynı gün içinde yapılması gerekmektedir. Sistemin zaman içinde oturmasıyla birlikte alım-satım işlemlerinin daha uzun sürelerle yayılması üzerine çalışmalar yapılması sistemin gelişmesine olumlu olarak yansımaktadır. TÜRİB’in, işleyiş içerisinde yer alan Takasbank ve Merkezi Kayıt Kuruluşu gibi diğer kuruluşlarla entegrasyon sürecini tamamlayarak seans sürelerini uzatması sonucunda daha yoğun bir tarımsal ticaret performansı sağlanmış olacaktır. Böylelikle, üreticiler ve tüccarlar başta olmak üzere tüm tarım paydaşlarının sisteme ilgisi artacaktır. Değişen işleyiş koşullarına uyum sağlamak ve piyasa aktörlerinin ihtiyaçlarına cevap verecek düzenlemeler yapmak sisteme olan güveni de arttıracaktır.

Yapılan görüşmeler neticesinde, işleyişin yanında ELÜS üzerinden kredi kullandırma uygulaması konusunda da çoğu çiftçinin haberdar olmadığı gözlemlenmiştir. TÜRİB, tarım ve finans sektörünün birleşim noktasında yer alırken sistemde en aktif yer alan taraflardan olan çiftçilerin bu tarz özellikli krediye ulaşım noktasında bilgi sahibi olmaması sistemin yeterince tanınır olmamasından kaynaklanmaktadır. Çünkü sistemin temel hedeflerinden bir tanesi üreticilerin finansmana erişimini kolaylaştırmaktır. Tarımsal ticaret özelinde değerlendirildiğinde; üretici açısından finansman kaynağına erişim önemli bir risk yönetim parametresi olmaktadır. Elinde bulundurduğu ELÜS üzerinden kredi kullanan bir üretici, gelecek dönem ürün planlamasını ve masraf yönetim sürecini daha sağlıklı ilerletebilmektedir.

Kredi sisteminin yanında TÜRİB'in üzerinde çalıştığı ve yakın gelecekte kullanıma başlanacak olan platform ise Teverruk Piyasası İşlem Sistemi'dir. Teverruk Piyasası'nın devreye alınması ile birlikte katılım bankalarının finansman yöntemleri arasında belirtilmiş olan “kar beyanı ile emtia satımı” işlemi sistem üzerinden gerçekleştirilecektir. Bu da ELÜS'lerin kullanım alanını genişletecektir.

Yapılan çalışma sonucunda elde edilen en önemli bulgu sistemin bilinirliği ve tanınırılığı noktasındaki eksikliklerdir. TÜRİB ise bu konuya önem verdiklerini ve bilgilendirme toplantıları ile çalıştaylar düzenleme noktalarında çalışmalar yürüttüklerini ifade etmiştir. Bu toplantı ve eğitimlere oldukça fazla önem verilmelidir. Çünkü ülkemize kazandırılan TÜRİB ve lisanslı depoculuk sisteminin büyüme ve gelişme hızını ivmelendirebilmesi için mümkün olan en çok sayıda üretici, tüccar ve yatırımcıya ulaşması gerekmektedir.

Tarım, ülkemiz politikalarında önceliklendirilmiş ve stratejik olarak konumlandırılmış bir sektördür. Buna karşılık ülkemizde tarımla ilgilenen kesimin toplam nüfusa oranı ve istihdamdaki payı oldukça düşüktür. Tarımsal üretimin ekonomi dışında gıdaya erişim gibi önemli etkilerinin de bulunması bu sektörde devletin rolünü gündeme getirmektedir. Devletin rolü, insanların en temel ihtiyacı olan beslenmeye yönelik gıda güvenliğini temin etmek, hatta bunun da ötesinde tarımsal arzın sürekliliğini sağlamak noktasında karşımıza çıkmaktadır. Ancak, tarımsal faaliyetlerin birçok dış etkenden etkilendiği düşünüldüğünde tarımsal arzın sürdürülebilirliğinin ne kadar zor olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, bu açıdan bakıldığında devletin rolünün güçlüğü ve önemi daha da anlaşılır hale gelmektedir. Hem tarımsal arzın etkin bir şekilde planlanması ve yürütülmesi açısından hem de ülke ekonomisi açısından, tarımsal üretim potansiyelinin en üst düzeyde gerçekleştirilmesi, tarımsal ürünlerin ekonomik değerinin artırılması, üretici ve tüketicinin kazanımlarının dengelenmesi adına etkin politikaların oluşturulması ve hayata geçirilmesi kritik önemdedir. Bu bağlamda devlet, lisanslı depoculuk ve TÜRİB platformunda yer alan sektör paydaşlarına yönelik 2023 yılı sonuna kadar vergi muafiyetleri getirmektedir. Gelir vergisi, damga vergisi ve KDV'den muaf olan alım-satım işlemleri ile sistemin kullanılması teşvik edilmeye çalışılmaktadır. İlgili tüm taraflar, bu muafiyetlerin 2023 yılından sonra belli bir süre daha devam ettirilmesi gerektiğini düşünmektedir.

Sistemi kullananlara sunulan bu istisnalar yanında kira, nakliye ve analiz destekleri de verilmektedir. Çalışmaya katılan çiftçiler tarafından yıllar içinde depo kira tarifelerinde ciddi artışlar görüldüğü ancak buna karşılık kira desteklerinin aynı seviyelerde arttırılmadığı ifade edilmiştir. Ayrıca, kira desteklerinin 6 ay yerine 9 ay gibi süreyle ödenmesi gerektiği tüm tarafların ortak talebidir. Kira ile birlikte nakliye ve analiz destekleri sadece ürünü lisanslı depoya ilk teslim eden kişiye verilmektedir. İlgili ürünle ilgili el değiştiren ELÜS'ler üzerinden bu destekler verilmemektedir. Bu konu ile ilgili de düzenleme yapılması gerektiği çiftçi ve tüccarlar tarafından düşünülmektedir.

Tarımsal ticarete dijitalleşmeye geçiş için atılan adımlar, geleneksel uygulamalara ilave olarak yeni rolleri ve sorumlulukları da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda devlet, üreticiden tüketiciye kadar tüm sektör paydaşlarına yönelik bütüncül, entegre ve kapsayıcı politikalar sunmak adına çiftçi ve tüccarların yanı sıra lisanslı depo kurmak isteyen şirketlere de çeşitli destekler ve teşvikler sunmaktadır. Lisanslı depolar hem üreticiye hem de tüccar ve sanayiciye hizmet sundukları için kapsayıcı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Lisanslı depoculuk sistemi, üretici ve tüccar yanında hammaddesini tarımsal ürünlerden alan temel üretim sektörlerini, yem sektörünü ve çeşitli hizmet sektörlerini kapsamaktadır. Dolayısıyla, tarımın tüm bu sektörlerle ve ekonomi geneline katkıları ve etkileri düşünüldüğünde lisanslı depoculuk daha da önemli bir hale gelmektedir. TÜRİB'den alınan verilere göre mevcut lisanslı depoların Türkiye'nin toplam tarım üretimine oranı %25'tir. Bu oranın arttırılması ve lisanslı depoculuğun ülke geneline yayılması için devlet, lisanslı depo kurmak isteyen şirketlere yatırım ve işletme kredisi olanağı sunmaktadır. Bu kredi, T.C. Ziraat Bankası tarafından kurulmuş ve kurulacak olan lisanslı depo işletmelerine 75 Milyon TL'ye kadar, %50 faiz indirimi uygulanması şeklinde kullandırılmaktadır. Ancak, lisanslı depo kurma maliyetleri bu tutarın çok daha üstündedir. Son yıllarda görülen enflasyon oranları ile yurtiçinde yaşanan döviz kuru artışları bu maliyetleri daha da yükseltmiştir. Bunun sonucunda sağlanan kredi olanağı toplam yatırım maliyetlerinin yarısını bile karşılayamaz hale gelmiştir. Ayrıca, lisanslı depolar Ticaret Bakanlığı tarafından belirlenen fiyat tarifesini uygulamakla yükümlü olduğu ve tahsilatlarını ürün depodan çıkarken yapabildikleri için nakit dönüş hızı düşüktür.

Dolayısıyla, sunulan kredi olanağı ile lisanslı depoculuk yatırımlarının uzun vadeye yayılan geri dönüş süresi doğru orantılı değildir. Bu bağlamda, kredi tutarının tekrar güncellenmesi yatırımcılara olumlu olarak yansıyacaktır. Bunun yanında lisanslı depo işletmecilerinin mağdur olduğu bir diğer durum da vergisel boyuttur. Lisanslı depolar, depo kira ücretlerini ürün el değiştirdiğinde tahsil etmesine rağmen her ay kira faturası düzenleyip KDV (%18) bildirimini yapmak zorundadır. Tahsilata dayalı olmayıp tahakkuk esasına göre vergilendirilen bu durum lisanslı depo işletmelerini zorlamaktadır. Bu uygulama ile ilgili tekrar bir düzenleme yapılması lisanslı depo işletmelerini rahatlatacaktır. Ayrıca, lisanslı depolar, elektrik ve doğalgaz faturaları için de bir düzenleme yapılması gerektiğini düşünmektedir. Özellikle depoların dolu olduğu hasat dönemlerinde elektrik ve doğalgaz faturaları yükselmektedir. Lisanslı depolar gelirlerinin en düşük olduğu dönemlerde en yüksek faturaları ödemek durumunda kalmaktadır.

Türkiye tarımsal üretimde ölçek ve çeşitlilik açısından birçok ülkeden ileride olmasına rağmen gelenekselleşmiş uygulamaları bırakıp gelişen teknolojiler ışığında yenilikçi çözümler sunan uygulamalara geçiş ve hızlı adaptasyon konusunda ne yazık ki diğer ülkelerin gerisinde kalmaktadır. Yüksek katma değerli olan lisanslı depoculuk ve TÜRİB uygulamalarına geçişte de aynı durum gözlemlenmektedir. Bunun sonucunda da gelir-gider dengesini sağlamak isteyen lisanslı depoculuk şirketleri, kendi depolama tesislerinde tarım ürünleri ticareti de yapmaktadır. Bu durum, bazı sektör paydaşları tarafından haksız rekabet ve spekülasyonlara açık işlem olarak değerlendirilirken lisanslı depo işletmecileri ise tüccar mantığı ile duruma yaklaşıp belli bir oranda depolama kapasitesini tarımsal ticarete ayırmayı uygun bulmaktadır. Sistemin kullanımının yaygınlaşması için uygulanacak politikalar tasarlanırken bu durumun çözümüne yönelik maddelerin de eklenmesi elzemdir.

Lisanslı depo işletmelerinin karşılaştıkları güçlükler bunlar olsa da aldıkları teşvik belgesi ile çeşitli avantajlar da sağlamaktadırlar. Teşvik belgesi, yatırımcılara belirli uygulama ve işlemlerde indirim ya da muafiyet sağlamaktadır. Teşvik belgesini alan yatırımcı, yatırım kapsamında yurt içi veya yurt dışından alacağı makine, her türlü teçhizat ve yazılım için KDV'den muaf sayılmaktadır. Ayrıca, lisanslı depo işletmecisine, yatırım dönemi içinde olmak şartıyla diğer faaliyetlerinden doğan kazançlar için gelir ve kurumlar vergisi indirimi uygulanır.

Yeni kurulan lisanslı depo işletmelerine sigorta primi işveren hissesi desteği de sunulmaktadır. Bu kapsamda, her bir istihdam için işletme tarafından ödenmesi gereken sigorta priminin asgari ücrete tekabül eden tutarı belirli bir süre için Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından karşılanmaktadır. Lisanslı depoda istihdam edilen kişiler için ödenmesi gereken gelir vergisi stopajının da belirli bir tutarı, yatırım başlangıcından itibaren 10 yıl süre ile alınmamaktadır. Son dönemde açılan lisanslı depo işletmelerinin sayısında görülen artışın nedeni sistemi cazip kılan bu uygulamalara dayandırılmaktadır. Bu teşvikler sistemin yaygınlaşması ve sektörün canlanması adına olumlu katkılar sunmaktadır.

TÜRİB ve lisanslı depoculuk sisteminin tüm taraflara kolaylık sağlaması amacıyla ürün depolama sürelerine kısıtlamalar koyulmuş ve önceki döneme ait ürünleri elde tutmak caydırıcı hale getirilmiştir. Hububatta bu süre 1 yıldır. Böylece, tarım sektörü dışından olup sistemde sadece yatırım amaçlı bulunan kişilerin spekülatif işlemler yapmalarının önüne geçilmiştir. Yapılan bu düzenlemelerin de katkısıyla birlikte lisanslı depo işletmelerinin harman öncesi hazırlıklarını tamamlaması ve sistemin sağlıklı bir şekilde işlemesi sağlanmıştır. Tüccarlar depolama sürelerinin daha uzun olmasını talep etmektedir. Ancak, bu uygulama tarımsal ürünlerin ekonomiye katkı sağlamasını hızlandırdığı gibi ithalattan da bir miktar da olsa uzaklaşmanın yolunu açmaktadır.

TÜRİB, çeşitli ürünler için lisanslı depolama standartlarını belirleme yönünde çalışmalar yürüttüklerini ancak, asıl önceliklerinin mevcut ürün yelpazesindeki işlem adetlerinin artırılması yönünde olduğunu dile getirmiştir. Bu durumun gerçekleşmesi için çiftçi ve tüccarların talebi, işlemler sonrası yapılan yasal kesintilerin ilk zamanlardaki gibi makul seviyelerde olması yönündedir. İşleyişin devam etmesi için kesintiler mutlaka yapılmalıdır ama sistemin öncelikleri de dikkate alınarak temel hedef olan piyasanın derinleşmesi çerçevesinde yapılan kesinti oranları tekrar revize edilebilir. Hedeflerle uyumlu olarak sistemin sağlıklı bir şekilde işlemesine azami katkı sağlayacak oransal indirimler belirli bir süreliğine de olsa uygulanabilir.

Tarihsel süreci içinde, Türkiye tarımının stratejik gücü konumunda olan TMO'nun sistem üzerinden gerçekleşen işlemler içinde payı geçtiğimiz yıl itibarıyla %50 oranındadır. TMO, lisanslı depolar ile imzaladığı protokol çerçevesinde işlemlerini yürütmektedir.

TMO'nun da sistem içerisinde yer alması lisanslı depoculuğun gelişim potansiyelinin katlanarak artmasını sağlamıştır. Bu bağlamda TMO, bir taraftan tarımsal ekonomiye katkıda bulunurken diğer taraftan tarımsal ürün arzının küresel salgın, savaş, deprem, sel ve ani iklimsel değişiklikler gibi dışsal şoklara karşı kırılganlığının azaltılmasına hizmet etmektedir. Böylece, tarım paydaşları ile uzun yıllardır alım-satım ilişkisi içinde olan TMO'nun sistemin taraflarından biri olması sisteme güveni de arttırmıştır. Orta ve uzun vadede hedeflenen piyasa büyüklüğünün ve derinliğinin oluşması neticesinde TMO'nun işlemlerdeki payı oransal olarak düşecektir. Çünkü likiditesi artan piyasada gerekli olan tarımsal ürünlere devletin kolaylıkla ulaşmasına da imkan sağlanacaktır. Böylece devlet ilave stok oluşturmaksızın tarımsal arzı daha etkin yönetme imkanı elde edecektir.

Ticaret Borsaları, ülkemizdeki tarım ekonomisinin güçlü duruşunu destekleyen katma değeri yüksek kuruluşlardır. Türkiye'deki 113 Ticaret Borsası'ndan 53'ü TÜRİB'in kuruluş sermayesine iştirak etmiş olup bunun yanı sıra TÜRİB ile sözleşme imzalayanlar ise sistem içinde acente olarak yer almaktadır. Ticaret Borsaları, sektör paydaşlarına tarımsal ticaretin adil ve şeffaf bir şekilde gerçekleşmesi için hizmet sunan, gerçekleşen işlemleri tescil edip kayıt altına alan, tarımsal gelişime katkı sunmayı kurum kültürü haline getirmiş ve bu amaç doğrultusunda yüksek performans sergileyen kuruluşlardır. Acente olarak görevleri ise, sistemde yer alacak tarafların evraklarını teslim alıp, kontrol ederek kayıtlarını gerçekleştirmektir. Ancak burada bir sistemsel açık vardır. Herhangi bir bölgedeki Borsa, Eskişehir iline gelip lisanslı depolarda çiftçi ve tüccar kaydı gerçekleştirebilmektedir. TÜRİB üzerinden yapılan işlemler sonucunda oluşan hizmet ücreti ise kayıt işlemini gerçekleştiren Borsa'ya iletilmektedir. Dolayısıyla Eskişehir hinterlandında yetiştirilen ürünlerin alım-satımlarının TÜRİB üzerinden gerçekleşmesi halinde ETB dışındaki bir acente hizmet ücretini almış olmaktadır. Bütüncül bir bakış açısıyla oluşturulan TÜRİB ve lisanslı depoculuk sisteminin bu uygulama ile ilgili düzeltmeler yapması gerekmektedir. Sistemin sürdürülebilirliği konusunda pozitif bir etki oluşturmak adına yatırımcı kaydı görevini üstlenen acentelerin, bölgesinde gerçekleşen işlemler üzerinden desteklenmesi daha doğru olacaktır.

Dünya nüfusunda görülen hızlı artış, süregelen iklim değişiklikleri, doğal afet ve savaş gibi yaşanan beklenmedik durumlar tarım sektöründeki arz talep dengesinin sağlanmasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca, geniş etki alanına sahip olan teknolojik gelişmeler tarımsal ticaret kalıplarını kökünden değiştirmekte ve önemli katma değer kazanımlarını da beraberinde getirmektedir. Bu noktada teknolojik gelişmeler ışığında tarımsal ticaretin yapılmasını sağlayan TÜRİB'in tüm sektör paydaşlarına sağladığı en önemli avantaj piyasanın ne yöne gittiği konusunda bilgi sunmaktır. TÜRİB'de gerçekleşen işlemler sonucunda oluşan veri seti, ilgili taraflara, hangi ürünlerin daha fazla tüketildiği ve hangi ürünlerin daha fazla üretilmesi gerektiği konusunda yol göstermektedir. Böylelikle TÜRİB, tarımsal ürün arz ve talebinin belirlenmesinde aktif rol alarak gıda enflasyonunun yönetilmesine katkıda bulunmaktadır. Dijitalleşen tarımsal ticaretin sunduğu olanakların etkin bir şekilde kullanılması gıda enflasyonunu yönetmede ciddi fırsatlar sunmaktadır. Bu da ülkemizi tarımsal açıdan dışa bağımlılıktan kurtarmaktadır.

Dünyada birçok ülkede başarıyla uygulanan ürün ihtisas borsacılığı ve lisanslı depoculuk sistemi, ülkemizin köklü tarımsal tarihi ve tecrübesi ile güncel teknolojileri birleştirerek, doğru politikalar ile hızla gelişirse Türkiye'nin küresel tarım piyasasında rekabetçi durumda olmasının önü açılacaktır. Aynı zamanda, gıda güvenliği ve kaynak verimliliği konularında pozitif gelişmeler yakalanacaktır. Ayrıca, tarım, teknoloji ve finans sektörlerinin bir arada hareket etmesi fark yaratan çalışmaları da beraberinde getirecektir. Tarımsal ticarete özgü bir platform olan TÜRİB'in mobil uygulamasının hayata geçirilmesi ile birlikte hem tarımsal ticaret kolaylaşmış olacak hem de dijital ve finansal okuryazarlık oranının artmasına katkı sağlanacaktır. Sistemin gerektirdiği yeniliklere adaptasyon sürecinde ilgili tarafların ihtiyaç ve beklentilerini doğru anlayıp, hızlı ve piyasa dinamikleri çerçevesinde çözümler sunmak sisteme olan güveni de arttıracaktır. Böylelikle, paydaşların tercihleri etkin bir şekilde yönetilecek ve herkes için sürdürülebilir kazanç sağlanmış olacaktır.

TÜRİB ve lisanslı depoculuk sisteminin ülke genelinde kullanımının yaygınlaşması ve yukarıda sayılan iyileştirmelerin yapılması ile birlikte üreticiden tüketiciye kadar oluşan tedarik zincirinde maliyetler düşecek ve tüm paydaşların kazanımları artacaktır.

Dünyada uzun yıllardır uygulanmasına rağmen Türkiye’de çok yeni olan bu sistemlerin doğru bir planlama zeminine oturtulması yüksek katma değerler sağlayacaktır. Çünkü Türkiye, bölgesel olarak lisanslı depo ve ürün ihtisas borsasına sahip tek ülkedir. TÜRİB’in vizyonunda ise uluslararası sisteme entegre bir tarımsal ticaret platformu olmak vardır. Bu bağlamda, Türkiye genelinde dijital tarımsal ticaretin daha sistematik hale gelmesi ile üretici ve tüccarların yeni pazarlarla bağlantılarının sağlanması sonucunda Türkiye’nin tarımsal ticarete önemli bir merkez olması kaçınılmazdır.

Yürütülen bu çalışmanın, TÜRİB ve lisanslı depoculuk sisteminin işleyişiyle ilgili literatürde yer alarak ilgili sistem üzerinden işlem yapacak olan yatırımcılara, lisanslı depo kurmak isteyen şirketlere ve bu konular üzerine yapılacak muhtemel çalışmalarda araştırmacılara katkı sunması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- Bakken, H.H. (1966). *Futures trading - origin, development and present economic status*. Wisconsin: Mimir Publishers Inc.
- Beaujeu, R. (2016). *Alternative policies to buffer stocks for food security*. Paris: OECD Publishing.
- Coşkun, E. (2020). *Türkiye fındık piyasasında lisanslı depoculuk sisteminin değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Coulter, J. (2019). *Review of warehouse receipt system and inventory credit initiatives in eastern & southern africa*. United Nations: UNCTAD.
- Coulter, J. and Onumah G. (2002). *The role of warehouse receipt systems in enhanced commodity marketing and rural livelihoods in africa*. Chatham: Pergamon
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu. (2016). *Toprak mahsulleri ofisi (TMO) genel müdürlüğünün 2002, 2003, 2004 yılları eylem ve işlemlerinin araştırılıp denetlenmesine ilişkin rapor*. Ankara.
- Çayır, C. (2019). *Elektronik ürün senetlerinin tarımsal fiyatlara etkisi: türkiye örneği*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dana, W.B. (1868). *The Merchant's Magazine and Commercial Review*. New York: University of Michigan.
- Dinç, S. (2017). *Türkiye’de tarım ürünleri ihtisas borsası ve bu sisteme bağlı antrepo işletmeciliği*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul, T.C. Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dizlek, H. (2012). Depolama sırasında tahıllarda meydana gelen fiziksel ve kimyasal değişiklikler. *Gıda ve Yem Bilimi - Teknolojisi Dergisi* (12), 49-57.
- Dokuzlu, S. (2014). *Tarım ürünleri lisanslı depoculuk araştırması ve ön fizibilite çalışması*. Osmaniye: T.C. Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı.
- Güngör, G. (1994). *Tekirdağ ticaret borsasının yapısı ve işleyişi*. Yüksek Lisans Tezi. Tekirdağ: Trakya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Holtzclaw, H.F. (1931). *Agricultural marketing*. New York: The Ronald Press Company.
- Höllinger, F. (2009). *The Use of warehouse receipt finance in agriculture in transition countries*. St. Petersburg: World Grain Forum.
- Jovicic, D. (2014). *Warehouse receipts functioning to reduce market risk*. Belgrade:UDC.

- Kaya, M. (2017). *Tarımda lisanslı depoculuk sistemi:hububat piyasası örneği*. Ankara: Kalkınma Bakanlığı.
- Karabaş, S. ve Gürler, A. (2010). Lisanslı depoculuk sisteminin işleyişi ve türkiye’de uygulanabilirliği. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* (5), 196-210.
- Kılıçarslan, A. (2021) *Ticaret borsaları ve islami ticaret borsalarında risk yönetiminde bir model önerisi: vadeli ürün satış modeli*. Doktora Tezi. Konya: Karatay Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
- Mazreku, T. (2019). *Vadeli piyasalar ve lisanslı depoculuk: türkiye örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Memiş, S. ve Keskin, H.D. (2015). Tarımsal mamullerde lisanslı depoculuk sisteminin rolü. *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 621.
- Ngabirano, S. (2015). *Development of commodity exchange markets as an avenue to foster economic development in Africa*. Mukono: Uganda Christian University.
- Ödemiş, A.U. (2020). *Lisanslı depoculuk sisteminin tms 2 ve tms 37 açısından değerlendirilmesi ve bir uygulama örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özer, E. (2012). *Aizanoi dünyanın bilinen ilk borsası*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Özsoy Çalış, N., Babuşcu, Ş. ve Hazar, A. (2022). Bir tarımsal kredi olarak elüs rehni karşılığında kredi kullandırımı. *Gümrük Ticaret Dergisi* (27), 25-41.
- Tahsin, E. (2014). *21.yy'da tarım ve kalkınma sorununa bakmak*. İstanbul: İmge Yayınevi.
- Tuncer, N. (2018). *Emtia piyasalarında risk yönetimi:Borsa İstanbul vadeli işlem ve opsiyon piyasası ve Chicago Ticaret Borsası karşılaştırmalı analizi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türkiye Ürün ve İhtisas Borsası. (2023). *Elektronik ürün senedi piyasası 2022 yılı değerlendirmesine ilişkin bülten*. Ankara.
- Ulusoy, E.G. (2021). *Lisanslı tahıl depolarında işletmecilik sisteminin ekonomik analizi ve kapasite yönetimi*. Doktora Tezi. Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
- UNCTAD. (1997). *Emerging commodity exchanges:from potential to success*. Geneva.
- Wehling, P. and Garthwaite, B. (2015). *Designing warehouse receipt legislation*. Rome:FAO.

Yurtoğlu, B.İ. (2015). *Ürün senedinin tarım sektörünün finansmanındaki rolü*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İnternet Kaynakları

<https://www.turib.com.tr/hakkimizda/> (Erişim Tarihi: 15.12.2022)

<https://www.turib.com.tr/ortaklik-yapisi/> (Erişim Tarihi: 15.12.2022)

<https://www.turib.com.tr/endeksler/> (Erişim Tarihi: 15.12.2022)

<https://ticaret.gov.tr/ic-ticaret/lisansli-depoculuk/kurulus-ve-faaliyet-izinleri/lisansli-depoculuk-isletmeleri> (Erişim Tarihi: 05.02.2023)

<https://ticaret.gov.tr/ic-ticaret/lisansli-depoculuk/lisans-bedelleri> (Erişim Tarihi: 06.02.2023)

https://publicdashboards.dl.usda.gov/t/MRP_PUB/views/WCMDDashboard/WCMDDashboard?%3AisAisGuestRedirectFromVizpor=y&%3Aembed=y (Erişim Tarihi: 28.02.2023)

<https://lidasder.org.tr/lisansli-depoculuk-sistemi/genel-bilgiler/> (Erişim Tarihi: 28.02.2023)

<http://www.tmo-tobblidas.com.tr/sirket-bilgileri/> (Erişim Tarihi: 28.02.2023)

<https://ticaret.gov.tr/ic-ticaret/lisansli-depoculuk/istatistiklerle-lisansli-depoculuk> (Erişim Tarihi: 10.03.2023)

<https://ticaret.gov.tr/ic-ticaret/lisansli-depoculuk/kurulus-ve-faaliyet-izinleri/yetkilisinfilan-diricilar> (Erişim Tarihi: 10.03.2023)

https://www.turib.com.tr/wp-content/uploads/2023/01/ELUS_Piyasasi_Proseduru_v9.pdf (Erişim Tarihi: 25.03.2023)

<https://www.takasbank.com.tr/tr/istatistikler/elektronik-urun-senedi-islemleri-ile-ilgili-istatistiki-bilgiler> (Erişim Tarihi: 25.03.2023)

<https://abp.com.tr/lisansli-depoculuk-islem-semasi/> (Erişim Tarihi: 01.04.2023)

EKLER

Faah Kayıt Tarihi: 05.04.2023

Protokol No: 512106

Tarih: 02.05.2023

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU
KARAR BELGESİ

ÇALIŞMANIN TÜRÜ:	Yüksek Lisans Tez Çalışması
KONU:	Sosyal Bilimler
BAŞLIK:	Türkiye Ürün İhras Borsası ve Lisanslı Depozuluk: Eskişehir İlinde Bir Uygulama
PROJE/TEZ YÜRÜTÜCÜSÜ:	Prof. Dr. Metin COŞKUN
TEZ YAZARI:	Emel ÇELİK
ALT KOMİSYON GÖRÜŞÜ:	-
KARAR:	Olumlu